50881 50910
1173

MAGYAR ÍRÁS

IRODALOM - MŰVÉSZET - KRITIKA

FOLYÓIRATOK SZEGED

KAZINCZY KIADÁS

IV. ÉVFOLYAM 1935. DECEMBER 10. SZÁM

MAGYAR IRÁS

Irodalmi, művészeti, kritikai társadalmi folyóirat és figyelő.
Megjelenik július és augusztus kivételével minden hónapban.
Kiadja a szlovenszkói Kazinczy könyv- és lapkiadó szövetkezet, Tornalja.
Előfizetési ára egy évre 80.— Kč, 18.— P., 400.— lei, 144.— dinár.
Egyes szám ára 8.— Kč, 2.— P. 40 lei, 15 dinár.
A Kazinczy Könyvbarát Társaság tagjai tagdíj fejében kapják a lapot.

A kedvezményes előfizetésről felvilágosítás a boriték 3. oldalán

IV. évfolyam 10. szám 1935. december

TARTALOM

	Oldal
KELLER IMRE: Liszt Ferenc az ember és a művész	1
PÁVEL ÁGOSTON: Te is leáldozol egemről?... — Falatozás	18
FARKAS ISTVÁN: Karácsonyi szimbólum	20
MÉCS LÁSZLÓ: Őszi ének	24
FIEDLER JÓZSEF: Cassovia, anno Domini 1706	26
MORVAY GYULA: Ilyen perceket kívánok — Sírni ne jöjjön ide még egy lélek — Vasbeton	51
NEUBAUER PÁL: Ezer esztendő egy nap	53
ISÉPY NATA: Alázatos ajándék	85
KOSSÁNYI JÓZSEF: Kötésem vagyon	87
KHIN ANTAL: Betlehem-járás a Csallóközben	88
FÉJA GÉZA: A szlovenszkói magyar tudat	94
Féja Géza irodalmi szemléje	101
Kritika	103
VÉCSEY ZOLTÁN DR.: Polonia restituta	121
SINKA ISTVÁN: Pásztorének	130
Művészet	166
Színház, film, rádió	170

*

A „Pásztorének" illusztrációit Makovits Jenő rimaszombati festőművész, a karácsonyi és újévieket pedig Nyíresy-Tichy Kálmán rozsnyói festőművész készítette.

50881

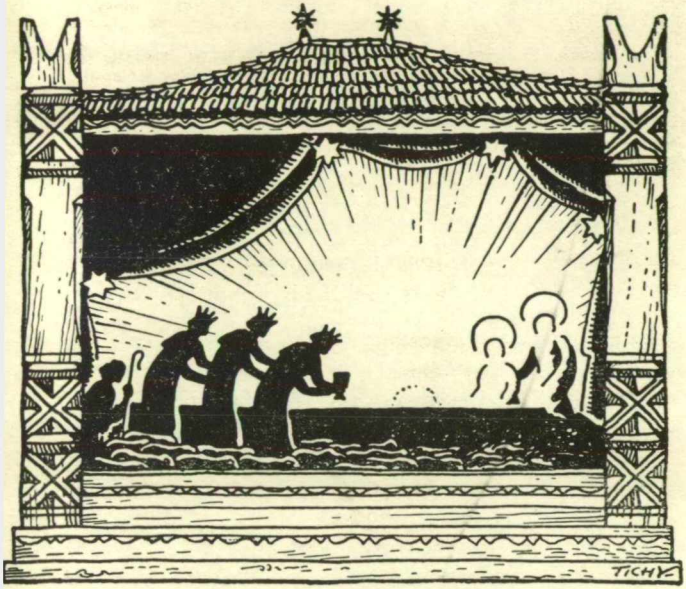

EGYETEMI KÖNYVTÁR
FOLYÓIRATOK
SZEGED

YETEMI KÖNYVTÁR
Budapest
engedett fölöspéldány

KELLER MIKLÓS

LISZT FERENC AZ EMBER ÉS A MŰVÉSZ

A most folyó ünnepségek Liszt Ferenc nagyszerű személyére irányították az egész művelt világ figyelmét. Nem mintha akárcsak egy pillanatra is lesiklott volna az emberiség szeme Liszt Ferenc zseniális alakjáról, de a kultúrembereknek szükségük van ünnepekre, amikor a soraikból kiemelkedő, szellemiekben vezető hőseire különös áhitattal, magasztos érzéssel és önértéküket is emelő büszkeséggel tekinthetnek.

Ilyen kultúrünnepekre különösen nekünk: magyaroknak van égető szükségünk. Ellenségeink megszámlálhatatlan serege kéjes örömmel igyekszik ránk sütni a barbárság bélyegét és összes kiváló szellemi értékeinket szétosztogatják maguk között. Így tettek Zrinyi Miklóstól kezdve Petőfin, Madáchon, Kossuthon keresztül egész Liszt Ferencig. Nekünk kell tehát első sorban a világ szeme elé állítanunk ezeket az óriásokat és műveiken keresztül bebizonyítanunk, hogy mi fajtánk világmegmozgató hajtásai voltak ők, kiknek szellemi alkotásai nélkül hiányos volna az általános emberi kultúra.

Ebből a szempontból bír nagy jelentőséggel a Liszt Ferencre való ünnepi megemlékezés. A külföld kénytelen velünk emlékezni és velünk emlékezvén, kénytelen ez alkalommal napfényre hozott újabb és újabb adatok alapján elismerni, hogy Liszt Ferenc nem a németeké, még csak a franciáké sem, hanem kizárólag a miénk: magyaroké.

De abból a szempontból is fontos a Liszt Ferenc-ünnep, mert a rája való emlékezés során teljes pompájában bontakozik ki előttünk a világhíres „zongorakirály" emberi és művészi nagysága. Azaz: talán helytelenül bontom szét Lisztben az embert és a művészt, mert e kettő szigorúan fedi egymást. Lisztben a mű-

vész és az ember szétválaszthatatlan egységben forrt össze. Amikor az embert keresem benne, akaratlanul a művész pattan elém és fordítva: amikor a művészt taglalom, a nemesszívű, az emberszerető, a magasztos eszmékért lelkesedő, a reformokra törekvő emberre bukkanok, aki korának minden vezető eszméjével nemcsak megismerkedni törekszik, hanem azok iránt érzett rokonszenvét úton-útfélén kimutatja. Kívánja, várja, akarja a júliusi forradalom diadalát. Elfogadja Saint Simonnak, a modern szocializmus megalapítójának tanait. Szoros barátságra lép Lamartinnal, a híres költővel és baloldali politikussal, a februárusi forradalom külügyminiszterével. Meleg érintkezést tart fenn Lamnais abbéval, a francia katolikusok vezérével, a hivatalos katolicizmus kérlelhetetlen ellenségével és a pápa támadójával, annyira „modern" Liszt, hogy a hagyományokat csak annyiban fogadja el és tiszteli, amennyiben elég erős alapoknak bizonyulnak arra, hogy reformjait, újításait rájuk építhesse.

Ezek a vonások teszik Liszt Ferenc jellemének legfőbb, legragyogóbb elemeit. És ha mindezekhez hozzátesszük még páratlan kedvességét, előzékenységét, társaságban való forgolódni tudását, simaságát, rajongását minden szépért, jóért, nemesért igazért és igazságosért, szokatlanul gazdag műveltségét, sokoldalú olvasottságát, filizófiai képzettségét, általános művészi kérdésekben való esztétikai jártasságát, a tudományok iránt kimutatott érdeklődését, ismétlem ezen tulajdonságok összefoglalásával tisztán áll előttünk Liszt emberi portréja. Mindenkinek a nyelvén tökéletesen és hiba nélkül tudott beszélni. A zenészt elkápráztatta a zene elméleti részének biztos ismeretével és a hangszerek kezelésének művészi tökéletességével. Zongoráról nem beszélünk, ebben utólérhetetlenül a legelsők elseje. „A zongora Paganinije", amint méltányolói szívesen és jellemzően elnevezték őt. De a zongorán kívül örömmel tanított hegedűt, csellót, éneket, hárfát, or-

gonát, továbbá zeneszerzést, zeneműirodalmat és zenekar vezénylést. Ezekben a szakokban világhírre emelkedett művészeknek nagy száma, kik tanítványai voltak, igazolja legjobban, hogy Liszt Ferenc még a zenében sem tudott egyoldalú szakember maradni és amihez hozzányúlt, arannyá vált kezében. Menter Zsófiából, Sauer Emilből, Thomán Istvánból, d'Albert Jenőből éppen olyan nagynevű zongoraművészeket tudott csinálni, mint Gobbi Henrikből, Wieniawszky Józsefből, Reményi Edéből, Joachim Józsefből elragadó hegedűművészeket vagy Smetana Frigyesből, dr. Kienzl Vilmosból, Saint-Saens Kamillból halhatatlan zeneköltőket, vagy Weingartner Félixből, Nikisch Arturból világhírű karmestereket. Se szeri, sem száma azoknak a komponistáknak, akikre elhatározó befolyással volt, mint Mosonyi Mihályra, Mihalovich Ödönre, Rimszki-Korzakoffra, Motta-Vionna Józéra és a többiekre, akik a zenetörténelemnek mind jelentős, elsőrangú díszei. Mindez azt igazolja, hogy Liszt Ferencben eleven lánggal élt az a képesség, hogy lelkét nemcsak műveiben tegye halhatatlanná, hanem élő, mozgó, alkotó valósággá formálja növendékeiben. És ha tekintetbe vesszük azt a körülményt, hogy tanítványai sorában többen akadtak, kik mint zongoratanárok, általában mint zenepedagógusok világhírességekké emelkedtek és akik Liszt Ferenc szellemében tanítottak tovább, így bátran kimondhatjuk, hogy Liszt Ferenc pedagógiai örökségéből még ma is igen sokan táplálkoznak és ragyognak zeneművészetünk egén.

Lisztről beszélve, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy szíve mindenkor megtelt Isten iránt érzett mélységes imádattal, meggyőződésből fakadt vallásos érzéssel és elevenen lüktető hittel. Ezt a vallásos érzést a szülei házból vitte ki magával a forgandó élet viszontagságaiba. Ez a vallásos érzés néha olyan nagy lobot vetett lelkében, hogy szinte vallásos rajongásba esett. Legveszedelmesebb és életére majdnem döntő

befolyást gyakorló ilyen fanatizmus tizenhat éves korában vette uralomba az ifjút. Ekkor megundorodott a világi örömöktől. Önmagába zárkózott és semmit sem akart tudni a zenéről, a tanulásról, a művészi továbbképzésről, a hírnévről és dicsőségről. Édesatyjának halála gyógyította ki ebből a nagy betegségéből. Liszt ugyanis édesanyját végtelenül szerette, aki a kenyérkereső apa halála után minden támasz, segítség, ellátó nélkül maradt hátra. Lisztnek kellett tehát édesanyjáról gondoskodnia. Hogy ezt megtehesse, vissza kellett térnie a világba, a kenyérkereső pályára, vagyis a művészethez: a zenéhez. De az a gondolat, hogy életét egészen az Istennek áldozza fel, sohasem hagyta nyugton, állandóan izgatta. Először 1856-iki pesti tartózkodása alkalmával avatták őt a ferencesek konfráterükké (harmadrendbeli taggá), majd végül sok csalódás, hányattatás után, 1864-ben belépett az egyházi rendbe és felvette a kisebb papi rendeket. A pápa ekkor „abbé" címmel ajándékozta meg őt. Az egyházi rendbe való felvétele feljogosította őt arra, hogy reverendát öltsön. Liszt méltón viselte ezt a megkülönböztető ruhadarabot. Igen vigyázott arra, hogy még csak egy foltocska se fröccsenjen reá. Egyébként IX. Piusz pápa kitüntető jóindulattal viseltetett Liszt iránt. Gyakran meglátogatta őt, gyakran fogadta vendégként és szívesen bízott volna reá egyházzenei téren reformokat, de a kardinálisok ellenállásán ez a terv megbukott. Piusz halálával ez az összeköttetés a Vatikánnal megszakadt.

Liszt egyházi művei ebből a mélységes vallásosságból fakadtak. Ezeket a műveket érzésének bensőséges melege hatja át. Kiérezzük belőle a vágyat a nyugalom, a béke, a csendes boldogság, az önmagába borulás, az elmélkedés és az Istennel való társalgás után. Az áhítat szent érzése fog meg bennünket akár valamelyik miséjében gyönyörködünk, akár kantátét hallunk tőle. Legendái meg egyenesen kivételes helyet

biztosítanak neki az egyházi zeneirodalomban. Ez a fenséges vallásosság adhatta meg neki azt a bátorságot, hogy magát K r i s z t u s t kísérelje meg zenei hangokban megörökíteni, a hangok színeiben jellemezni és szemünk elé állítani. Ő maga gyakran ismételgette:

— Higyjék meg nekem, ha nem szerettem volna annyira a zongorát, pap lettem volna, annyira erős volt mindig vágyam arra, hogy az egyháznak szolgáljak.

El kell ismernünk, hogy az egyháznak nagyobb szolgálatot tett halhatatlan egyházi műveinek megalkotásával, mintha mint pap élte volna le a legméltóságosabb és legszentebb életet.

Lelkében élő ez a tiszta, nemes érzés fejlesztette ki benne az igazságszeretet, az igazságnak vallását és a felismert igazsághoz való szigorú ragaszkodást, még abban az esetben is, még akkor is, ha öt támadás, bántódás, méltatlan megszólás érte. Az igazságot és az embert szétválasztotta egymástól. Tudta, hogy az igazság ereje megdönthetetlen, míg az ember ereje gyarló, esendő.

Legbeszédesebb példa ebben a tekintetben Lisztnek Wagnerhez fűződő viszonya. Liszt összes kortársai közül elsőnek ismerte fel Wagner zsenialitását. Kötelességének érezte, hogy oldala mellé álljon. Segítse, támogassa az üldözöttet, a félreismertet, a kigunyoltat. Megtette. Tollal, anyagi áldozatokkal és minden rendelkezésére álló eszközzel Wagner érvényesülésén dolgozott. Mindezt megtette, holott igen jól tudta, hogy Wagner nemcsak nem szerette, hanem egyenesen gyűlölte őt. Egyik levelében Wagner így nyilatkozott Lisztről:

— Olyan jelenség Liszt, akiket természetük idegenkedésre és ellenségeskedésre kárhoztat.

Ellenszenvét Wagner olyon nyiltan kimutatta Liszt ellen, hogy végül Lisztnek ezt tudomásul kellett vennie.

Hiszen Wagner mindenütt ócsárolta, becsmérelte őt. Liszt mindezekkel nem törődött. Wagnert zseninek ismerte meg, hát zseniként kezelte továbbra is. Hangos szavakban hirdette Wagner műveinek kiválóságát, erejét, újszerűségét, elfogadhatóságát és művészi igazságát. Nemcsak hirdette, hanem színre is hozta és maga dirigálta őket. Wagner ekkor meghatódottan vallotta be egyik írásában:

— Ama napokban, amikor minden jel arra mutatott, hogy helyzetem igen kétségessé, sőt kétségbeejtővé fog válni, akkor láttam Lisztet, amint Tannhäuseremet dirigálta és bámultam azon tökéletességen, mellyel dirigálása folytán második Énemet napfényre hozta. Amit én éreztem, midőn darabomat írtam, ugyanezt érezte ő is, midőn színre hozta. Amit mondani akartam, midőn zenémet leírtam, ugyanazt mondta ő is, midőn zenémet megszólaltatta ...

Wagner haragja megenyhült idővel Lisztiei szemben, sőt valami hálafélét is érzett iránta, amidőn a következőket írta:

— Liszt nélkül talán egyetlen taktusomat sem ismerné a világ!

Wagner többször is elismerte, hogy a művészi pályáján a kezdő sikereket, a nekiindulást, a nekilendülést kizárólag Lisztnek köszönheti. Sőt még Liszt halála is összefügg Wagner műveinek propagálásával. 1886.-ban meghűlt. Tüdőgyulladást kapott. Ennek ellenére elment Bayreuthba, hogy jelenlétével az ünnepi játékok fényét és hírét emelje. Betegen vitette magát az előadásra. Itt teljesen összeroppant és július hó 31-én meghalt.

De nemcsak Wagner köszönheti neki világsikerét, hanem Raffot, Schuberttet, Franckot, Berliozt és Schumannt is ő fedezte fel a nagyközönségnek. Mindenben rendelkezésükre állott és elismert tekintélyével, megbecsülésének ezer módjával hozta őket közelebb és közelebb a közönség szívéhez, és értelméhez.

Mindezek azt igazolják, hogy Liszt szívében csak szeretet uralkodott. Irígységet, féltékenységet, gyűlöletet nem ismert senkivel szemben. Csak egyetlen egyszer lehetett hiúságát megpiszkálni. 1836-ban ugyanis Liszt ismét a hallgatás köpenyébe burkolódzott. Hiába kérték, nem lépett fel. Ekkor kezdte meg diadalmas körútját Thalberg, Liszt egyetlen komoly vetélytársa és Fetish, nagynevű kritikus ama meggyőződésének adott kifejezést, hogy Thalberg felülmúlja Lisztet. Heves hírlapi pólémia támadt ebből. Liszt tekintélyének megvédésére és hírnevén ejtett csorba kiküszöbölésére Genfből Párisba utazott, ahol egymás után hangversenyeket adott. És Liszt győzött. Páris elismerte, hogy Thalberg csak virtuóz, míg Liszt a zene lelkét szólaltatta meg zongoráján. Páris véleményét a következő kijelentésben foglalta össze: „Thalberg az első, de Liszt az egyedüli."

Az előbb említett önzetlen támogatást különösen növendékei érezték meg. Minden tehetséges növendéke feltétlenül számíthatott arra, hogy mestere önfeláldozóan támogatni fogja őt az érvényesülés, a haladás, a siker útján. A tehetségteleneket természetesen hamarosan elzavarta a zongora mellől. Ezt az őszinteséget, ezt a baráti magaviseletet, ezt a támogatást igen sokra értékelték tanítványai, akik rajongón szerették és tisztelték mesterüket. És Liszt erre a szeretetre és rajongásra sokkal büszkébb volt, mint 63 érdemjelére, melyet különféle uralkodóktól kapott. Ez az emberszerető szív egyébként is legszivárványosabb szín Liszt jellemében. Azt a sok, milliókra rugó kincset, melyet az őt ünneplő világ lábai elé rakott, nem használta fel önző, egyéni célokra, hanem az emberiségnek mintegy közvagyonává avatta fel azzal, hogy nem tartotta meg őket, hanem szétosztogatta. Még csak kilenc éves volt, amikor már elragadtatta játékával a lelkes közönséget és 73 éves korában ült utóljára zongora mellett, hogy nyilvános hangverse-

nyen gyönyörűséget szerezzen nagy számú híveinek. Ezen két esemény, két évszám, a kezdet és vég között igen sokat szerepelt. Vagyont zongorázott össze, hozzájárultak még nagyszámú tanítványaitól kapott tiszteletdíjak és mégis vagyontalanul halt meg. Mindenét jótékonycélokra, alapítványokra fordította. Mindíg talált valami nemes, ideális célt: emberbarátit vagy kulturálist, melyre hangversenyeinek jövedelmét fordította. És bár sokszor hálátlansággal fizettek neki, bár igen gyakran visszaéltek jóságával, szívét soha senkivel szemben sem keményítette meg.

Ezért a kiváló tulajdonságáért mondhatta joggal Rubinstein:

— Közöttünk és Liszt között nem szabad párhuzamot vonnunk. Ő mint zongoraművész, mint zeneszerző és mint ember — nem halandó lény többé, hanem a legtisztább, legeszmeibb fogalom!

Szívének ez a fenséges volta vonta be összes zenei alkotását. Ez tette őt hangszerének: a zongorának még ma is leverhetetlen, legyőzhetetlen királyává. Mert míg egyrészt a zongoratechnikát soha nem ismert, soha nem sejtett tökéletességre és magasságra emelte, addig másrészt a zeneköltőket szívével értette meg. Szívén keresztül juttatta a közönség szíve elé úgy, hogy a közönség kénytelen volt szívébe fogadni a Liszt által interpretált művet. Így tárta fel előadásában a zeneköltők lelkét, megmutatta egyéniségüket és kidomborította szellemüket. Ezzel a varázslatos játékával belopta önmagát, a zeneszerzőt és az előadott művet hallgatóinak érdeklődésébe, akiket lenyügözött és a legtisztább művészetnek meghódított. Ennek a tökéletes művészetnek forrása a szíve volt. Ezért volt és maradt játéka utólérhetetlen és ezért nem haladhatott előadó művészetében a megszokott csapásokon. Új utakat kellett neki vágnia, mert újak voltak szívének, szíve színének hangjai is.

Hogy mennyire szerette Liszt zongoráját, egy nyilat-

kozata fényesen rávilágít erre. Egyszer megkérdezték tőle: mi neki a zongora. Liszt erre a kérdésre meghatottan így válaszolt:

— A zongora nekem az, ami a ló az arabsnak, ami a tengerésznek: a hajó. Zongora nélkül nem tudnék élni. Mi lenne belőlem zongora nélkül?

Érdekes, hogy a dolgoknak színekben való átélése Lisztben nemcsak akkor jelentkezett, ha zongorája mellé ült, hanem akkor is, ha tollat vett a kezébe. Annyi tény, ha írói pályát választotta volna magának, akkor is a legkiválóbbak közé került volna a neve. Amikor 1836-ban a „Revue et gazette musicale de Paris" című lapban a művészek társadalmi helyzetét festő cikkét Lamartine olvasta, kellemesen meglepődve ismerte el Liszt cikkének fényes oldalait és ama kívánságának adott kifejezést, hogy Lisztet tovább kell buzdítani az írásra

Lisztet azonban nem kellett buzdítani, írt ő magától is. Szívesen, örömmel, lélekkel. Minden aktuális zenei kérdést behatóan megvitatott. Felszínre hozott és tiszta logikával alátámasztott elvei irányadók lettek a zenészek világában. Kritikai cikkeit, zeneirodalmi tanulmányait az igazságszeretet, tárgyilagosság, elfogulatlanság, tisztalátás jellemezte. Nem egy szerző tollának köszönheti, hogy a közfigyelem feléje fordult. De bármit írt, minden cikke gondos tanulmány, megfontoltság után került a nyilvánosság elé. És a közönség ezeket a cikkeket megszerette. Nemcsak a Liszt nevében rejlő varázslatos tekintély miatt tisztelte és olvasta, hanem stílusának élvezhetősége, nyelvének választékossága, szinte ragyogó ékesszólása miatt. Költői levelei, melyeket Sand Györgyhöz, Heinéhez, Rondchandhoz, Berliozhoz intézett, mesterművek. Ezek becsületére válnának bármelyik világhírű írónak. Wagnerről írt tanulmányai korszakalkotóak. Maga Wagner sem tudta olyan meggyőzően vitatni dramaturgiai

igazságait, amint ezt Liszt tette. Chopinről írt könyve meg egyenesen szenzációs. Azzá teszi az a biztos lélekelemzés, mellyel elénk tárja ennek a hihetetlenül finom, kényes, utánozhatatlan zeneköltőnek életét, kétségeit, lelki válságait és szenvedését.

Általában elmondhatjuk, hogy a sokoldalú Liszt emberi és költői nagyságát írásai csak emelik. Lehetővé teszik, hogy még alaposabban beletekinthessünk szívébe. Megértsük gondolatait, céljait, tetteinek indítékait, elveit, esztétikai irányítását, művészetrajongását és megbámuljuk alaposságát, mellyel minden kérdést felfogott, megmért és elintézett. A legbonyolultabb kérdéseket, a legzajlóbb ellentéteket szinte játszi könnyedséggel intézte el. A szenvedély soha sem ragadta el, mindenkor megmaradt higgadt, gondolkodó úrnak, aki a bonyodalmakat komoly érvekkel igyekezett megoldani. De főképpen mindenkor megmaradt írónak, aki tisztában volt minden szavának súlyával, értékével és minden jelzőjének színes világításával.

Olyan tisztán írta prózáit, mint amilyen tisztán ragyognak zenei alkotásai. Még 73 éves korában írt XIX. rapszódiája is szellemi frisseségtől, ifjúi hévtől és magasra csapó lelkesedéstől duzzad. A fáradtságnak, kimerülésnek, a kiírtságnak, az ismétlésnek semmi jele sem látszik rajta. Általában Liszt sokat és igen könnyen írt. 1233 művet hagyott hátra. Jellemző, hogy e 1233 mű között 130 olyant alkotott, melytől a magyar stílust még a legsovénabb német vagy francia esztétikus sem tudja megtagadni. Ezekben a tiszta magyar vagy magyaros ízű müvekben tett Liszt vallomást az egész világ előtt magyar volta, magyar gondolkodása, magyar érzése mellett. Isoz Kálmán Lisztről írt cikkében erről a tényről a többi között ezeket mondja:

— A magyar muzsika kétségtelenül Liszt rapszódiái révén lett világszerte ismeretessé. Kifejezetten ma-

gyar karakterű és magyarnak szánt művein kívül (Sz. Erzsébet legendája, Hungária stb.) azonban más kompozícióiban is megüt magyar hangokat (Krisztusban a három királyok indulója, Mazeppa), mert ez lényéből akaratlanul is kitört. Élete vége felé, mikor a „magyar portrékat" (Széchenyi, Deák, Mosonyi stb.) írta, utolsó rapszódiái, a „Csárdás obstiné" stb. feltünő és a német esztéták számára érthetetlen módon, úgyszólván kizárólag oktávokban, kettős oktávokban készültek. Ezt, úgy érezzük, nem lehet mással, mint lelki atavizmussal magyaráznunk, amikor a magyar lélek a maga monodisztikus (egyszólamú) megnyílvánulását öntudatlanul elégnek érzi gondolatainak kifejezésére. Épp ilyen megnyílvánulásnak látjuk a szimfónikus költemény egytételes formáját (rögtönzésszerű, rapszódikus és felépítésében mégis kerek egész). Lényegében szinte azonos a nagyszónok művészetével, aki sokszor egy beszédben — és nem a beszédek sorozatában — mondja el gondolatait és bizonyítja igazát.

Liszt Ferencnek ez az önkéntelenül használt magyar zenei gondolkodása és kifejezési módja arra mutat, hogy Liszt még gyermek korában magába szívta a magyar lelket, melyet külföldön sem tudott elveszíteni, elfelejteni, ellenkezőleg hozzátapadt és alkalom adtán ki-kitört szívéből, kipattant gondolkodásából, mint a virág a bimbóból, mely bimbó annak a talajnak köszönheti létét, születését, melybe gyökerét elültették.

Mint lángeszű gyermek hagyta el magyar hazáját. Ifjúságának első tizenöt évét Párisban töltötte. Abban az internacionális Párisban, melyben kozmopolita nézetek vették körül, kozmopolita barátok és művészek alkották társaságát. Szédítő dícsőségének minden jelentős részlete itt Párisban született meg. Itt tanult meg szeretni és szenvedni. És mégis — ő maga írja:

— Midőn emlékezetem a múltba vitt, bepillantottam lelkembe és kimondhatatlan gyönyörrel fedeztem fel

gyermekkorom emlékezésének tiszta és mocsoktalan kincseit...

Ez a gyermekkor, ez a magyar gyermekkor, ezen magyar gyermekkorra való tiszta és mocsoktalan emlékezeti kincsek kapcsolták őt a magyarsághoz, melynek dícső és szomorú sorsát, dalban megnyilatkozó lelkét műveiben vallani és vállalni merte. Bárcsak elmondhatnók ugyanezt a zeneirodalom egy másik kiválóságáról, a Keszthelyen született: Goldmark Károlyról, aki műveiben gyakran kihangsulyozta zsidó voltát, de magyar születését, magyar származását, a magyarsághoz kötő lelki kapcsot egy művében sem látjuk kidomborítva.

Két hazánkfia: Liszt és Goldmark között kimutatható ez a lényeges különbség igazolja legérzékelhetőbben Liszt magyar lelkiségét.

Liszt jelentősége a zenetörténelemben minden vitán felül áll. Ritmikai és harmóniai újításaival előkészítette Wagner útját és betetőzte Berlioz által kiszabott új irányt, Berlioz szerint a zenének mindig valamit ki kell fejeznie, valamit el kell mondania. Ezt az új kifejezési módot a zenetörténelem „p r o g r a m m z e n e" névvel jelöli. Tulajdonképpen minden zene programmzene, mert a zenezerszö mindig valami kivülről jövő benyomás hatása alatt dolgozik. Ezért programmzenének kizárólag azt a zenét szoktuk mondani, melyben a szerző a reá gyakorolt hatást különösképpen kihangsúlyozza. Ebben a pontban kerültek egymás mellé Wagner, Berlioz és Liszt.

Wagner epikájában egyesítette az élőbeszéd és zene eddig különvált fogalmait és kifejezéseit. Berlioz a szöveget már csak útmutató gyanánt emelte ki, míg Liszt ezt a kapcsolatot is meglazította, megbontotta azáltal, hogy a szöveget és vezető magyarázatot teljesen elejtette. A gondolatot tehát magába a zenébe szőtte be és ezzel a zenének nemcsak érzelmi, hanem gondolati tartalmat is adott. Liszt művének elejére fel-

írta a címet. Ebben a címben határozta meg művének tárgyát, a részleteket elmondta, elbeszélte, leírta, megfestette zenéjében és zenéjével. Így áradt zenéjéből finom epika, melyben ragyogó árnyalattal rezzent meg a szenvedély vagy lobbant fel az indulat. Halálos pontossággal ismerte a hangok érzelmi és értelmi súlyát, ismerte színezésük módszerét, melynek titkos festékdobozát szívében őrizte.

Vegyünk egy példát.

Egyik zongoralegendájának a címe: „Paulai szent Ferenc a hullámok felett jár." Ebben az alkotásban Liszt egyénisége: a művész, a „zongorakirály", a hívő lélek, az istenfélő ember és a zeneköltő olyan nagyszerű egységben, bámulatos összhangban lép elénk, hogy igazán nem tudjuk, mit bámuljunk inkább: a darab felülmulhatatlan zongoraszerűségét, vagy a jelenet plasztikáját, avagy a merészséget, mellyel Liszt a hullámok felett lépkedő szent útját rajzolta ki? Egy színes, nagy, mozgalmas kép tárul elénk ebben a műben. A tenger indulatosan, tarajosan háborog. Mi félünk. De nem fél a szent, aki nyugodtan, békével és szeretettel szívében lépked az ide-oda csapkodó hullámokon. Nem fél, mert hisz az Istenben, bízik csodatévő erejében, bizton számít arra, hogy semmi baja sem eshetik, mert mellette van az Isten és minden veszélyt elhárító, elemnek legyőző hatalma. Liszt ezt az Istenbe helyezett bízalmat szinte csak leheletszerűen vetíti elénk, amint az Isten is csak lélek, csak szellem, csak lelkünkkel megfogható és felfogható legtökéletesebb lény.

Így írja le, így mondja el Liszt Ferenc Paulai szent Ferencről szóló legendát, mely mindenkit megkap, legyen az hívő vagy hitetlen.

De Lisztnek egyéb szerzeményei is egy-egy történetet beszélnek el. Ha olvasmányai során valami különösképpen megragadta, akkor gondolatait hamarosan zenébe öntötte. Így született meg: a Dante, Or-

feus, Tasso (Lamento e Trionfo), Mazeppa (Hugó és Byron), Les préludes (Lamartine után), Prometheus, Hunnok harca (Kaulbach után), Die Ideale (Schiller) C' est qu' on entend sur la montagne (Hugó után), Hamlet (Shakespeare). Éppen így tett, ha valamely esemény ragadta meg különösképpen figyelmét. Ilyen például az 1848/49-iki vértanúk emlékére írt Héroide funébre. A természeti tünemények, a fenséges természet ragyogó szép tájai hasonlóképpen megihlették és az ekkor keletkezett érzelmeit és gondolatait zenébe öntötte. Ilyen a „Vándorlás évei" című ciklusa, melynek első kötete az Alpok szépségeit vetíti elénk. Ennek a ciklusnak ötödik darabja „A vihar". Talán nincsen a zenei irodalomban még egy vihart festő alkotás, mely borzalmasságával annyira elállítaná lélegzetünket, mint Liszt ebben a darabjában. Egyébként is Lisztnek kiváló tehetsége volt a vihar megfestéséhez. Így a „Miserere" (D' aprés Palestrina) című műveiben a vihart hasonló megdöbbentő és megrendítő erővel festi. De ez a vihar szimbolikus. A bűnbeesett embernek lelki vihara, aki a vezeklés tisztító tűzében akarja a bűnbocsánatot kiérdemelni.

Ezekkel a viharos képekkel szemben vannak lágyak, pastellszerű alkotások is. Ilyen „A genfi harangok" című műve, melyet Blondine leánya születésekor írt, míg az „Angelus" című művét Cosima leányának születésére költötte.

Egyébként is lehetetlen volna itt Liszt összes műveit méltatni, melyek a természet szépséges tájainak hatása alatt keletkeztek.

De Liszt itt nem állt meg. Nem elégedett meg azzal, hogy az olvasmányok, történelmi és napi események, természeti tünemények hatásait adja vissza zenéjében, hanem egy-egy festmény, szobor, remekmű rája gyakorolt hatását is zenében mondotta el. Ilyenek: Raphael, Michel Angelo, Buonarotti, Zichy Mihály stb.

Ha olvasmány, festmény, természeti tünemény szó-

lásra késztette, mennyire inkább hathatott lelkére, képzelőtehetségére maga a zene, idegen zenemű. A zeneirodalomnak utólérhetetlen, utánozhatatlan és valójában egyedülvaló kincsei azok az alkotásai, melyekben operákat írt át, egyes operaáriákat fántáziájának bámulatos színeivel feldíszített és fölfokozott igényeket is kielégítően gazdaggá tett. Tökéletes és teljes mértékben kiaknázta a zongorának ama képességét, hogy zenekart tud utánozni, szinte a zenekar vetélytársává avatta a zongorát. Alig volt korának jelentős operája, melyet fel ne dolgozott volna, melyről ne ábrándozott volna. Ilyenek: Norma, Hugenották, Trobadour, Rigoletto, Aida, Portici néma, Szép Ilonka, Benvenuto Cellini, Lohengrin, Parsifal és a többi és a többi, szinte megszámlálhatatlan hosszú sorban. Átdolgozta zongorára Beethoven szimfóniáit, Berlioz Haroldját, Hummel szeptettjét és kvintettjét, Schubert, Franz és Schumann dalait, Bach orgonafugáit és preludiumait, Beethoven zongora hangversenyének zenekari kíséretét két zongorára. Hogy ezek az átíratok mennyire sikerültek, maga Wagner igazolta egy nyilatkozatában, amikor először hallotta Tannhäuser nyitányának zongora átiratát. Az elragadtatás legmagasztalóbb hangján adott kifejezést elismerésének és hódolatának. Ezek az átiratok minden obligát hangszer szólamát úgy adják vissza, hogy a hallgatókban a legcsodálatosabb illuziót keltik. Ismétlem. Liszt ebben a nemben olyan utólérhetetlenül tökéleteset alkotott, hogy még csak utánzója sem akadt, nem hogy felülmulója.

Történelmi alakok is megelevenednek, színt kapnak kottapapirjain. Csak a magyar nagyságok közül megkapón pompás zenei jellemrajzot írt Széchenyiről, Telekyről, Eötvösről, Deákról, Vörösmartyról, Mosonyiról és Petőfiről. Hogy ezeket a nagyszerű jellemképeket minden művelt magyar kivülről nem tudja, sőt egyáltalában nem ismeri, mert előadásra nem kerültek, er-

ről nem Liszt Ferenc tehet, hanem azok a vezető körök, amelyek a kultúra összetartó erejét vagy nem ismerik, vagy nem becsülik eléggé. Lám, a mellettünk élő más nemzetiségű nemzetek mindent elkövetnek, hogy zenei nagyságaik népszerűek, közkedveltek és általánosan ismertek legyenek. Mi, világhíres embereink birtokában, megelégszünk azzal a megállapítással, hogy ezeket a világzseniket mi adtuk a világnak. Azzal azonban nem törődünk, hogy ezek a világzsenik valójában a mieink is legyenek. Tékozlók vagyunk, akik kincseinket szétszórjuk. Pedig szorosan, fösvényen markunkban kellene tartani őket, hogy legelső sorban mi élvezzük őket, mi gyönyörködjünk bennük és mi tanuljunk tőlük.

Magyarországról írt „Hungária" című nagyszabású művét is csak most, az ünnepek során adták elő először Budapesten, akkor is német kézből — baráti ajándékként. Ennyire érthetetlenül közönyösek, vétkesen könnyelműek vagyunk a magunk és nagyjaink szellemi alkotásai iránt.

Megelégszünk azzal, hogy a külföld is elismeri, hogy Liszt úttörő, bátor, magasröptű szellem volt, aki minden téren merészen újított. Ezt az újítást, új utakon való járást, új formáknak és új kifejezési módoknak alkalmazásával még egyházi műveiben is kifejezésre juttatta. Ezért gyakran nézeteltérésekbe keveredett az egyházi hatóságokkal és az őt megérteni nem tudó hatalmasságokkal. Így történt azután, hogy amikor az esztergomi székesegyház felavatása alkalmára misét írt, igen jelentékeny és előkelő férfiak mozgalmat indítottak, hogy ez a mise ne kerüljön előadásra. Mégis előadták és igen nagy tetszést váltott ki a hallgatókból. De maga az a tény, hogy a mű előadását sokan kifogásolták, legjobban igazolja, mennyire távol estek Liszt megértésétől még legelőkelőbb, legműveltebb társadalmi osztály tagjai is.

Ma mindez megváltozott.

Ma megértően fogadja az egész világ Liszt költészetét, mert művei csodálatosan igaz, őszinte, nyílt, szívbe szaladó, elmét megragadó remek alkotások, melyek egyaránt mindenkihez szólnak: finnyás ízlésű, válogatós, nehezen kielégíthető előkelő dámákhoz éppen úgy, mint kérgestenyerű, egyszerű munkásokhoz. Liszt lánglelke összefűz, egybeköt nemzetekre és társadalmi osztályokra való tekintet nélkül mindenkit, aki a művön keresztül meg tudja érezni az alkotó lelkét. Annak az alkotónak lelkét, aki mint ember mindenkinek tudott és akart élni, alkotni és teremteni. Mint költő pedig csak tisztultra és hatalmasra felfokozott eszmét hirdetett és cselekvést jelentett!

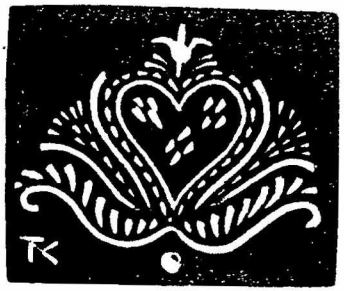

PAVEL AGOSTON:

TE IS LEÁLDOZOL EGEMRŐL?...

Vajjon te is elhagysz-e egyszer?

Vajjon te is leáldozol egemről:
utolsó, legsugarasabb napom
egy didergő, lázmentes hajnalon?

Vajjon valóban nem marad egyéb
a mai egetvívó szent tüzekből,
mint pár pernyés, kormos zsarátnok?
S virágoskertünk tündéri csodáiból
csak néhány kárörvendő kóró
s pár varjúváró száraz ág?
S a merész híd büszke ívéből
csak pár zuhanós, korhadt donga?
Csak kába vágyak gyűrött, könnyes fejealja
s kilúgozott remények árvasága?

Mi lesz vajjon,
hogyha a kopasz őszi avaron
— dús lakomáknak áldozó helyén —
üde álomvetéseinkre
halálos halkan hull a dér?
Elkullogsz-e zuzmarás parlagomról
melegebb ereszek alá,
vagy szembenézünk dérrel, zimankóval,
s — riadt galambok — összebújva
pihegő szívünk végső melegével
melengetjük-e morzsás,
fuldokló boldogságunk?

Vajjon te is elhagysz-e egyszer?

FALATOZÁS

Hogy idogáló kedvünk támadt,
egy útszéli fa árnyékában
elővettük a csutoránkat,
és ünnepi szent vigasságban
jóízűen idogálni kezdtünk:
az ajkainkról, szemeinkből,
és színültig telt szíveinkből.

A fa tetején egy koncleső varju kémkedett.
De láttára a furcsa lakomának,
csalódottan, sötéten tovakárogott.
Így búcsúzott: „Be kár, be kár!"
Aligha látta, ki szállt a helyére?
(Egy turbékoló gerlepár.)

Be jó így egymás mellett ülni,
s a ránk-ívelő alkonyatban
csókcsutoránkból részegülni!
S nem látni semmi mást:
Csak szemeinkben ezt a bíborszínű,
lélektükröző égi ragyogást!

FARKAS ISTVÁN:

KARÁCSONYI SZIMBOLUM.

Üldözötten, megtépázva, kisemmizve, erongyoltan ment a karácsony elébe. Az idő elveszett mellőle és fagyos jégvilág falakat emelt az elsiető emberek és közéje, majd mint sejthetetlen függöny mögött, összeborultak előtte minden látomások eltitkolt, gyönyörűséges képei.

Ment, ment az árva ember és szívében felolvadt egy darabka jegettörő napsugár, körülcirogatta a karácsonyos szeretet, s amerre ment, a felolvadt meleget árasztotta magából.

Emberek fordulni kezdtek utána, ajtók kinyíltak, karok ölelésre hajoltak és szívek a szíve után dobogtak.

De ő csak ment, mert nagyon üldözött és nagyon nyomorult volt, és még a csodálatos megbocsátást sem tudta érzékelve meglátni.

Aztán egyszerre csak valahol összeesett...

Egyszerű szoba volt, ahova bevitték. Egyszerű emberek hajoltak föléje és karácsonyfa lógott alá a gerendáról. Sok színes papír enyhe visszfényében feléje villant a kép, és könnyek csordultak arcára, mert gyerekkora sírt fel utána messze odahagyott emberöltőkből.

— Ki vagyok hát? — kérdezte halkan, lecsurrant könnyekkel a szájában és nem értették meg kérdését és újból föléjehajoltak.

— Mit kérdezett??

A mindenki koldusa, a karácsonyi ember lehúnyta a szemeit és nem kérdezett többet.

...Este lett és a karácsonyfán színes gyertyák égtek, mint égből világító, színes ablakok. Két kisgyerek térdelt a fa alatt és együgyű nótát dünnyögtek a láthatatlan Jézus elé. Felnéztek a sok színes papírra és egyetlen nagy vágyakozással tágranyílt a szájuk és

megnyalták ajkukat. Aztán tovább dünnyögték a monoton melódiát, és elfelejtették összetenni a kezüket.

A mindnki koldusa, karácsonyi ember felült a padon, ahol eddig hanyatt feküdt és két remegő karját a két gyerek felett hosszú ívben végigterítette. Lezárt ajkai megremegtek a bőséges áldástól, s lelkének vaspántos, nehéz kapujának láthatatlan zára magától felpattant.

A gyereklelkek együttéreztek vele és csodálkozó szemük a karácsonyi ember felé fordult.

...Megint kint volt az utcán, havas esőben, egyedül.

Egy rikkancs végigkiabált a háta mögött és hangja beömlött a bezárt ablakokon:

— Új Megváltó hoz új szeretetet!!!

De az ablakok nem nyíltak meg, emberek nem hajoltak ki rajta, és bent rágódtak tovább meg nem únt énjük elégedett sorsán, a bezárt táblák mögött.

A rikkancs halkította hangját és a megszokott híreket darálta:

— Új forradalom Kínában! A kávé ára emelkedett.

Valahol a nagy tér kicsiny sarkában fésületlen öregasszony nyúlt ki az újságért s tompított elégedetlenséggel dörmögte:

— Árpakávét kell ezután innunk!

Az egyetlen ablak is bezárult, s a rikkancs gurítgatni kezdte maga előtt az egyetlen, fényes koronát.

Kirakat állta el az útját és ezernyi játék nevetett rá szemérmetlen kínálkozással.

Visszamosolygott rájuk és kisfiúkra gondolt, akiket elfelejtett vagy elmulasztott nemzeni, mert álomélétében meghunyászkodó gyáván mindig magára maradt.

A játékok nem engedték tovább, és ott állt a tükörüveg előtt és mint hatalmas gyüjtőlencse, mindent felvett két néző szemébe..

Aztán templom elé került s a templom üres volt, csak az örökmécses himbálódzott a gyenge homályban, kötelén denevér hintázott. A toronyban bagoly üldögélt

a haranglábakon és szőrös fülével a vén harangozó ismert lépteire ügyelt.

Bent, az oltár szőnyegén egér lakmározott az orozva lecsippentett viaszgyertya morzsán.

A sekrestyében nyitvafelejtett misekönyv áldozócsütörtököt mutatott.

Száraz falevelek zizegtek odakünn s a szellőztető nyíláson világi dallamot dudorászott be az unatkozó szél.

... Lábújjhegyen ment tovább és az öreg pap szobájába nézett a függöny hasadékain keresztül. A pap az ágyban horkolt és elfelejtette eloltani a lámpát. Olcsó könyv hevert az ágyán.

Ment, ment a karácsonyi ember az igazi Jézus ideális gondolatkötösében s mintha ki nem öntött örömök tiszta csengője csilingelt volna eltakart szívében.

Egy rendőr állt a kivilágított utcasarkon és boldogan húzta ki magát, amikor őt megpillantotta.

— Halló! Jómadár! Mi az ördögöt mászkál maga éjjel!?

De amint kárörvendve nyujtotta feléje a karját, belehasított a reuma és káromkodva ejtette le a kezét.

... Cégtáblákat nézett s egy utcai leányt vett észre, aki a falnak támaszkodva állva aludt. Rongyos kabátja szétnyílt, mint sokszor lapozott, öreg könyv és elnyűtt testének vonásai dermedten feküdtek alvó gazdájukon.

Meg akarta igazítani a ruhát a lányon, keze már jóakaró remegve nyúlt felé, mikor az éber álmából rámordult:

— Kuss innen, öregem!

S a karácsonyi ember, minden valóságok és minden misztériumok csavargója, szomorúan ment tovább.

Jobbra-balra lóbálta terhes testét és megváltó órára vágyott, hogy levethesse csavargó, kényszer énjét. Kiáltani szeretett volna, szomorú, hosszú kurjantással, bele a csendes alvásba, a nem is lélekző éjt-

szakába, de visszariadt tétován imbolygó önmagától és meghúzódott egy ismeretlen kapu alatt.

Új lámpák gyúltak függönyök mögött és mások elaludtak.

Éjféli misére kongattak távoli harangot, de hajnalodott bár, mégsem ébredtek a távoli harangszóra.

... — Mit kérdezett? — hajoltak föléje újból az egyszerű ház egyszerű emberei és ő ijedten ébredt éber önmagára és gyerekes aggodalommal kéredzkedett ki belőle a szó:

— Ember vagyok-e, vagy Isten?

Az egyszerű emberek rémülten vetettek keresztet, egy öreg szólt:

— Kelj fel, szedd össze a cókmókjaidat és menj a házunkból. Én már családommal együtt régen kiléptem a kommunista pártból!

S a karácsonyi ember újbó magára öltötte elfáradt, vézna testét, új tüzet gyujtott útrakészülő, pislogó szívébe és köszönés nélkül fordult ki az igazi éjtszakába.

Ment, mendegélt, emberöltők és évszázadok teltek és még mindig ment és még mindig fölfelé ment. Aztán, mikor már egyetlen tagját sem érezte, csak a lelke sugárzott a végtelen vándorúton, egyszerre megnyílt a láthatatlan, magasságos kárpit és angyalok muzsikája szólt ezer, gyönyörűséges változatban és hosszú menetben örvendező arcokat látott.

A karácsonyi ember magára eszmélt és boldog mosollyal hallotta egy öreg ember símogató szavait:

— Üdvözlégy, mi Urunk, Jézus!...

MÉCS LÁSZLÓ:

ŐSZI ÉNEK

Ki látott tölgybe oltott nefelejtset?
Így hordja az én férfi-derekam
gyermek-csodálkozású kék szemem.
Ki látott tölgybe oltott piros rózsát?
Így mosolyog szívem játékosan
a kor-viharban férfi-törzsemen.

Boldog biztonság-érzés a malasztban,
játékosság, bizalom, szeretet:
ezektől illatos az én szívem.
Isten virraszt a végtelen világon
— s az őszi éj mégis kínpadra húz,
mintha nem oltalmazna senkisem.

A vaksötétben arra ébredek, hogy
lidérc-halk rékviemet zenget egy
cérnánál vékonyabb sípú orgona.
Félébren is tudom, hogy a tetőnél
száz szúnyog torkán sír az őszi gyász,
de mégis borzogat a babona.

Az ablak mintha házam szeme volna,
sötét esőcseppekkel könnyezik.
Befele sír e szem, vagy kifele?
Ki a halott itt? Kinek szól a sírás?
E gyász-zsolozsma? — Nézem pulzusom.
Bőröm veríték-gyönggyel lesz tele.

Edzett vadász, ki hegyeken tiporkál
a tarka boldogság után,
lám félszegen félsz hős-maszkod megett!
Remeg a lelked mint a rezgő nyárfa,
az elmúlás nagy titka rezgeti.
Valahol egy szú percet perceget.

Kint köd-papok a krumpliszár tüzével
körültömjénzik a halott Nyarat,
míg végigfekszik a fél földtekén.
Ma minden ember hulla mellett borzong.
Világsírásként könnyez az eső
és nincs egy csillag álmaink egén.

Azt hittük régen, sohasem szűnik meg
a Tavasz kurjantása millió
szegfű-, pipacs-, pacsirta-torkon át.
— De ősszel szörnyű csend támad körültünk:
meghalljuk a koporsófánk sebes
növését és a szúnyogorgonát.

Kötéltáncosként hajszál-dróton járunk.
Csak meg ne szédülj, amig áthídalsz
erényt meg bűnt, halált meg életet!
Boldog biztonság-érzés a malasztban,
játékos jóság kell neked szívem:
Isten virraszt a mindenség felett.

FIEDLER JÓZSEF:

CASSOVIA, ANNO DOMINI 1706...

Arra ébredt, hogy lépések szaladnak ide-oda szobája előtt a folyosón. Széthúzta az ágy virágmintás supperlátfüggönyét és kidugta fejét. A bútorokon még árnyék feküdt, csak az ablak nyílása világosodott a falon.

— Még alig pirkad, — gondolta, — mit motoszolnak ezek már?

A mozgás csenddé lett megint. Visszafeküdt a párnájára. Takaróját is a vállára húzta és lehunyta szemét. Könnyű bódulat támadt a fejében és álomba zuhantotta.

Aztán rázni kezdte valaki a vállát.

— Kata, Kata, ébredj!

Hirtelen fölriadt és felült az ágyban. Az anyja állott előtte.

— Mi baj van, asszonyanyám?

Hettnerné asszonyom arca piros volt és kövér teste fujtatott az izgalomtól.

— Jaj, most volt itt a fertályos kapitány. Elrendelé, hogy a szénát, szalmát és szemes életet lehordjuk a padlásról és annak utána a zsindelyt is leszedjük a tetőkről... Nagy baj lészen ebből! Jaj!

Kata kidugta lábát a takaró alól. Teste megborzadt az izgalomtól. Az anyja már az ajtónál állott és onnan fordult feléje:

— Öltözz sietve és gyere segíteni!

Az ajtó becsapódott és egyedül volt megint a szobában. Kapkodva szedte magára a ruhát.

„Mit jelenthet ez vajjon, hogy le kell szedni a zsindelyt a tetőkről?"

A sietségben félregombolta pruszlikját.

„Károlyi Sándor generális uram tegnapelőtt jött be

a városba. Hosszú sorokban jöttek a katonák utána. Miért jött?"

Gyors kézzel font szallagot a szőke hajába.

„Tegnap hozta valaki a hírt lent a vendégfogadóban, hogy Rabutin generális haddal készül a város ellen. Esze Tamás meg csak mosolygott, amikor megkérdeztem."

Hirtelen abbamaradt a keze mozgása, amikor ide ért a gondolata. Szemét lehunyta egy pillanatra és újra maga előtt látta a magas, izmos kuruc tisztet. A szem kék mélyét is látta és érezte azt a dohánnyal kevert lőporszagot is, mely a ruhájából kiáradt. Feje hátrabillent egy kissé, mintha megszédült volna. Aztán, mert odakint hangosabban kiáltott valaki, kisietett a szobából.

A folyosó falára vörösarany félköríveket rajzolt a nap. Lent az udvar sarkában hajdú ült egy hordón és csizmát pucolt. Valami nótát is fütyölt hozzá. Szemben, a másik árkádos folyosón szolgálólány rakott párnákat a kőpárkányra. Puffanva dobta le őket, mint nagy, fehér zsákokat. Háta mögött fényes sugárnégyszögben világított Esze Tamás szobájának nyítva hagyott ajtaja.

Egy nagy zsákkal a vállán, Ferke, a béres kászálódott lefelé a padlás lépcsőjén és cammogva szuszogott el a lány mellett.

Az apja a nevét kiáltotta. Az udvar és a házfalak között ide-oda lódult egy percig a hangja!

— Kata! Kata!

*

Még dél sem volt és a Lőcsei-ház teteje már egy nagy döglött állat csontvázához hasonlított. Gerendái sárgán meredtek a kék, felhőtlen égbe.

Kata lent dolgozott a konyhában az anyja mellett. Nagy halom lencse dombosodott előtte az asztalon, azt szemelgette a lába közé szorított tálba.

Hettnerné libát koppasztott a tűzhely sarkában.

— Megint drágább lett minden — mondotta és köz-

ben gyors mozdulatokkal tépte a tollat. A téhányiak már be sem jöttek máma a sokadalomra és elmaradtak a kavecsányiak is. Alig hogy száz tojást tudtam kapni. Azt is egy poltúráért párját. Ezek a nagybélű kurucok megennék még a világot is.

És, hogy a lánya nem felelt a dohogására, csak folytatta tovább:

— Ráfizetünk erre az ostromra, meglátod!

Kata most megfordult:

— Talán nem is lészen abból az ostromból semmi. Hátha másfelé kerül el Rabutin generális uram?

Hettnerné felkapta a fejét.

— Te azt hiszed, hogy nem lészen semmi belőle? No én bizony nem úgy nézem lelkem. Minek jött volna akkor tegnapelőtt oly sietve Károlyi Sándor uram? És Radics András, Esze Tamás, meg Ölyvesi uram? Tán azért jövének ők is, hogy komplementérozzák magukat a nemes tanács előtt? Én mondom néked, ha ezek az urak megjelennek, oka vagyon annak! Nem járnak ezek csak úgy purparlézni akármelyik városba. Aztán meg, a magistrátus sem szalajtatja széjjel a városba építőtiszt uraimékat, csak a maga gyönyönrűségére azzal, hogy szedessék le a házaknak tetejét!... Hogy nem volt kár ezért a mi tetőnkért is! Tavaly zsindelyeztette apád vadonatujjan, drága pénzért!

Még tovább pergette volna keservét, de nyílott a konyhának söntésfelőli ajtaja és Hettner Kristóf uram lépett be rajta. Vékony, cingár alakjával szinte elveszett a felesége kövér teste mellett.

— Du Marie! Ussél csak hamar három tojás össze. Rántotta akar enni, az egyik herr kuruc!

Az asszony sietve ugrott.

Odakint a vendégfogadó étkezőszobájában kiáltott valaki:

— Hé korcsmáros, hozz bort!

Hettner Kristófot megfogta a hang és kilódította az ajtón.

A tűzhelyen lábosban zsír sercegett Kata keze megállott a lencsék felett.

Cinnkupa csendült az ívóban és egy mély, öblös férfihang énekelni kezdett:

„Nosza rajta jó katonák
Igyunk egészséggel . . ."

*

Esze Tamás teste rágörnyedt az asztalra. Kemény kezében sercegett a lúdtoll, amikor odakanyaríntotta a papiros aljára: „Kassán, Anno Domini 1706. Szent Mihály havának 26. napján."

Hogy elkészült vele, fölsóhajtott, mert bizony nem nagyon volt kenyere az írás. Kirázta a pennában maradt tintát és vigyázva négyrét hajtogatta a levelet. Aztán keskeny papirszallagot vágott és keresztülfűzte rajta. A gyertya lángja magasabbra libbent, amikor megmelegítette rajta a viaszt. Az árnyéka is óriássá nőtt tőle a falon. Rányomta a viaszt a papirszallagra és lepecsételte köves gyűrűjével. Majd kinyította az ajtót és a hajdúját szólította.

A legény vigyázba kapta magát. A sötét folyosón éleset koppant csizmájának sarka a köveken.

— Leviszed ezt a levelet a déli kapuhoz. Szakács Pista kapjon lóra tüstént és megállás nélkül vigye Tokajba.

A legény arca belekerült az ajtó négyszögébe és a gyertya sárga fénye is reájahullott.

— Igenis! — mondotta és már nyúlt is az írás után.

— Úgy vigyázz rá fiam, — szólt még a tiszt, — hogy szívemnek nagyon kedves eme levél!

A hajdú szemében mosoly villant.

— Vigyázással leszek.

Elvette a levelet és eltünt a sötétben. Csak a lépése kopogott még egy percig a köveken.

Esze Tamás nem ment vissza a szobájába, hanem nekitámaszkodott a folyosó kőpárkányának.

Feje felett keskeny csíkban a tiszta, szeptemberi éjszaka kéklett. Itt-ott csillag is hunyorgatott, mintha fényes pitykegomb lenne nagy menneyi palástom. A távolban megszólalt a Szent Erzsébet-asszony templomának órája és nyolc ütést kondított bele az estébe.

Esze Tamás még mindég az égi csillagokat nézte. Kiszemelt magának egy fényeset közülök.

„Ez világít Tokaj felett is és talán az udvarháznak ablakából is ezt nézi most valaki..." — gondolta és sóhajtás szakadt ki belőle.

Valahol ajtó csapódott.

Rezedavirágnak szaga illatozott fel mellette és egyszerre ott állott Hettner Kata az oldalánál.

— Talán bizony a csillagokat számlálja kegyelmed?

Szeme kérdőn kerekedett a tisztre. Az mosolygott.

— Valahogy így vagyon hugám.

— Oszt mit számolt ki belőlük?

— Hogy vajjon lészen é még életem holnap?

A lány megriadt:

— Csak nem akar meghalni kegyelmed?

— Az ilyen magamfajta katonaember sohasem tudhatja, hogy mikor borúl reája az örök sötétség. Különösképen a mostani napokban, amikor obsidió vagyon készülőben.

— Obsidió?

— Igen.

— Hát mégis igaz a hír?

— Igaz bizony hugám... Két nap sem tellik bele és itt lészen Rabutin generális uram a város alatt.

Lehet, hogy szél támadt valahol, mert Kata összeborzongott. Köténye alá rejtette két kezét, hogy meg ne lássék a remegése. Arca is fakóra sápadt. Alig tudta azt az egy szót kinyögni:

— Istenem...

Esze Tamás mulatott az ijedelmén:

— Te azért ne félj hugám. A fehércselédeknek nem lészen bántódásuk.

És mosolyogva tette még hozzá:

— Hacsak valami eltévedt golyóbis nem látogatja meg őket.

— Óh, nem is magamat féltem én... — felelte Kata és hirtelen lesütötte a szemét.

A kuruc tiszt megmozdúlt. Félkarját odatámasztotta a folyósó árkádjára, kerítést vonva vele a lány köré.

— Nem é? Hát ugyan kit féltesz te akkor?

A lány hallgatott. Esze Tamásban felködlött egy futó emlék.

— Azért a sihederemberért aggódol bizonnyal, akit multkoriban a konyhán láttam, a szoknyád mellett. Mondotta is akkor asszonyanyád, hogy igen nagyon veszkődik teéretted. Haj, Sebestyén.

Kata hirtelen felkapta a fejét.

— Hát csak veszködjön!

A férfi arca közelebb került hozzá.

— Nem kedvelled?

— Nem, — felelte a lány és szembenézett vele.

— Kit kedvelsz akkor?

Csend lett. Kata még mindég Esze Tamás arcát nézte. A szobából kiözönlő gyertyavilágtól sárgán fényes volt a férfi fél feje, a másik fele meg feketén sötét. Egy pillanatra azt hitte, hogy csak fél arca van a tisztnek. Aztán egyszerre arra gondolt, hogy mi lenne, ha két keze közé fogná ezt az arcot. Ettől megszédült benne a vér és két tenyere is áttüzesedett az elképzelt simogatástól. Még mindég hallgatott.

— Nem felelsz hugám?

Elfordította a fejét és lenézett az udvar fekete mélységébe. Odalent ajtó csapódott és valaki durván röhögött. Nevetése bugyborékolva szállt fölfelé a sötétben.

Sok időbe tellett, amíg válaszolt és akkor is csendesen szólt:

— Nem mondhatom meg én azt kegyelmednek...

De a szeme fénylett és az arca is tűzelt, ahogy most a tisztre nézett.

Esze Tamás zavart lett. Idegen, őt nem érintő titok nyílott meg előtte. Elkapta arcát a lányról és az eget kezdte vizsgálni, hogy ne kelljen tudomást vennie erről a megnyilatkozásról.

Megint hallgatás telepedett közéjük. Aztán belezengett a csendbe a nagytemplom tornyának vékonyhangú harangja, jelezte, hogy kilenc óra vagyon: becsukják a városnak kapuit...

*

Másnap fehőtlenkék volt az égbolt és a Nagy-utcán folyó patak vízében magát nézte a ragyogó napkorong.

Hettner Kata sietve ment át az egyik pallón a két patakág közé zárt szigetre, melyen alig lézengett pár ember. Csak a tanácsház felől hallatszott valami egyhangú, sokszor megszakított mormogás, mintha sok ember imádkozna ottan.

Megállott egy pillanatra és szeme elé ernyőzte kezét. Az egyemeletes, négyszögletes ház előtt emberek állottak katonás sorban és szembe velük nyugtalan, ficánkoló paripán egy kuruc tiszt, aki fehér papiroslapot tartott a kezében.

A lány mellett a kútnál két öreg asszony állott. Hátuk hajlott volt és árnyékuk is púposan feküdt a földön. Egyik átcsurrantotta vedrébe a most merített vizet és odaszólt a másiknak, aki a kereket forgatta:

— Az én fiam is most esküszik fel a fejedelemnek a többi lakósokkal együtt.

Kata feléjük fordult. A két öreg asszony is odanézett. Barna, ráncosszáraz arcok kukkantottak ki kíváncsian a fekete kendők közül. Ismeretlen arcok. Aztán mondani kezdett valamit az, aki a kereket forgatta. De ezzel már nem törődött a lány. Elindult megint és ahogy közelebb ért a tanácsházhoz, egyszerre értel-

met kaptak az elmormogott mondatok az emberek szájában.

— ...s utolsó csöpp véremnek kiontásáig fegyverkezvén, megnevezett kegyelmes fejedelmünk s hazánk hívségében állhatatosan megmaradok, azok ellen sem titkon, sem nyílván semmit nem cselekszem...

Csend lett. Csak a sor végén kocogott még egy öreges hang a többi után, mintha megismételné a szavakat:

— ...semmit nem cselekszem...

A lány körülfuttatta szemét a téren és Esze Tamást kereste megdobbanó szívvel. A generális mögött azonban csak egy pár szepességi hajdú állott feszes vigyázban.

Károlyi Sándor erős hangján tovább olvasta az eskűt:

— Barátjának barátja, ellenségnek ellensége leszek s ha másokban...

Kata csalódottan sóhajtott és ment tovább. A nagy, kőcsipkés templom tornyában nyolcat ütött az óra. Az ucca túlsó oldalára még utána jött a generális szava:

— ...ezen Kassa városának veszedelmére szolgáló dolgokat tapasztalok, minden félelem és személyválogatás nélkül kinyilatkoztatom...

Egyszerre nem hallott semmi többet, mert befordúlt a Lakatos uccába. A szűk sikátorból kiszorúlt a lakósok hűségeskűje és a fejéből is kiszorúlt minden, ami nem tartozott Esze Tamáshoz meg a tegnapi estéhez. Úgy ment végig a házak között, mint az alvajáró, csak azt érezte világosan, hogy testének minden porcikájában jókedvű nevetés bujkál.

Aztán elmúlott a kacagó kedve. Belépett Haj Lőrinc uram mészáros uccai boltjába, amely kicsiny volt és csak a nyított ajtón keresztül kapott világosságot. A falakon különböző formájú állattestek lógtak és nyers húsnak émelyítő szaga érzett mindenütt. Katának nyelnie kellett, hogy elfojtsa undorodását.

Haj Lőrinc, könyökig véresen, egy sertéscombot szeletelt.

— Jó reggelt hugám! Mi kéne? — kérdezte, hogy meglátta őt.

A lány megállott előtte és elmondotta az anyja minden kívánságát a húsokat illetőleg. Szavára egyszerre megjelent Hajné asszonyom a bolt végében lévő ajtóban és hangos szóval invitálta be magához.

Odabent, a tiszta szobában kínos rendben állott minden és a hús szaga erős szappanszaggal keveredett.

Haj Lőrincné asszonyom először az anyja után érdeklődött, aztán Kata ruháját kezdte dícsérni, majd meg hirtelen a fiára tért át:

— Nem is tudod te azt Kata, hogy milyen jó fiú a Sebestyén gyerek! Nem megyen az dáridózni a többi legénnyel, nem bizony! Még a legénnyé avatásán is alig ivott meg egy korty bort. Aztán a lányok után sem forgolódik, hanem minden estve rendes időben jön haza. Itt aluszik vélem ebben a nagy magas ágyban. Mert Lőrinc odakint aluszik a legényekkel, hogy el ne kódorogjanak éjszakának idején.

Kata riadtan nézett körül. Az asszony szavai, mint a hurkok fogták körül és az volt az érzése, hogy minden mondat ide akarja kötni ehhez a szobához. Tekintete a magas ágyon állott meg. A párnák majdnem a szoba tetejéig értek, a dúsan hímzett ágylepedő meg a földet súrolta. Maga sem tudta, miért, de egyszerre az Esze Tamás szobájában lévő egyszerű ágyra kellett gondolnia.

Aztán nyílott az ajtó és Haj Sebestyén lépett be.

Anyja örvendő, kotkodácsoláshoz hasonló hanggal borult a nyakába. A fiú kifeszítette keskeny vállát, amikor meglátta a lányt.

— Adjon Isten, Kata!

Kézfogása erőtlen volt és tenyere nedves az ízzadságtól. Kata önkéntelen mozdulattal törülközött bele a

szoknyájába. Haj Sebestyén ledobta süvegét az asztalra és tíz újjával végigszántott hosszú, vékonyszállú haján. Majd levágta magát az egyik székre és úgy szólt:

— Hát fölesküdtem én is a fejedelemnek. Láttalak, amikor általmentél a tanácsház előtt Oda sem néztél, ahol én állottam, pedig könnyen meglelhettél volna. Az első sornak szélén én valék a második.

— Nem is gondoltam én arra, hogy ott vagy te.

Hirtelen csend szakadt reájuk. Haj Lőrinczné asszonyom kiment a szobából. Kata a padlót nézte. Haj Sebestyén meg égő szemmel a lányt. Aztán, hogy az nem szólt, megint csak elkezdte:

— Holnaptól állandó szolgálatom lészen. Reánk bízák a vigyázást a toronyban... Engemet választottak és még három másik legényt. Kettőt az ácsoknak, egyet meg az ötvösöknek céhéből

Büszkére húzta magát és két újját végigsimogatta pelyhedző bajuszán.

— Én vigyázom majd a biztonságtokat... És ha holnap körülkeríti a várost a labanc, az életetek nyugodalma az én vigyázásomtól függ!

Kata végignézett ezen a sovány, vézna gyerekemberen és szája szélére halvány gúny telepedett.

— Jó kezekben lészen az életünk akkor!

Haj Sebestyén csak dicséretet látott a szavában. Közelebb vonta székét a lányhoz és keze is közelebb csúszott a lány karjához az asztallapon.

— Hát az bizony jó kezekben lészen... Mert a magistrátus aztat parancsolá, hogy minden lövést, minden bombadobást dobpergéssel jelezzünk, előre figyelmeztetvén vele a lakósokat, nehogy valakinek is bántódása essen.

Keze most már elérte a lány karját. Végigsimított rajta az újjaival. Hangja is meleg lett egyszerre:

— Minden dobperdüléssel tenéked üzenek majd holnaptól kezdve Kata. Hát úgy figyeljed a toronyból jövő dobszót!

A lány hirtelen felállott és magasra kapta a fejét.

— Tudok én törődni magammal és nincsen szükségem arra, hogy te legyél rám vigyázással...

Már az ajtóban állott és onnan fordult vissza.

— Még a toronyból sem!

Biccentett és kiment a szobából.

*

Ebéd után Kata is elmondotta a hűségeskűt szüleivel együtt a tanácsház előtt. Németül mondották el ugyanazt, ami délelőtt magyarul hangzott el. Amikor velük végeztek, a tótok kerültek sorra.

Később mozgalmas lett a Nagy utca élete. Társzekerek gördültek végig nagy zajjal a macskafejű köveken. Akkor már ott állott az uccai szoba ablakában és onnan nézte az elvonuló katonákat. Parancsszavak jöttek fel hozzá és sokszor elviselhetetlen zajjá lett a patkók csattogása. Sokan lovagoltak el odalent és a lány, kihajolva az ablakból, mindegyiket megnézte. Esze Tamást kereste közöttük.

Aztán, mikor az alkonyodó nap már a Folgassz kapú tornyára telepedett, Károlyi Sándor vonult el egy csapat kurucca! az ablak alatt. A déli kapú felé ment és nem jött vissza többet. És mire este lett, Hettner Lőrinc uram nagyhangon ujságolta feleségének odalent a konyhában:

— Károlyi generális kivonult csapatával a városból. Der Herr Esze hat gsagt, hogy már vissza se jönnek.

Katában ez a szó megint megfogott valamit. A kés mélyebben szaladt bele a kezében lévő krumpliba és vastagabban szedte le annak héjját.

Az udvarról Bora szolgáló jött be nagy veder vizet cipelve. Szeme vörös volt és orra is duzzadt a sírástól.

— Mi bajon vagyon, te? — kérdezte Hettnerné asszonyom, hogy meghallotta szipogását.

Borából erre nagyhangú jajgatással buggyant ki a bőgés.

— Jaj! Az én szegény asszonyanyám! És a kicsiny hugom! Jaj! Jaj!

— Mi vagyon vélük?

— Fölégették a házukat! Jaj! Jaj!

Kata abbahagyta a krumplihámozást és odament a lányhoz.

— Tűz támadott Téhányban? — kérdezte.

Bora hirtelen abbahagyta a jajgatást. Orrát beletörülte köténye sarkába.

— Dehogy támadott! — mondotta. — Még ha támadott volna, de tették! Most, hogy a kútnál valék, hát látom, hogy jönnek a téhányiak. Kérdem az egyiket: mit keres itt kegyelmed, ilyen késői órában? Mire ő aztat feleli: nem tudnád, hogy a nemes tanács rendeletére fölgyújtották Téhány falút, nehogy menedéket találjon benne a német! Jaj, sikolték én egyet. Még a vedret is visszaejtém ijedelmemben a kútba. Aztán később látám, hogy a miszlókalak is jönnek a városba, a tőkésiek is, meg a hóstátról is cipekednek befelé az emberek.

Elhallgatott. Az előtte álló két nőre nézett és hogy látta arcukon az ijedtséget, megint csak előhozakodott nagyhangú síránkozó bánatával.

— Jaj, mi lészen asszonyanyámmal? Hol lel majd szállást éjszakára? Jaj! Jaj!

Katán hideg borsódzott végig. Most érezte meg először a veszély közelségét. Gyomrát hirtelen megmarkolta valami és le kellett hunynia a szemét. Ebben a pillanatban hallotta meg az anyja hangját maga mellett.

— Tudod é, hogy hol vagyon asszonyanyád?

Bora beletrombitált a kötényébe és csak úgy felelt:

— Nem én.

— Hát akkor eredj és keressed meg. Ha meg megleled, hozzad ide. Elalhatik itten a kamrádban és húgódnak is szorítunk még valamicske férőhelyet a konyhán.

A lány hálálkodva nyúlt az asszony keze után:

— Jaj, Isten is megáldja a jóságát nagyasszonyom!

Aztán csattant az ajtó és már nem volt a konyhában. Hetterné asszonyom nagyot sóhajtott. A tűzhelyen a rőzse pattogva felelt rá. Kata testét még mindég zsibbadás béklyózta.

— Szegény — sajnálkozott Hettnerné Bora felett, aztán még hozzátette — Cudar dolog ilyen obsidió!

Kata nem tudott felelni erre.

Később több hang kezdett beszélni odaát az ivóban, és valaki kurjantott is Hettner Lőrinc uram gyakran jött be és alacsony testének óriás árnyéka lett ilyenkor a falon

— Meg kéne vetni az ágyak odafent, — mondotta, mikor egyszer tovább maradt a konyhában.

Kata zsibbadása megszünt erre a szóra.

— Majd én, — ajánlkozott hirtelen és be sem várva anyja szavát, fölsietett az emeletre.

A többi szobát egykedvűen járta végig, de Esze Tamásében sokáig időzött. A kezében lévő gyertya fénye kiemelte a bútorokat és a tiszt cókmókját a sötétből. Végignézett az asztalon heverő pipán, dohányzacskón, a csizmákon az ágy előtt, a dolmányon, mely az ajtó mellett a falon lógott. „Szeretlek benneteket — gondolta — mert az ő életéhez tartóztok." Letette a gyertyát az asztalra és ablakot nyított. Az ég vörös volt keleten, mintha már most pirkadt volna, pedig az este még meg sem öregedett. Semmiféle ijedséget sem érzett már, mintha megszünt volna minden, ami ezen a szobán kivül létezett. Odament az ágyhoz és puhára duzzasztotta a párnákat. A takarót is rendre simította. Aztán mégegyszer ráfektette kezét a párnára, arra a helyre, ahová Esze Tamás fejét képzelte.

És ekkor halkan megcsendült benne a boldogság és dallá formálódott a száján.

„Szállj madár, szállj,
Te, csak mindég várj,
Ha az Isten nékem rendelt
Enyém leszel már..."

*

Szent Mihály arkangyal napjától kezdve összezavarodott az idő a városban. A történések sem tudtak többé belekapcsolódni a mindennapok megszokott keretébe.

Haj Sebestyén rákönyökölt az Erzsébet templom tornyának kőkorlátjára és túlnézett a házakon. A nap egy arasznyira állott a miszlókai dombok felett. Erős fénye belekáprázott a fiú szemébe, hogy a Hóstát kormos, tetőtlen házait kémlelte. A várfalakon kívül seholsem mozdult élet. És mikor maga elé nézett a szédítő mélységbe, odalent is alig látott néhány apró embert mozogni az uccákon.

— Gyere csak Sebestyén!

Wolfmüller Gottfried ácslegény kiáltott érte a torony túlsó oldaláról.

— Oda nézz! — mondotta, mikor melléje került a legény és kimutatott a Hernád irányába.

Sebestyén szemével követte a szőke Gottfried mozdulatát. A folyó tekergő szallagján túl fegyverek, mellvértek csillogását látta a napban.

— Rabutin generális lenne?

— Bizonnyal. Labanc az mind, látom a ruhájuk színéről.

Csakugyan sok apró, fehér pont mozgott ott a vízen túl. Megállottak, egy részük visszafelé ment, aztán többedmagával jött vissza megint.

— Tábort ütni szándékoznak, úgy nézem, — mondotta Gottfried.

Haj Sebestyén foga összekoccant, mintha fázna, pedig meleg volt. Csak nagysokára szólt.

— Meg kéne jelenteni főkommendáns Radics András uramnak a dolgot.

— Meg.

— Én megyek és megjelentem.

A mészáros fiának hangja száraz volt, arcán meg, mintha napszítta patyolat lenne, sápadt volt a bőr. Wolfmüller Gottfried nem nézett rá, csak bólintott.

— Eredj!

*

A tanácsház nagytermében Lukatsik György főbíró uram tanácskozott a kuruc tisztekkel és a magistrátus tagjaival.

Reggel hat óra volt. Az ólomkarikás ablakokon szürke ég kandikált a szobába.

— Szóval azt tartják kegyelmetek, hogy valaminémű edictumot kéne a lakósoknak tudomására hozni?

Az urak rábólintottak.

— És mi légyen az? — kérdezte még.

Radics András pödört egyet a bajuszán.

— Adja tudtára kegyelmed mindenkinek, hogy senki a város feladása felől feje elvesztése alatt ne beszéljen. Senki az ellenséghez ne szóljon, se jót, se gonoszt, egyszer adott hite szerint, hanem puskával feleljen... Valaki tiszte ellen zúgolódik s parancsolatját nem fogadja, meghal érette.

A főbíró intett a nótáriusnak. Ez, rágörnyedve az asztalon lévő papirra, írni kezdett.

Ölyvesi uram vette át a szót. Kemény arca alig mozdult beszéd közben.

— Részegen a bástyákra senki ne menjen. Ahová rendeltetett, mindenféle rend ott legyen, más kapitányság avagy pedig kommendáns uram alatt való bástyára ne menjen.

Elhallgatott egy pillanatra. Ránézett Radics Andrásra és, hogy az bólintott, folytatta megint.

— Ha valaki a strázsán aludva, vagy vigyázatlanúl tanáltatik, meghal érette. Ha valakinek valami fogyatkozása lészen, azt a maga kapitányának, vagy kommendáns uramnak jelentse meg hogy az eligazíttassék.

A főbíró mocorogni kezdett a széken. Megvakarta fejét az allonge paróka alatt. Fáradt volt már és únta az egészet.

— Ennyi elég is lészen talán? — kérdezte szemét körüljártatva a gyűlekezeten.

— Nem! Aztat is tudtára kell hozni mindenkinek — szólalt meg Esze Tamás Ölyvesi uram mellett — hogy a városban, aki nem deputáltatott fegyverkezésre, ki ne jöjjön, se ide s tova ne járjon, se gyűlekezéseket ne tartson, mert ami rajta esik, magának tulajdonítsa. Meg, hogy minden rend között az egyesség megkívántatik. Senki egymásnak kárt ne tegyen lopással, vagy kóborlással, mert meghal érette.

Radics András rábólintott a szavára.

— Jól mondád Tamás! Én majd elfeledkeztem róla, — és az asztal végén körmölő nótáriushoz fordúlva folytatta. — Aztat is vegye bele az edictumba kegyelmed, hogy a bástyákon való zajgásnak minden ember békét hagyjon és csendességben legyen, ha ellenséget lát.

A lúdtoll sercegve futott a papíron. Aztán elhallgatott és a protocollumot vezető nótárius felkapta a fejét.

Lukatsik uramnak megkordúlt a gyomra. Hirtelen eszébe jutott, hogy ma még nem evett semmit. Végezni szeretett volna már ezzel a tanácskozással, hogy haza mehessen. De ekkor felállott az asztal másik végén a magistrátus egyik tagja. Két kezével rátámaszkodott az asztal lapjára és a háta is meggörnyedt, amint a tisztek felé fordult:

— Bocsássák meg beleszólásomat kegyelmetek, de proponálnám, hogy belevegyék aztat is ama edictumba, hogy senki hamis hirt ne költsön és ha mit hall,

akár jót, akár gonoszt, se titkon, se nyílván másnak ki ne jelentse, se hintegesse, és zűrzavart ne indítson, hanem jelentse késedelem nélkül kommendáns uramnak.

Radics András helyeselt és helyeseltek a tisztek is.

Az öreg tanácsúr szerény mozdulatot tett a kezével.

— Úgy gondoltam, hogy erre szükség vagyon ilyen háborús időben.

— Igaza vagyon kegyelmednek.

A főkommendáns kitólta maga alól a széket. A többiek is felállottak.

A magistrátus tagjainak arcára mosoly telepedett. Radics András tisztjeinek oldalán csörrent a kard, és halkan sarkantyú is pendült. Lukatsik György megállott a körmölő nótárius mellett.

— Írja az aljára kegyelmed: Actum Cassoviae die 2. Octobris. 1706.

Aztán kihúzta magát.

— Mehetünk, — mondotta és már elképzelt ételek ízét érezte a szájában.

A város dobosa végigjárta az uccákat és hangos szóval olvasta fel minden sarkon az edictumot. Aztán mindannyiszor megperdítette a dobot.

Az uccák néptelenek lettek. A házak között kihalt minden élet. A toronyóra nyelve megbénult és nem jelezte többé az időt. A déli harangszó is elmaradt. Dermedt, halotti csend vonta sátorát a város fölé. Csak a bástyákon beszélgettek halk hangon katonák a szakállas ágyúk előtt és füstölgő kanócot tartottak kezükben.

Fent a toronyban Haj Sebestyén feszített marhabőrt a dob karikájára Mellette Wolfmüller Gottfried a távolt kémlelte.

— Most vontatja föl ágyúit Rabutin generális a Szepsi-út körüli síkságra.

Sebestyénnek összeszorult a gyomra, de a világért sem mutatta volna, hogy fél.

— Hát, csak vontassa! — felelte félvállról.

A torony másik oldaláról előkerült az ötvöslegény is. Alacsony, tömzsi alak volt, mindég szuszogva beszélt.

— A kálvinisták templomán felül lévő partban kilenc ágyúnak ás sáncot a német, — újságolta és arca kipirult az izgalomtól.

— Estére elkezdik a táncot, úgy nézem — jegyezte meg Gottfried.

A torony eresze alá veréb telepedett és szalmaszálat igyekezett fészkébe cipelni. Őt nem érdekelte a német mozgolódása.

*

Hettner Kata nem lelte helyét. Először történt meg, hogy félt a sötétben. Meggyújtotta a gyertyát szobája asztalán. Árnyéka magasan állott mögötte. Az ablakon arany tallérokká lettek az üvegkarikák a fénytől. Érezte, hogy csinálnia kellene most valamit, hogy ne gondolkozzon, de nem tudta rászánni magát semmire. Jó sokára odament az ablakhoz és kinyította. Szemben vele kormosan sötétlett a Jezsuiták templomának fala. Fölötte az ég keskeny, csillagtalan csíkja látszott. Az este hűvös volt és könnyű szél járt az uccán. Ágyú dördült és hangja puffanva csapódott ide-oda a falak között. Valaki kiáltott. Ágyúszó válaszolt rá a sötétben. Kata megkapaszkodott az ablak párkányában. Térde elviselhetetlenül remegett „És Esze Tamás nincsen itthon" gondolta. Maga előtt látta a tiszt frissen vetett ágyát és érezte szobája lakatlan csendjét is.

Aztán kinyúlt az éjszaka, mintha az idők végezetéig akarna érni és elmúló órák helyett csak ágyúk dübörögtek benne.

Ágya szélén ült már és ajka fehér volt. „Esze Tamás! Esze Tamás! Istenem! Esze Tamás!" Csak ez élt a homloka mögött. Keze reszketett és bárhogy akarta, nem állíthatta nyugalomra. A lövöldözés már nem az agyában, hanem a hátgerincében fájt.

Valami élesen csattant odalent az uccán. Az ablak aranyos síkja összekoccant, csörrenve hullott ki három aranytallér belőle. Fölsíkoltott. „Tamás" villant benne utolsót az elboruló öntudat.

Elájult.

*

A napok folytak tovább.

De a kálvinista templom tornyának nem volt teteje többet. A Folgassz uccában leszakadt néhány ház fala és a szobák titkos élete nyílvánosságra tárult. Az Erzsébet-templom kőcsipkés testén is lőtt sebek támadtak. Néhol egy-egy hatalmas golyó akadt meg a kövek között, mintha vasfejjel szaladt volna az Isten házának valaki.

Az uccák között sokhelyütt volt kormos a házak arca, a Mihály kápolna mögött pedig leperzselődött az őszi lomb a gesztenyefákról.

Ágyúk dörögtek megint.

Esze Tamás a mészárosok bástyáján állott hajdúi között. A falon túl, a Hóstáton, a Forrás ucca mellett, Rabutin generális mozsarai tátogatták torkukat. Tisztán látta a csövek fekete körét meg a védőkosarakat.

— Nem lehetnek messzebbre jó hét-nyolcszáz lépésnél, — mondotta.

Hajdú szólalt meg mellette.

— Úgy látszik kifogyhatott lőpora a németnek, mert reggeltől kezdve még egyet sem puffantottak.

Odaát, mintha csak erre vártak volna, eldördült az egyik mozsár.

— No emlegetted a farkast Jóska, most aztán hallgathatod az ordítását! — mosolygott a legényre Esze Tamás.

— Tyűh, az anyád szentségét, — káromkodott amaz — majd válaszolok én tenéked!

Be sem várta a kommandót, hanem egyetlen mozdulattal nyomta gyutacsát a szakállas ágyú csövére. A hajdúk harsogva nevettek körülötte és nevetett Esze

Tamás is. A szakállas böffenve akádott ki magából golyót, lőporfüstöt és visszaszaladt a bástya hátsó faláig. Kerekei élesen csikorogtak a köveken.

— Meghallják ám az üzenetedet Jóska! — kiáltotta egyik hajdú.

Ekkor, mintha játékos gyermek labdája lenne, fekete vasgolyó hullott a bástya belső részén a földre. Azok, az ágyú mellett, észre sem vették. A golyó még forgott egy percig, aztán pukkanva csapódott ezer darabra.

Káromkodva ugrottak széjjel a hajdúk. Esze Tamás éles szúrást érzett bal vállában. Odakapott, de a hirtelen mozdulattól elvesztette egyensúlyát.

Valaki kiáltott mellette. Sápadt, ijedt arcok villantak a szemébe. Aztán valaki elkapta zuhanó testét.

Haj Sebestyén felöltözve feküdt a torony hatszögletű őrszobájában lévő ágyon. A faajtót szél nyikorgatta. Az ablak üvegére ezüst lemezeket rakott a hold.

Nem tudott aludni.

Gottfried és az ötvöslegény vigyázó lépése, mint a kísértetjárás hallatszott a falon túlról.

Arra gondolt, amit anyja ujságolt neki máma, amikor az ebédjét hozta. „Hogy Esze Tamást megsebesítette egy bombaszilánk tegnap és Hettner Kata nem mozdúl el azóta mellőle." Torka száraz lett, hogy maga elé képzelte a lányt és szíve is a nyakában vert. Nem akarta elhinni, amit az anyja mondott, de a gondolata örökké visszatért erre.

Dob perdült odakint, aztán ágyú dördült a távolban.

— Az én üzeneteim... — gondolta a dobszóra és a mellében fájdalom csikordúlt. Hirtelen összetört benne minden mondvacsinált hősiesség. Elgörbült szájjal, kisfiúsan elsírta magát.

Esze Tamás még mindég sápadt arcokról álmodott. És, hogy fölébredt, most is egy sápadt arc állott az ágya felett.

Hettner Kata kezében reszketett a lavor. Tépés si-

múlt puhán a férfitest vállsebéhez. Aztán gyolcspólya fehér vonala villant és a lány arcán is mosoly világított.

— Így, most aztán csak maradjon veszteg kegyelmed.

A férfi szabad keze a keze után nyúlt:

— Köszönöm...

A lány arca biborba gyulladt.

— Nincsen mit köszönni ezen.

Halkan szólt és szavától mosolyra derült Esze Tamás arca is.

— Nincs é? Ha te nem vagy, ebmódra vesztem volna el bizonnyal.

— Óh, ne mondjon ilyet kegyelmed!

Nem mert a férfire nézni. Gyorsan igazított még valamit az ágypárnán. Esze Tamás egészséges karja utána nyúlt mostan és magához hajlította a fejét. Szíve szédülve hagyott ki egy dobbanást. És ebben a dobbanásnyi kurta időben csók csattant az arcán.

Aztán, mintha ködön keresztül jönne, megint nevetett Esze Tamás.

— Gyógyulok már hugám, mert megjöve a csókoló kedvem is!

Hettner Lőrinc uram a konyha asztalánál ült és pénzt számolt.

— Jövőre lealkuszom a magistrátusnál a hatvan magyar forint árendát. Negyvennél többet úgy sem ér meg ez a Lőcsei ház.

Az asszony rőzsét rakott a tűzhely kürtője alá és csak bólintva hümmögött választ.

Kata bejött és letette a véres vízzel telt lavort az egyik pad alá.

— Jobban vagyon már Esze Tamás uram, — újságolta és arca piros volt.

— Már megint te mentél hozzája! — dohogott Hettnerné asszonyom. — Miért nem Borát küldted inkább?

— Nem lehet Borára bízni azt!

Hettnerné megfordúlt és mély lélekzetet vett, hogy beszélni kezdjen, de akkor — néha még csodák is történnek — az ura vágott a szavába.

— Lass Marie! Katának igaz van. Der Herr Esze értünk sebesült meg. Und der eine magyar soll den andern magyar helfen! Hab ich recht Kati?

A lány hálásan mosolygott rá.

*

Még néhány ágyúszóval telt nap következett, aztán elvonúlt a vész Kassa felett.

Október tizenegyedikének reggelén arra ébredt Haj Sebestyén a toronyban, hogy Rabutin generális uram csapata, mint a kámfor, semmivé foszlott. A város körül csak üresen tátongó sáncárkok maradtak utána.

Wolfmüller Gottfried, aki az éjszaka vigyázott, ki is jelentette:

— Elvonúlt bizony őkelme egész ármádiájával egyetemben a Hegyalja felé. Talán úgy három óra lehetett, mikor az indulást megfúvatta.

A város föllélekzett és az uccák életre ébredtek megint. Emberek jártak a házak között és a tanácsház előtti téren újra fölütötték sátraikat a kalmárok.

Hettner Kata úgy járt, mintha mindenüvé fénylő boldogságot vinne magával. Észe Tamás is délcegen csörtetett gyógyult vállsebével.

Aztán két nap múlva újból végigperdült a város dobosának szava az uccákon, jelentvén, hogy holnap tartja bevnulását Kassára II. Rákóczi Ferenc fejedelmünk őnagysága. Minden lakós fogadja őt és ünneplő díszbe öltözve álljon sorfalat a Nagy ucca két oldalán.

Október 14.

Reggel legszebb ruháját vette magára Hettner Lőrinc uram lánya. Tükrétől is sokáig kért tanácsot, míg a gyöngyös pártát hajába illesztette.

Hűvös, tiszta őszi reggel fogadta, ahogy kilépett

szobája ajtaján. Ez a hűvösség azonban hirtelen forró lett, mert amikor lement az emeletről a földszintre, Esze Tamást látta meg a kapúalj bolthajtásában.

A tiszt is kicsipte magát. Dolmányának minden pitykegombja fényesen csillogott. Mentéjét drágaköves csatt fogta össze és hosszú, rendrefésült hajára nyestprémes süveg simult.

Kata álmotlátó, fényes szemmel nézte.

A férfi jókedvében évődött vele.

— No te is pitymallatkor keltél máma hugám! Úgy látszik, nem hagyott aludni a fejedelem ő nagyságának érkezése.

— Mindég ilyenkor kelek én.

— Jó dolga lészen akkor annak, aki béköti fejedet, emrt dolgos asszonyt kap a házhoz, nem pedig délig párnák között heverőt.

Kata szeme nagy, boldog vallomásra kerekedett. Szája is mozdult, hogy szóljon, de akkor a kapú nyílott és hajdú állott meg előttük.

— Főkommendáns uram kéreti Esze Tamás uramat, hogy jelenne meg tüstént őnála, a főkapitányok házában.

— Megyek, — mondotta a tiszt. Majd még egy mosolya villant, egy könnyű simogatása hullott a lány hajára és nem volt a kapú bolthajtásában többet.

Aztán délelőtté fényesedett a reggel és Kata is ott szorongott a többi díszbe öltözött lakóssal a Nagy uccában. Zászlók lengtek a könnyű szélben, ágyúk üdvlövése dördült és az emberek örömteli kiáltása ide-oda csapódott a házak között.

A lány közelében beszélni kezdett valaki.

— Hallottam tegnap a magistrátus egyik tagjától, hogy az egész ostromnak alatta circiter csak tíz ember veszejté életét.

Egy öreg, nagyszájú asszonyság válaszolt:

— De annál többet veszejtett a német! Már három

napja temetik a városon kívül a halottakat és még most sem tudták eltakarítani mindet.

Kata lehúnyta szemét egy pillanatra. Mit bánta ő annak a tíz embernek a pusztulását! Még annak az egy bombának is hálás volt, amelyik a mészárosok tornyánál robbant.

Hirtelen megszakadt az emlékezése. Emberek sorfala között, pompás török paripáján, királyszín köntösben, fekete kócsagtollal a fején, Rákóczi Ferenc lovagolt el előtte. Mögötte Bercsényi Miklós, Radics András, Erdélyi Miklós, Deák Kolonellus, meg a többi rendek. És közöttük, mint nagy, erős virág, ott virított Esze Tamás piros dolmánya.

Aztán tolongva ment a többiekkel az Erzsébet templom elé. Még látta Pettes Andrást, a főprépostot, súlyos, aranyló papi díszben, amint a fejedelmet fogadta a templom kapujában. És Lukatsik György uram fehér parókája is felvillant előtte.

A Te Deum hangos szóval jött ki a templomból és akik ide kiszorúltak, azok is szájról szájra adták egymásnak a hálaadó éneket.

Elmúlott ez is. A fejedelem szállására vonult és az emberek szétszéledtek. Hettner, Kata sietve ment haza.

Odafent az emeleten poros, csapzotthajú hajdú állott Esze Tamás szobája előtt. Hogy meglátta a lányt, megemelte süvegét.

— Instállom, nem tudná kegyelmed, merre lelném Esze Tamás urat?

— A fejedelemmel vagyon. Nem hiszem, hogy estve előtt hazatér.

A hajdú üstökét vakarta.

— Tyűh, pedig nagyon sürgetős volna.

És, hogy kérdőn nézett rá a lány, kaparászni kezdett dolmánya nyílásán, levelet húzva ki onnan.

— Pecsétes írást hoztam néki Tokajból. Szívbéli mátkájától. Egyszeri lóváltással futottam véle idáig.

Kata homlokára felhő borult. Szólani is alig bírt.

— Adja ide... majd én...

A hajdú kezébe adta az összehajtogatott írást.

— De tüstént adja át nekie...

Még beszélt tovább, de Kata nem értette többet. Aztán nem tudta, hogy mennyi idő múlott el, de a hajdú már nem volt előtte. Ránézett a levélre. Könnyűkezű asszonyírással rajzoltan nézett rá vissza Esze Tamás neve a papírról. Mintha emlékolvasót pergetne, úgy szedte sorra elő a tiszttel töltött percek emlékét a fejéből, a hetekkel ezelőtt történt első találkozástól kezdve, egészen a ma reggeli simogatásig. Aztán hirtelen, mintha valaki eléje tólta volna, Haj Lőrincék tiszta szobáját látta. Érezte a nyers hússal kevert szappanszagot és hallotta a mészárosné hangját is. „Nem is tudod te azt Kata, hogy milyen jó fiú a Sebestyén gyerek!"

Ajka elgörbült. A levél a földre hullott.

Nagy sírás szakadt ki belőle.

MORVAY GYULA VERSEIBŐL:

ILYEN PERCEKET KIVÁNOK

Ezen a napon ütemmel vagyok tele.
Régi látásom csak arra volt jó,
jelentse: kászálódik a más harsonás szele.

Nem rakosgatom össze a pasztellszíneket,
ujjammal hantot sem mállasztok,
egyetlen ütemben vigyázom az embereket.

Süllyedő szobák leroskadtak,
de az emberek csillagok felé nyújtóznak.
Áramló, mosti éjzása ez szép dolgoknak.

Ha nyögnek is, mint májfák,
együgyüen is: de építnek és
ezzel kapom tőlük holnapjuk dalát.

Ingó fának, füttyös barázdának egyszerre
pontos, józan célja van így bennünk.
Ebben a percben zajló ütemmel vagyok tele!

SÍRNI NE JÖJJÖN IDE MÉG EGY LÉLEK

Néha mondtam: kilenc gyerekem lesz,
kilenc nyárfa, csillagszemű remény.
Gondoltam: duzzadjon az élet
és ne pusztuljon kilenc szegénylegény.

Hogy vigyáznak az asszonyméhek,
fukarok ma az élettel, azt akarják:
sírni ne jöjjön ide még egy lélek.

Sose lesz kilenc gyerekem.
Asszonyokkal szívemre vigyázok: még ne verjen
valami ismeretlen átok,
hogy csillagszemű reményem
sárban, gázban heverjen.

VASBETON

Négyezer ember él a faluban,
tizszer négyezer vágy születik minden percben.
Leülnek az emberek és nehéz kezükkel,
rojtos kabátban ceruzát szorítnak,
mintha kocsirudat markolnának s írnak,
gondolatot sugároznak.

Egy az ő vágyuk várossal, azúr éggel,
kozmosz gyerekei ezek a szegény paraszttervezők,
kik vasbetont karcolnak a levegőbe,
gépbúgást várnak utcavégről,
színházat csinosítnak négyezer embernek,
hol ők ülnek az első sorokban.

Négyezer ember vágyat szül minden percben,
Millió vágy, harc születik még a mélyben.

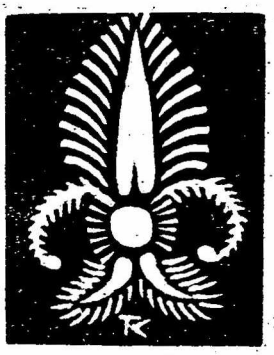

NEUBAUER PÁL:

EZER ESZTENDŐ EGY NAP

Részlet „A hiányzó fejezet" című új regényéből.

Az Úr 1299-ik esztendejét írjuk. Velence vásári mozgalmassága reggel óta csaknem merev bámészkodássá dermedt. Valami hallatlan dolog van készülőben, olyan ünnepség, amilyet a lagúnák öreg városa még sosem látott. Talán valami idegen uralkodó vonul be pompával?

A paloták és polgári házak a város színeiben pompáznak. A tegnap még vélvak ablakok ragyognak a nap tékozló bőséggel ömlő sugaraiban. Az uccák és házak vasrácsos lámpái a ragyogó napsütés ellenére mind égnek.

A Szent Márk téren az államkincstár legszebb régi szőnyegeit a doge-palota bejárata elé terítették... A szőnyegek a legkülönösebb rózsákkal telehintett rétté varázsolták át a tér nagy részét. A palota maga olyan, mint egy óriási szabadtéri színpad hatalmas hátsó színfala. A bejárat két oldalán félkörben harcosok állanak. Mindegyikük más és más ruházatban és fegyverzetben: mindegyik egy-egy nagy haditettet testesít meg, Velence évszázados győzelmeinek sorát.

A földön, az ablakokban, a háztetőkön minden tenyérnyi helyet ezernyi ezer néző tart megszállva. A lakósok annyit tudnak, hogy Velence egyik nagy fia, a várvavárt honfi, évtizedes távolléte után oly diadalmasan tér vissza szülővárosába, ahogyan előtte még senki más és hogy a nagytanács a doge vezetésével fogadni és üdvözölni fogja. A bámészkodók mindkét oldalt egészen a vizpartig ellepték az utat.

Soha nem látott sötét zöld színben csillámlott a csatornák vize. A paloták előtt fekete gondolák helyett méltóságteljes nyugalmú, ezüsttel, arannyal, drágakövekkel díszített bárkák. A hétköznapi forgalom eltűnt.

A levegő rezeg a hőségtől, a palazzók fekete falai azúrkéken emelkednek ki a víz sötétzöldjéből.

Valamennyi templomkapu szélesen ki van tárva, a templomhajókban világítás. A papok és templomszolgák az utolsó simításokat végzik a templom díszítésén.

Dél. A szörnyű nagy tömeg az ünnepség láthatatlan rendezőjének intésére vár. Már több baleset történt. Ájult asszonyokat vittek el.

Két rongyos ember az egyik háztető kéménye felé kúszik. A tömeg csak akkor figyel föl rájuk, amikor heves szóváltásuk fölcsendült. Mocskos szájjal szidalmazták egymást, csak egy-egy mondásuk töredéke volt hallható.

— Te kutyakölyke — bömbölte egyikük, egy kövér, erős férfi — még te pofázol nekem. Mondom, ő a császár...

Többet nem lehetett hallani, mert a másik közbevágott. A tömeg kiáltásokkal biztatta őket s ők a kéményt már csak fél kézzel tartották, a másik kezük ökölbe szorult. A sovány oly ügyesen és oly váratlan alattomossággal rúgott bele a kövérbe, hogy ez elvesztette egyensúlyát. Sikolya elveszett a tömeg ujjongó kiáltozásában. A kövér ember lebukott és csak az utolsó pillanatban tudott belekapaszkodni egy kinyúló gerendába. Így lógott fejjel lefelé, s a győztes ez alatt csókokat dobált a tömeg felé. E pillanatban valamennyi harang delet kondított s ez elvonta az emberek figyelmét az ég és föld között lógó alakról. Senki nem vette észre, hogy kötélhágcsó segélyével cipelték be a házba.

A tizenkettedik harangütés után csend következett s most valóban mindenfelől megzendültek a harsonák: a díszpompa láthatatlan rendezője valahonnan jelt adott.

Feketébe s aranydíszbe öltöztetett öt hírnök lépett elő a doge-palotából, sorbaálltak és elkiáltották Velence nagytanácsának rövid hirdetményét. Azt mondták, hogy a nemes velencei vérből származó Marco Polo, aki három évtizeddel ezelőtt távozott el innen, hogy a világ legtávolabbi sarkaiba elvigye Velence dicsőségét, ma visszatér szülővárosába, Velence lakossága illendő tisztelettel fogadja nagy fiát.

Ez a hirdetés mély hatást gyakorolt a kedélyekre s villámgyorsan elterjedt a városban. Más név nem tudott volna ilyen izgalmat kiváltani. Csak az idősebbek és az egészen öregek emlékeztek arra az emberre, aki távollétének három évtizede alatt valósággal legendává vált Velencében. Az öregeknek mindig mesélniök kellett a fiatalok előtt róla, az ő előkelő családjáról, a Polo család harminc év óta bezárt fekete palotájának páratlan pompával megült ünnepségeiről, s mivel az egyik elbeszélés fölülmúlta érdekességében a másikat, magától kialakult a legenda, egy hihetetlen kalandoktól telített, aranytól, drágakövektől pompázó legenda... Csak kevesen voltak olyanok, akik szemtől-szembe látták Marco Polót, de senki nem volt, aki a sovány valónál többet s közelebbit ne tudott volna róla. Ez a hős világjáró vonul be ma, talán már egy óra múlva Velence városába! A Polo család fekete palotája harminc

év mulva újból megnyitja kapuit, s a jó Isten tudja, mi minden kerül napfényre...

A bámészkodók és naplopók kíváncsi arca elváltozott: az a tudat ragyogott le róluk, hogy megérezték a pillanat jelentőségét. Mindenfelé Marco Polo nevét suttogták, mindenütt még csodálkozóbb, még meglepettebb tekintetek ámultak: hihetetlen gazdagságról beszéltek, amit hajójával hoz, arany edényekről, drágakövekről, gazdag ruhákról, pompás kelmékről, különös állatokról, rabszolgákról, csupa olyan dolgokról, amelyek egy ismeretlen világból származnak.

Egyik óra a másik után szállt tova. Velence úgy tele volt nézőkkel, mint valami amfiteátrum. Helyükön otthonosan letelepedtek, szigorú elhatározással, hogy az éjszakát is itt fogják átvirrasztani. Mert ilyen színjátékot, tudták, csak egyszer láthatnak az életben, de azt is tudták, hogy ez a valóság minden legendánál szebb lesz. A fiatalok gyorsan megszervezett futárszolgálatot végeztek az éléskamra és a háztető között, az öregek ezalatt a helyfentartók szerepét látták el.

A napsugarak már ferdén kezdték érni a várost s az arany korong a láthatárhoz közeledett. Velence képeskönyvvé változott, amelynek lapjait lassan lapozzák a tömeg szeme előtt. A doge a nagytanácstól körülvéve fekete díszpalástban kilépett palotájának ajtaján és kimérten mentalszőnyegeken. Húsz lépés után megállott és a nagytanács tagjai menetoszlopba sorakoztak föl. Nyomukban husz szűz koszorúja következett, hullámos, átlátszó fátyol födte meztelen testüket: szüzi meztelenségüket a legdrágább ajándék gyanánt hozták a nagy velenceinek. Karjukon rózsák és ritka virágok voltak. Egy díszruhás ceremóniamester hófehér paripát vezetett a doge elé, de a doge nem szállt föl rá; mert a paripa Marco Polo részére volt szánva. Ezen a lovon kell bevonulnia a városba és maga a doge gyalogszerrel fog mellette haladni, hogy ezzel nyilvánítsa legmélyebb tiszteletét iránta. A palazzók varázslatos egyidejűséggel nyiltak meg s a nemes rendek beszálltak a várakozó gondolákba. Az öregek és ifjak, asszonyok és férfiak legpompásabb köntöseiket vették föl s a falakba beépített titkos szelencékből olyan ékek kerültek elő, amelyeken a lassan lenyugvó nap ferde sugarai ezerszeresen megtörték és szivárványfényükkel elvakították a tömeg szemét. Ó, eme tízezrek közül senkinek nem volt sejtelme erről a pompáról, amit Velencének hívtak...

A ferde sugarak kévéje úgy állt mozdulatlanul a város

fölött, mint valami földöntúli karmester pálcája. De ekkor az történt, hogy a pálca kissé meghajolt s nyomban megkondult a tornyok valamennyi harangja. Ezzel egyidejűleg megzendültek a templomok orgonái és a papok a templomok bejárata elé vonultak ki.

A doge által vezetett menet lassan megindult, a gondolák követték a példát s egész Velence a kikötőrész felé irányította tekintetét, ahol Marco Polo hajójának meg kell jelennie . . .

Az alászálló homály violaszínét a nap és a tenger rubinjai és smaragdjai törték át, amikor Marco Polo harsogó kürtök és harsonák zengése közben és a kikötőt és a hajókat megvilágító görögtűz ragyogása mellett befutott. Mindenki némán hálát adott az Istennek, aki a közelben tudott helyet kapni. Most végre szemtől-szembe is látni fogják őt, aki oly távoli világot járt be, Velence hatalmas fiát!... Harminc év multán újból honi földre lép és beszélni fog... Vajjon mik lesznek az első szavai?...

A lebocsátott hajólépcsőn szolgák és harcosok jöttek alá, számszerint harmincan. Aztán öt lépés távolban egy magános férfi. Öt lépéssel utána egy fegyveres óriás, testőrségének parancsnoka. Majd két szolga, egy nehéz láncokba vert óriási majmot vezetve. Az emberek, akik látták, nem akartak hinni szemüknek. Mert a majom fehér volt, mint a hó. „Nézzétek, fehér majom!"... szállt a szó fültőlfülig s a doge és kisérete is megbámulta az állatot. Ezután egy csapat szolga és hajós következett, a csodahajó kincseit cipelték.

Ezalatt a magános férfi odaért arra a helyre, ahol a doge várakozott. A kürtök, harsonák, orgonák szava s az evviva-kiáltások az égig harsogtak. A doge fölemelte karját. A mozdulat továbbhullámzott s néhány másodperc alatt teljes csend következett be.

Marco Polo két lépésnyire állott a dogétól, aki beszédbe kezdett. A hős és félisten egyszerű halványsárga ruhában volt, amely Velencében idegenszerű volt. Megtört öreg ember, sötét tekintetű, lehajtott fejű, úgy látszott, mintha sem a dogét, sem a tömeget, de magát Velencét sem látná. Úgy állott ott, mint nehéz álmában az alvajáró, mintha nem hallaná a legmagasabb méltóságú úr ünnepélyes, dicsőítő szavait, mintha nem fogná föl ennek az órának az értelmét.

— Teljes szívemből üdvözöllek hazádban, Velence legnagyobb fia. Nézd, a nagytanács, amelynek most Te is

tagja vagy, eljött, hogy a legnagyobb tiszteletadást nyilvánítsa előtted.

Fölharsantak a kürtök s harsonák, ezerszeres evviva kiáltás zúgott föl üvöltőn, elővezették a fehér paripát s a húsz szűz odaszórta rózsáit és ritkai virágait Marco Polo lábai elé, hogy átlépjen rajtuk.

A magános, megtört ember fáradt, elutasító mozdulatot tett. Töredezve szakadt ki belőle az a néhány szó, amellyel köszönetet mondott és kérte a dogét, hogy palotájába egyedül tehesse meg útját. Kívánsága nyomban teljesült. Az ünnepségre való nagy előkészületek tehát egytől-egyig hiábavalók voltak. De a magános emberben annyi idegenszerű méltóság volt, hogy a doge nem is merte kérni elhatározásának megmásítására.

A mesebeli szépségű menet ugyanazon az uton távozott, amerről jött. Mintha egymás után sötét fátyolok hulltak volna a városra, sorra homályba hulltak a színek és fények. A szemek elől fokozatosan eltüntek a szürke, vörös és kék lábszárak a csipkés gallérok, amelyek a vállakon hivalkodtak, a kardok és török, a bibor és bársony sapkák, a szűzek hullámos fehér fátylai, nyakláncok, brokátok, gyöngyös pruszlikok és párták.

Marco Polo mozdulatlanul állott. Csak, amikor mindez eltünt, akkor adott jelt indulásra.

Ép abban a pillanatban, amikor elhagyta a gondolát és vánszorgó léptekkel föllépett a vas lépcsőfokokra, bukott le a nap a tengerbe.

Három évtized elmultával átlépte ősei házának küszöbét. Hazatért.

*

Az ünnepi hangulat szomorúan elnémult. Velence népe keserű csalódást érzett, mert a várt hős helyett egy törődött öreg embert látott hazatérni. Vannak ugyan szintén harcosai és szolgái, mérhetetlen gazdagságnak ura, de hogyan lehet az, hogy ez a hős szemében mind üres haszontalanság s hogy bár a legtávolabbi országokat hódította meg, az életörömhöz való kedvét mégis elvesztette? Nem jelent meg semmi társaságban vagy mulatozáson, a maga-alkotta magányosság falával vette magát körül, amelyen senki sem tudott áttörni, vagy átmászni, hogy betekinthessen rejtett világába. Élő titokká vált ez az ember, mint ahogy előbb legenda volt: most Velence szívében lakott és távolibb, megfoghatatlanabb volt, mint valaha. Semmiféle megbecsülés, semmiféle javak, a legszebb asszonyok kegye nem tudta megörvendeztetni a lelkét.

A doge és Velence nagytanácsa hiába hívták. Soha nem hagyta el fekete palotáját.

A nép, amelynek képzelő tehetségét érkezése a legmamagasabbra fölcsigázta, távolról figyelte ezt a színjátékot. Marco Polo háza lassan szentélyhez kezdett hasonlítani, amit a tömeg félelemmel kerülget, de beléhatolni nem mer. Egyesek azt suttogták, hogy az indiai istenek megzavarták az elméjét, mert vétkezett ellenük. Mások azt vélték tudni, hogy egy nagy munkán dolgozik, utazásainak és kalandjainak történetén. Sem az egyik, sem a másik állításra nem volt bizonyíték.

De itt volt a fehér majom...

A szőnyű állat, amelynek szeme olyan, mint az ősrégi emberek tekintete, mozdulatainak mélységes nyugalma, az ismeretlen országok fehér majma, talán igazán egy elvarázsolt ember, hát ez nem lett volna elég bizonyíték? A nagy Marco Polo nemcsak hogy egy tető alatt élt ezzel az állattal, de még egy jó tágas szobát is berendeztek neki Marco Polo szobái mellett. Mindenképpen jó bizonyíték annak az állításnak az igazolására, hogy az idegen istenek megzavarták az eszét. Önként kikapcsolódott az emberek társaságából, de egy fehér majmot mégis többre tart, mint Velence dogeját.

Marco Polo láthatatlan maradt. Itália művelt világában szerteszéjjel beszélték, hogy mégis igaz, amit a nép suttog, hogy itt egy nagy mű készül. 1298-ban a genuaiak fogságába esett s fogsága ideje alatt egy franciának lediktálta utazásai leírását, de művét nem jelentette meg. Erről a kéziratról nem volt másolat és az illető francia nem volt Marco Polo kíséretében, amikor Velencébe megérkezett. Megérkezése óta pedig nyolc esztendő telt el.

A népnek igaza volt: Marco Polo 1307-ben a nyilvánosság elé lépett művével. Azon a napon, amikor száz kéziratot kibocsátott, megnyílt a fekete palota addig bezárt kapuja. Kublaj kán barátja erre az estére nagy ünnepségre hívta meg a dogét a nagytanáccsal és száz legelőkelőbb velencei nemes családdal egyetemben.

Fényűző, királyi pompájú ruházatban fogadta a bejárat kőlépcsőin vendégeit: hatalmas testű, egyenes tartású, nagy erejű meglepően fiatal férfi. Csak most látszott végre olyannak, amilyennek Velence a bevonuláskor rajzolta ki magának és minden csalodottság, gond és bánat egyszerre szertepárolgott.

Később, az estebéd befejeztével hatalmas könyvet hozott be pámán egy szolga, útleírásának rendkívüli pompá-

val díszített kötetét. A könyvet a dógenak nyújtotta át Marco Polo azzal a kéréssel, hogy őrizze meg Velence városa számára.

Éjfél után a doge elbucsúzott. Köszönetet mondott a házi gazdának a ritka szép estélyért és a páratlan kézirat-ajándékért, válogatott szavakkal adott kifejezést nagy örömének és megelégedésének a nagy ember oly csodásan visszanyert ereje, ifjúsága és életöröme fölött. Szavait egy kis dicshimnusszal fejezte be, dicsérte Velence új íróját, aki Itáliának bizonyára legismertebb auktora lesz.

Óriási ezüst tálakon egyre hordták a nyalánkságokat és nehéz nemes borokat. Az estély elejének ünnepélyes hangulata pompás jókedvbe olvadt át. A vendéglátó házigazda az ünnepséget elejétől végig alaposan kitervezhette, mert vendégei számára folyton újabb és újabb meglepetéseket tartogatott. Így például a külső ajtó hirtelen tágra nyílt és a szertartásmester vezetésével a szolgák beléptek az első helyiségbe.

A zene rögtön elhallgatott, a tánc, kacaj és társalgás elnémult. A szertartásmester egy pergamenttekercsről fölolvasta a száz vendég nevét. A férfiaknak és hölgyeknek ugyanabban a sorrendben kellett fölsorakozniok és a szolgák mindegyiknek egy csomagot nyújtottak át. Mikor mindenki sorra került, a házi gazda fölkérte a hölgyeket, hogy egy erre a célra készen álló terembe vonuljanak és ott tekintsék meg csomagjaiknak tartalmát.

A férfiak egyedül maradva szintén eleget tehettek kíváncsiságuknak. Ujjongó kiáltozásban törtek ki. Ritka művészettel készült arany dobozok, török és láncok, serlegek és exotikus ékszerek voltak itt: Marco Polo ajándékai a díszvacsora vendégeinek abból az alkalomból, hogy az életbe, az emberek közé visszatért.

Körülfogták, köszönetekkel halmozták el és kocintottak az egészségére. Jókedv és derű töltötte meg a termet. A zene, amelyről közben mindnyájan megfeledkeztek, lágy dallamba fogott. Olyan volt, mint egy szerelmi vallomás, mit induló-ütemek festenek alá. A férfiak, kezükben ajándékaikkal, elfordultak Marco Polotól és a belső termek mozgalmasságára figyeltek föl.

Ringó léptekkel jöttek elő a nők. Brokátok, csipkék, gyöngyök, karperecek voltak rajtuk, a házigazda ajándékai. Mindegyik darab távoli országok bűbáját lehelte magából, messze horizontok visszfénye ragyogott rajtuk; mindegyik darab válogatott műritkaság volt.

A férfiak elképedése tökéletes volt: még sosem látták hölgyeiket ilyen szépeknek! Marco Polo nem hiába volt három évtizedig a legidegenebb országokban, értett a bűvészethez és a varázslathoz...

S ekkor átnyílalt az utolsó meglepetés a termeken, amelyeket száz lámpa világított meg. S mintha egy titkos parancsra ugyanannyi kéz mozdult volna, a fények elaludtak. De a sötétség csak néhány pillanatig tartott. Az addig befüggönyzött ablakok hirtelen kitárultak és kívülről betört a hajnal pírja. Valami napimádónak a tompa éneke csendült föl messziről. A vendégek az ablakokhoz tódultak.

Egy basszushang szólalt meg a háttérből, rekedtes, gonosz borissza hang:

— Hogy-hogy, nemes Marco Polo, ön a vendégeinek mindent nyújtott, de úgylátszik, csak azért, hogy a legjobbat megtagadja tőlük. Ez a ház a legnagyobb csodát rejtegeti és mi még csak ne is lássuk... Ön tudja, mire gondolok... A fehér majomra.

A vendégek önkéntelenül megfordultak. Ki az, aki a mulatság páratlan harmóniáját és végakkordját így megzavarja? Az illető férfi kamasz módjára ott terpeszkedett a kandalló melletti támlás székben. Karjai részegen, hanyagul lógtak le két oldalt, lábait szélesen szétvetette. Ez Pietro Boccanera, Velence leggonoszabb embere volt, veszedelmes korhely és kalandor, ős ellensége a Polo családnak. Hogy bukkant föl itt ilyen váratlan és hivatlan? A vacsora alatt senki sem vette észre...

Marco Polo néhány lépést tett feléje s kifürkészhetetlen mosolyával a legmélyebb hangján szólalt meg:

— Pietro Boccanore, Ön úgy látszik, azért jött csak ide, hogy ezt a kérdést intézhesse hozzám? Önnek igaza van, mert valóban kötelességemnek tekintem, hogy vendégeimnek és Velencének választ adjak erre.

—A meséje nem érdekes. Nem volna célszerűbb egyszerűen megadni a vendégeknek azt az élvezetet, hogy elébük vezetnék a fehér majmot? A majom őméltósága bizonyára ki méltóztatott aludni magát és reggeli toalettjével is bizonyára elkészült annyira, hogy megjelenhessék a tisztelt társaság előtt... Vagy nem meri ezt megtenni, mert fél a majomtól, tisztelt lovagtársam?...

A goromba ember fölemelkedett, egészen Marco Polo elé állt, kacaja sértő és fenyegető volt. Marco Polo nyugodt mozdulattal Boccanero fejére tette kezét, szeméből lángocska lobbant ki... rövid, alig hallható hang... s a nagy

darab ember merően állt ott, mint egy alvajáró. Marco Polo egy intésére két szolga ott termett, fölemelték és a karjukon kivitték.

— Nemes vendégeim, most válaszolni kívánok ennek az embernek a kérdésére. Szinte hihetetlennek látszik, de igaz, hogy az én lakótársam, a fehér majom, amely a távoli országokban kísérőm volt és megérkeztem óta békésen élt ebben a házban, ma reggel nyomtalanul eltűnt. Mindenütt kerestettem, de annak ellenére, hogy elképzelhetetlen, miképpen hagyhatta el a házat és várost, mégsem találtuk meg.

A hajnali nap ostromra menő pirosló fénye körülövezte Marco Polo alakját. S ő ismét a maga titokzatos, kifürkészhetetlen módján mosolygott:

— Az én öreg barátom, a fehér majom, talán csak arra várt, hogy befejezzem emlékiratait... Elvégre lehetséges, hogy ősembernek a lelke élt benne, aki elképzelhetetlen régi időkben hozzám hasonlóan azokban a távoli országokban járt, de elfelejtette leírni azokat a csodákat, amiket ott átélt. Ez most megtörtént, és az őskori ember most örök nyugalomra térhet...

Mély csend követte ezeket a szavakat. Marco Polo egy pillanatig eszelősként állott ott, majd egy sima mozdulattal újból visszanyerte az előbbi nemes házigazda külsejét. A vendégek is visszazökkentek hangulatukba és túláradó köszönetnyilvánításokkal mondtak búcsút.

Ez éjszakán Velence száz legelőkelőbb családja újból barátjává lett Marco Polónak. Ezt tanúsították a férfiak csodálkozó és a nők rajongó tekintetei.

Mint az estély elején, ismét a bejárat kőlépcsőin állott. A gondolák elvonultak és ő utánuk integetett. Mikor az utolsó is eltűnt a szeme elől, visszament a házba. Lassan, gondolatokba merülten ment át a termeken.

Egy magas ablak előtt megállt s kinézett a vörös fényben úszó lagúnára.

A nap megjelent Velence fölött, új élet vette kezdetét.

*

Marco Polo előző élete egész eddig az óráig nem volt más, mint előkészület arra a tizenhat esztendőre, amely ezután következett. Ezek az emelkedés évei voltak, amelyekben a legmagasabbra emelkedett, amit ember csak elérhet. Önmaga gondoskodott arról, hogy életének minden szakaszáról följegyzések legyenek és az utókorra maradjanak és így semmi sem maradt előlünk elrejtve. Amit

elgondolt és amibe belefogott, az emberfölötti mértékben sikerült neki, mint férjnek, mint családapának, mint kereskedőnek és mint Velence nagytanácsa tagjának.

Nekem, titkárának semmi följegyezni valóm nem maradt erről a rendkívül gazdag és természetfölöttien boldog életről, mint csak a vége, két jelenete élete befejezésének, amikről rajtam kívül senki nem tud. Félszázadig szolgáltam Marco Polót, bizalmasa és barátja voltam. Ezt a két jelenetet egyedül én ismerem és mivel az utolsó pontig teljesíteni kívánom akaratát, az élete végéről szóló beszámolómat nem bocsátom ki, hanem a végrendeletével együtt ott rejtem el, ahol emberi szem soha nem fog rábukkanni, legföljebb ha a titok magától tudódik ki.

*

Hatvenkilencedik születésnapját ünnepelte Marco Polo. Rövidesen bekövetkezik a beteljesedés hetvenedik esztendeje. A Polók mind magas kort értek el, nyolcvan, kilencven évet, de egy száz esztendős is van őseik között.

Most Velence leggazdagabb embere és a doge után a leghatalmasabb. A politikát Indiában és a kánok kánjának, Kublajnak az udvarában tanulta, ismereteit tehát Velence jóléte és dicsősége érdekében is érvényesítheti.

De születésnapja után néhány hétre valami történt és Marco Polo ismét teljesen megváltozott. Ez az esemény a vele egyenrangú hírességgel, a florenci Dante Alighierivel való találkozása volt. Egy harmadik férfi közvetítésére történt, hogy a két férfi egy estét volt együtt Marco Polo könyvtárában.

Nem adatott meg nekem, hogy a beszélgetés alatt lássam a két nagy embert s így nem tudom, milyen gondolatokat cseréltek ki, de utána megéltem Marco Polo elváltozását és egy elhatározást, amely évszázadokra előrevetette árnyékát a messze jövőbe. Erről a dologról és a hallásáról akarok beszámolni.

Az egymás ellentétét jelentő két embert Marco Polo szempontjából egészen jelentéktelen indító ok hozta össze. Dante akkoron egy idegen hatalomnak védtelenül kiszolgáltatottan bujdokolt az országban és Velencébe jött. Ám Velence is kitagadta. Elhatározta volt ekkor, hogy hazamegy Ravennába. Marco Polóhoz jött s ez hajlandónak mutatkozott segítségére lenni és védelmet nyújtani neki.

Késő este volt, amikor a flórencit becsempészték a palotába. Dante feje be volt bugyolálva, de utasításom volt, hogy fogadjam, a könyvtárszobába vezessem és érkeztéről

értesítsem uramat. Ez minden incidenciák nélkül megtörtént. Dante hátrahajtotta fejéről a csuklyát és levetette bő köntösét. Magas termete, régi évszázadokból való márványalak, méltóságteljesen állt előttem egy pillanatig a nagy terem homályában, mikor egyszerre fájdalmasan belémnyilallott valami... a sasorra, keselyütekintete, mely mintha belémkarmolt volna, ijesztően sápadt arca, kis fejbúbsipkája: mind olyan külsőt kölcsönzött neki, mint éppen az alvilágból bukkant volna elő. Remegve menekültem a szörnyű tünemény elől, uram számára rosszakat sejtvén.

A felső termekben egy kis társaság volt együtt, négy-öt fiatalember, a ház barátai. Éppen Marco Polót nyaggatták, meséljen el nekik valamit életéből. Jókedv ragyogott le róla s amikor nesztelenül beléptem, éppen borral telt serleget emelt ajkához. Engem nem vett észre, mert éppen neki akart kezdeni az elbeszélésnek.

Itt közbe kell vetnem, hogy e pillanatban szinte húsz évesnek látszott. Az idegen távolabbról semmi különbséget nem vehetett volna észre közte és az ifjak között, legföljebb azt az azonnal szembeötlő különbséget, hogy Marco Polo ragyogóbbnak, hatalmasabbnek, ifjabbnak tünt föl, mint ezek az elkényeztetett, elpuhult patricius-ifjak. Dante infernális alvilági megjelenése után úgy éreztem, mintha hosszu elzárás után egy sötét börtönből hirtelen fényességre löktek volna ki s szemkáprázva állnék. Öntudat és fölény ragyogott Marco Polo szeméből. Egy trónszerű, művészien faragott támlásszékben ült, gazdag öltözékben, drágakövekkel ékítve, fejét könnyedén a balkezére támasztotta s jobbját előre tartotta, mintha ezzel a parancsoló mozdulattal a múlt ködét terelte volna széjjel. Az ifjak zsámolyokon ültek előtte és ámulva tekintettek föl reá.

Emlékezetéből éppen valami határozott kép merülhetett föl, de észrevett engem is már tudta, hogy rémarcú látogatója várja. Jobbját még mindig előre tartva, fölemelkedett, szó nélkül eltávolodott a mozdulatlanul ülő ifjaktól és kiment a teremből. Fölkértem a vendégeket, ne zavartassák magukat, uramnak halaszthatatlan dolgot kell elintéznie, de rövidesen ujból itt lesz s bizonyára nem marad adós az igért elbeszéléssel.

Ez nekem is becsületes meggyőződésem volt, mert tudtam, hogy milyen jelentéktelen ok hozta létre azt a könyvtárszobai találkozást. Honnan is sejthettem volna, hogy egészen más fog történni? Óh hogyan is lehetett volna hal-

vány sejtésem is arról a tragédiáról, ami ezen az estén történt?

Valahányszor uram a könyvtárszobában időzött, az volt a kötelességem, hogy egy közeli helyiségben tartózkodjam, amit oldaljáraton át érhettem el. Most is itt ültem. Azt hittem, hogy a beszélgetés rövid lesz, de sokáig tartott. Már egy óra is elmúlt és én a gong-ütésre vártam, amely jelzi nekem, hogy uramnak szüksége van rám. Egy kukkot sem tudtam kivenni a beszélgetésből, bármennyire is hallgatóztam, de a két éles rajzolatú arc, az alvilági módon fekete Dante és a fényövezte Marco Polo képe kézzel fogható határozottsággal előttem állt, sőt még a szavaikat is el tudtam képzelni. Mivel mindig tudatában voltam személyem jelentéktelenségének, nem akarom leírni az agyamban lefolyt párbeszédet. Az utókor számára, amely csak Dantét és Marco Polót fogja ismerni, teljesen közömbös az, hogy egy titkárnak a képzeletében mi játszódott le, miatt úráért aggódott és le volt sújtva a flórenci költő kísérteties megjelenésétől, mert olyan volt, mint a bolygó zsidó, akit örök átok kerget a világon végig.

Egyet azonban föl kell jegyeznem, (mert ez félelmetesen beigazolódott), nevezetesen azt, hogy éppen ettől az átoktól rettegtem. Az istenáldotta átkozott költő belépett a palotába, s többet az átok el nem múlt, míg csak uramon végleg be nem teljesedett...

Mélyen, ércesen kondult meg a gong és én beléptem. Dante magas alakját közvetlenül az ajtó előtt pillantottam meg. Uram három lépésnyire állt tőle. Mélyen, mereven hajlott meg a sötét ember előtt, kinek keselyűtekintete átvillant a termen. Kinyitottam az ajtót s elől mentem kifelé. Ő némán követett s némán szállt be a lépcsők előtt a gondolába.

Mikor ismét a könyvtárszobába léptem, Marco Polo még mindig úgy állt ott, mélyen, mereven meghajolva. Mintha teste görcsöktől szabadult volna föl, csak lassan egyenesedett ki.

Arca sápadt volt, mint Dantéé, szemében az átkozott, az ég és pokol között bolyongó költő kísérteties, izgató tűze lobogott. Marco Polo, az én kegyelmes uram és szeretett mesterem minden ízéig úgy megváltozott, mintha most támadt volna föl halottaiból. Sokáig hallgatott, idegen volt és olyan távoli. Idegenül csendült végre a messzeségből hangja:

— Légy készen, holnap elindulok utolsó utamra... — És újból hosszú hallgatás után, mély, gyermeki csodálkozással

és még messzibb, idegenebb hangon szólt. — Annyi sok utazás után erről szinte megfeledkeztem... Pedig ez fontosabb, mint valamennyi eddigi utam együttvéve...

Nehéz léptekkel támolygott a homályban valami cél felé s elment mellettem kifelé.

*

Másnap reggel, úgy látszik teljesen megfeledkezett az egész kísértetjárásról, mert amikor parancsa szerint a tervbevett út iránt érdeklődtem, csodálkozva tekintett rám és csak annyit mondott, hogy tartsam készenlétben írókészségemet, mert diktálni fog. Rendelkezések a nagy út előtt? Nem mertem kérdést intézni hozzá.

Mikor a nap leáldozóban volt a tenger fölött, a könyvtárszobába jött s úgy ült le, hogy arcát nem láthattam. Éneklős orrhangon, ahogy az indiai szerzetesektől hallottam, amikor szellemet idéznek, hozzákezdett elbeszéléséhez.

— A fejezet címe: „A fehér majmok országa."

Szünet után folytatta:

— Ezer halálveszedelmet és kimondhatatlan fáradságot győztem le, és magánosan értem el Mathura községet a Dzsamna folyó partján..."

*

Ezentúl egy napot sem mulasztott el, hogy ne diktált volna nekem. Külső élete semmiben sem változott. A hajók, amelyeknek korlátlan ura volt, megjöttek, kirakták drága rakományukat, velencei árúkat vittek messze országokba és új hajónak csináltak helyet. Marco Polo munkaereje semmiben nem csökkent és a nagy tanácsban úgy dolgozott, mint senki más. Izgalmas idők voltak, Velencének szüksége volt az ilyen akaratú és ilyen tisztalátású férfiakra, amilyen ő volt.

De valahányszor a nap a tenger fölé hajolt, bejött a könyvtárszobába s úgy ült le, hogy én nem láthattam. Éneklős orrhangon, ahogy én csak indiai szerzetesektől hallottam, amikor szellemeket idéztek, mesélte azt a fejezetet, amelynek címe „A fehér majmok országa."

Be kell vallanom, hogy ez alatt a munka alatt az én nemes urammat és szeretett mesteremet gyakran eszelősnek, betegnek, vagy gonosz szellemektől megszállottnak véltem. Ezt az érzésemet megerősítette a hanghordozása is, mely sokszor egészen érthetetlen suttogássá halkult, az arckifejezése, amelyet néha megpillanthattam, amikor természetellenesen hosszú szünetek alatt óvatosan föltekintettem rá. Ott ült előttem az évtizedek óta ismert, de most ijesz-

tően idegen ember agyonkínzott révületben, arcát szétduló mosollyal. A kései olvasó talán jobban megért engem, ha azt mondom, hogy Marco Polo e pillanatokban a szent ligetama démonpapjaihoz hasonlított, akiknek a csodatételeiről szól ebben a fejezetben. Mivel azonban én mindenképpen el akarom kerülni azt, hogy egyszerű följegyzésem ment legyen a fantasztikumnak és zabolátlanságnak minden legcsekélyebb látszatától, a továbbiakban még szárazabb tudósítást adok s személyemet az előadásból a legvégső határig ki fogom küszöbölni.

Marco Polo, amikor a fehér majmok országáról szóló elbeszélését abbahagyta, eskűt vett ki tőlem. Minden szentekre és az üdvösségemre meg kellett esküdnöm, hogy ennek a fejezetnek a tartalmáról utolsó leheletemig senkinek egyetlen egy szót sem fogok mondani s a benne kinyilatkoztatott titkot nem árulom el. Ezt az eskűmet megtartottam és végső leheletemig meg fogom tartani.

— 1323-at írtunk — mondotta egyszer Marco Polo és arckifejezésén a megszállottság lázа látszott. — Teljes kilenc esztendővel ezelőtt 1314-ben írtam meg végrendeletemet és jeleztem a világnak, hogy életem legnagyobb csodáját el kellett hallgatnom... Barátom, neked tudnod kell, hogy e fehér majmok országában a nagy világharmónia szent napja pontosan hatszáz-hatszáz év... Végrendeletem után hatszáz esztendőre borzalmas világmegrázkódás következne be, ha te a titkot elárulnád... És e fejezet leírása után hatszáz esztendőre a rejtélyek meg fognak oldódni.

— Nemes nagyuram — fordultam ekkor hozzá — nem volna-e jobb ezt a fejezetet le nem írni? Akkor csak a te kegyelmed lelkében élne és soha nem lehetne elárulni! Én esküt esküdtem, és azt szentül meg is tartom utolsó leheletemig, de ami írva van, az egy napon napfényre kerülhet...

Idegenül, kínosan mosolygott:

— Igazad van... és mégis... Meg kell lennie! Sehol nem lesz meg, ami egy helyen. Egy egyetlen helyen mégis ott lesz... Minden kiadott kéziratomból hiányzik ez a fejezet és az emberek csakhamar rá fognak jönni, mert hetven oldalszám hiányzik, hetven oldalt átugrottam... éppen hetvenet, amennyi az éveim száma lesz ebben az esztendőben... És senki sem fogja tudni, minek kellene lennie ezen a helyen, soha senki nem fog megtudni semmit a fehér majmok országáról, a titoknak az emberek külön új címet fognak adni és a hetven oldalnak a titokkal egyetemben ez

lesz a címe: „A hiányzó fejezet"... De csak hatszáz esztendő múlva és ha te a titkot elárulod...

— Engedtessék meg nekem most valamit megismételni...

— Tudom, mit akarsz mondani. Emlékezzél vissza, éppen most huszonöt esztendeje annak, hogy a genovaiak fogságában lediktáltam utazásaim, s a kánok kánjának, Kublaj kánnál és a Ganges partján való életem történetét és ebből született meg a könyvem. Életem legcsodálatosabb fejezetét elhallgattam és a végrendeletemben megmondottam, mért kellett elhallgatnom...

— Mért egy negyed század elmúltával?...

— Láttad nálam a florencit... Az üldözöttnek, a számüzöttnek fölajánlottam a segítségemet. Tudod, kezem messzire ér és hatalmas vagyok! De a florenci költő mást kívánt éntőlem... Azt kívánta...

Marco Polo elhallgatott. Maga előtt látta Danta sötét alakját. Értelmetlenül mormogott maga elé, mintha ezzel az alvilági emberrel beszélgetne, de aztán megértettem szavait:

— Azon az estén először álltunk egymással szemközt, de a démon megsejtette titkomat... tudta, hogy titkot rejtegetek... „Ha ezt az utadat, a magad felé, a lelked legvégső titka felé vezető utat meg nem teszed, amíg a napod le nem száll, a világ végezetéig nem leszen nyugalmad! Mert írva vagyon: „Leszáll az éj, amikor senki nem munkálkodhatik! Téged azonban Isten kiválasztott és milliók közül megadta neked, hogy megfejthessed lelkednek fényét... Milliók születnek az éjszakában és éjszakában halnak meg anélkül, hogy lelküket tapasztalták és láthatták volna... Isten parancsolja ezt neked, Marco Polo, mint ahogy nékem parancsolt és néked meg kell kezdened azonnal a lelked legvégső titkai felé vezető utadat! S ha nem teszed meg, úgy fogsz élni tovább, mint a nagy csaló... Csak ha kimondod titkodat, akkor fogsz egy nap félelmetes naggyá nőni az emberek szemében s a fejed az egeket fogja verdesni..."

— Nemes Marco Polo... — dadogtam megrendülten.

— S ekkor elment az az ember, aki a poklot és az egeket megjárta és a földön el van veszve, mert a bosszúállás kezében van. Ez volt utolsó szava. Ezt a szót most teljesítenem kell. Teljes huszonöt esztendeig, egy negyed századig ellenálltam a kísértésnek s a titkot magammal akartam vinni a síromba. Amióta a florenci beszélt velem, Isten súlyos kezét érzem magamon... Óh, hogy gyülölöm ezt a sötét embert, aki egy csapással megsemmisítette életemet!

Borzalmas kitörés volt! Sohasem láttam Marco Polót ilyennek, még a legveszedelmesebb pillanatokban sem, még a halálos ellenségeivel való harcban sem, akik a Kubláj kánnal való barátsága miatt gyűlölték és megsemmisíteni akarták. Egyetlenegyszer jelentkezett hálá ez a kitörés. Uram szigorúan tekintett reám:

— Semmit sem láttál, semmit sem hallottál! És most lásd neki és légy készen. Valamelyik este készen kell lenned, hogy elkísérj utamra, életem utolsó útjára, ahogyan minden utamon kísérőm voltál, amelyek távoli országokba vezettek. Az ő parancsára fogok útnak indulni és elvégzem és aztán történjék, amit kegyelme jónak lát!

*

A hetvenedik születésnap egy közönséges ember életében is különös esemény, legalább is családjának és barátainak körében. Hiszen maga Isten megmondotta: „Hetven évig tart az ember élete, ami azon felül van, az ajándék, hogy azt tehesse, ami neki tetszik!"

Közeledett Marco Polo hetvenedik születésnapja és Velence titokban előkészületeket tett olyan ünnepségre, amely azt lett volna hivatva valóra váltani, ami a negyedszázad előtti fogadás alkalmával füstbe ment. Útleírásai időközben világhíresek lettek és nem múlt el nap, hogy a szerzőt ne ostromolták volna számtalan levéllel a legtöbb ország szívéből. Közelből és távolról emberek jöttek Velencébe csak azért, hogy Marco Polót lássák, de ő mindenki számára láthatatlan maradt s egészen munkájának szentelte magát, amelyet még mindig utolsó útjának nevezett.

A fehér majmok országa — a hiányzó fejezet!... Egy este kész lett. Mint egyszerű, azonban hűséges krónikás, be kell hogy valljam, hogy mély jelentését nem tudtam fölfogni, az mélyen el volt rejtve a szavak legaljára. Az elbeszélés hullámai egyszer kedélyesen, játszian csobogtak, másszor vadul csapkodtak, az események ízgatók, szinte hihetetlenek, de azokon a helyeken, amelyek a végső mélység kifejezésére szolgáltak alkalmul és szinte túlcsaptak minden korláton, az volt a benyomásom, hogy csak megsejtései olyan dolgoknak, amelyek kései századokban fognak valóra válni.

A nap arany fénye jóllakottan, mozdulatlanul feküdt a tenger fölszínén. Marco Polo szokása szerint mögöttem ült egy óriási támlásszékben, amelyet én a diktálás előtt egy emelvényre tettem, úgyhogy az egész terem fölött áttekinthetett. Hangja egész idő alatt olyan éneklős maradt, mintha természetfölötti lényeket igézett volna s elbeszélésének

széles folyamát ritkán szakította meg a pihenés szünete. E pillanatban éppen ilyen szünet következett be. Én az asztalra görnyedve ültem.

— Vegyél egy újabb pergamentlapot — hallom szavát. — A hiányzó fejezet kész... Most már nem hiányzik a világ számára... Utolsó utamat befejeztem! Csak még egy szót annak a férfinak, akit a jövendő évszázadok homályában e lapokhoz közelíteni látok... Csak néhány mondat lesz... légy kész!

Fölemelkedett, odament a széles, nyitott ablakhoz s ott a nap és a tenger panorámájába merülve mozdulatlanul állt, úgyhogy pontosan megfigyelhettem. A magas termetű öreg ember sokráncú házi köntösében jobbját úgy emelte föl, mintha a jövendő századok homályából feléje közeledő férfit üdvözölné s nekem úgy tetszett, hogy az én nemes uram prófétává változik át.

— Embertestvér, a Gondviselés akaratától függ, fogod-e valaha látni szemeddel ezt az írást. Akkor tudni fogod, hogy a titkot ki kellett nyilatkoztatnom, mert kényszerítettem, hogy árulást kövessek el vele szemben. A kinyilatkoztatás pusztító, a legpusztítóbb világkatasztrófa lesz, amit az emberiség az özönvíz óta megért s a katasztrófa a kinyilatkoztatott titkot is el fogja sodorni a mélységbe és egyesíti a néma örökléttel. Te tudni fogod, hogy ettől az órától emlékirataimnak egyik példánya olyan, amelyből egyetlen egy oldal sem hiányzik, mert azt a hetven oldalt, amelyen a fehér majmok országáról mesélek, saját kezemmel magam fogom beiktatni az én példányomba. Amennyire mint ember tudtam, mindent megfontoltam és gondom lesz rá, hogy ez az egy teljes kézirat ne kerüljön halandó ember kezébe. Ezt azért teszem, hogy a pusztító apokalipszist minden erőmmel föltartóztassam és bízom Istenben. Ha azonban a Végzet másképpen akarja, akkor egész lelkeddel és Urunk, Megváltónk szeretetével értsd meg a századok homályán keresztül lelkemet, amely most hozzád beszél és a kimondhatatlant közli veled: Lásd, az az Isten, akiben én bízom, hogy az emberiségről elhárítsa az apokalipszist, ez az Isten parancsolta meg nekem, hogy utolsó utamra térjek és a néma örökléttől elragadott titkot emberi nyelven hangosan kimondjam! Mert minden ő és minden az ő műve: az élet és a halál!

Marco Polo befejezte mondanivalóját. Leírtam az utolsó szót és tekintetemet lassan ráemeltem. E pillanatban olyan természeti tünemény történt, amilyen Velencében évszáza-

dokon át ha történik egyszer. Mennydörgő vihart hallottam a tenger felől tombolni. Ciklopszi felhők száguldottak feketén a mennybolton át. Az uram, az ablak, a szoba, az asztal a homályba veszett: Marco Polót elnyelte a homály. Záporral, jégesővel, mennydörgéssel zúgott át a városon a vihar, de ez nem tartott tovább, mint harminc lélegzetvételig. Azután a dolgok körvonalai egyik a másik után megint előtüntek és minden csendes és békés volt, mint előbb.

— Hozd ide a kézíratot és tedd erre az asztalra! — parancsolta uram anélkül, hogy megmozdult volna. — A munkát befejezzük.

Mindent gondosan előkészítettem. A hetven új oldal hamarosan a helyén volt. Marco Polo életművének egy példánya tehát teljes lett, egyetlenegy teljes példány a világon.

— Hagyj egyedül, mert most el akarom rejteni.

Elhagytam a termet, vissza nem tekintettem. Odakint kimondhatatlanul csendes, lágy alkonyat fogadott. Nyolc harangkongás szárnyalt át a levegőn a közeli toronyból. Velence belesüppedt az esti szürkületbe.

*

Följegyzéseimnek végére jutottam és most még arról a másik jelenetről kell beszámolnom, amelyről előbb már említést tettem, s amely ennek az életnek a rejtélyét talán megvilágíthatja, vagy esetleg még megfoghatatlanabbá teszi. De én föladatomat nem tekinthetem megoldottnak s földi hivatásomat befejezettnek, ha az emberek elől elrejteném ennek a végnek minden borzalmait. Mert én túléltem uramat és én vagyok az egyetlen, aki ismeri ennek a halálnak az igazságát, mely életének igazsága is volt. És ha valaha az az apokalipszis, amelyről ő nekem beszélt, átzúg a földön, akkor ez a kulcsa a borzalmaknak és az ígéző varázsszó az elűzésükre.

Szerény és mindenesetre egyűgyű följegyzéseimnek eme pontján mélyen és szégyenletesen érzem tehetetlenségemet, hogy az eseménynek még akár a külsejét is le tudjam írni közönséges szavaimmal. Dante, az infernális flórenci költő kellene, hogy legyek, hogy előadhassam, amit én átéltem és amiről rajtam kívül senki sem tud. De Dante, aki Marco Polo házába átkot hozott, számomra végleg eltünt. Csak a magam erejére támaszkodhatom és a következőkben arra fogok törekedni, hogy az események egymásutánját az igazságnak megfelelőleg betartom, s a lelkem üdvösségére esküszöm, hogy az igazat mondom.

Előre kell bocsátanom, hogy Marco Polót ezen az estén csodálatos vídámság öntötte el s én azt hittem, hogy ez nem más, mint az életműve befejezése fölötti mély megelégedésének visszfénye. Szabadon lélegzett, mintha végre levezekelt volna valami terhet, ami egész életén át nyomta lelkét, szabadon lélegzett és egész lénye tele volt fölszabadultsággal és nagy-nagy harmóniával. Dante éjjeli látogatása óta többé soha nem történt meg, hogy ruházatára ügyet vetett volna s esti diktálás után mindig magánosan költötte el vacsoráját. Senki, még a legkedvesebb leánya, Monna Moretta sem zavarhatta meg magányát a könyvtárszobában, s amikor arra kérték, hogy térjen vissza a fiatalság körébe, ezt oly nyerseséggel utasította vissza, hogy senki sem tartotta volna rá képesnek ezt a nemes, jóságos embert.

Nyolc óra tájban eltávoztam a könyvtárszobából és a ház kapuja előtt álltam, amíg az esti árnyak leszálltak. Utolsó szavain gondolkoztam, de minden hiábavaló volt, nem fogtam föl értelmüket. Nem értettem szavait, de azok fölgyújtották véremet és rám nehezedtek... Ahogyan akkor mondtam magamnak, valószínűleg azért éreztem ezt a nyomást, mert az értelmüket nem értettem, de a bennük levő borzalmat jól sejtettem. Isten és apokalipszis, mely az emberiségre szakad... A jövendő századok homálya... Visszaemlékeztem arra, hogy végrendelete esztendejének, tehát 1314-el kapcsolatban hat évszázadról beszélt és tanácstalanul, kétségbeesetten kabbalisztikus számokkal kezdtem küzködni... Hogyan lehetséges ez? Hát vaksággal vagyok megverve, érzékeim annyira tompák, hogy semmit nem értek, holott én vagyok a kiválasztott, hogy saját fülemmel hallhattam a titkok kinyilatkoztatását és a saját szememmel láthattam Marco Polót, mesteremet. Mind a hetven oldalt, az egész „hiányzó fejezetet" a saját kezemmel írtam le... A hiányzó fejezet az egész világnak hiányozni fog, egyedül nekem nem és éppen én legyek az, aki nem érti?... Miről is van szó voltaképpen? Mi is ez a történet, a fehér majmok országáról szóló történet?... A fehér majmon, amelyet Marco Polo magával hozott Velencébe és amely elszökött, a fehér sörényén kívül semmi különös jel nem volt és még a legvérmesebb képzelet sem láthatott benne természetfölötti lényt, nemhogy jövendő apokalipszissel lehetett volna összefüggésbe hozni... Az én uram a Ganges vidékén tanulmányozta az állatok nyelvét, s közte és a fehér majom közt valóban volt valami értekezési mód, de ez sem múlta fölül az ember és állat közötti szokásos viszony mérté-

két... Csak egyetlenegy körülményre emlékeztem most vissza kellemetlen és szorongó érzéssel: ennek az állatnak a szeméből gyakran sötét fenyegetés szikrázott, sokszor szinte megbénított, úgyhogy szinte az ájulás környékezett! Az erre való visszaemlékezés egy másik dolgot idézett föl bennem: éreztem azt a nehéz levegőt, amely ilyen pillanatokban megtöltötte a szobát... izzó szél volt akképpen, amely a lélegzést megakasztotta, hogy az ember szinte fuldokolt...

Most, amikor az emlékezés erősebbé vált bennem, mint a pillanat valósága, világosan és borzadállyal éreztem ezt a szelet. Nekitámadt a torkomnak, mintha fojtogatott volna, visszatámolyogtam és gyors mozdulattal fölszakítottam nyakamon a gallért. Félelmetesen zugott halántékomban a vér, testem minden pórusából izzadtság szakadt... Mi az, őrület támadt rám? Szemeim kísértetet látnak? Velence! Hiszen Velencében vagyok... S nem a Ganges partján, a büvészek és a fehér majmok országában... És valami, egész világosan láttam, mégis elsurrant mellettem! Láttam? Talán csak hallottam... vagy csak a szagáról éreztem meg... vagy talán csak...

De már elmúlt az egész! Kísértet? Lidércnyomás? Romlott idegek? Nem könnyű dolog Marco Polo mellett élni! Lassan bementem a házba és miután nyakamon megigazítottam a gallért, beléptem a nagy terembe, ahol a család vacsorázni szokott. Mily nagy volt a csodálkozásom, amikor az asztalnál családja és néhány vendége társaságában ünnepies öltözékben láttam Marco Polót. Maffio Polo, úrnak aggastyán nagybátyja is ott ült pompás ruhában és ez teljesen zavarba hozott, mert sok esztendő óta, talán uram atyjának Niccolo Polónak halála óta nem hagyta el többé házát és ennek már hét esztendeje.

— A szekretárius jókésőn jön! — kiáltott kedélyes iróniával Maffio. — Megmondhatná az okát a késésének? Egy kicsit sápadt a szekretárius! Jöjjön ide és igyék előbb egy kehellyel!

Az asztalhoz mentem és ekkor láttam, hogy már valamennyi fogást elfogyasztották. Agyamban számok kalapáltak: nyolc órakor mentem el Marco Polótól... egy negyed óránál kevesebbet állhattam a palota bejáratánál...

— Magister Maffio! — kiáltottam föl megkínzottan. — Hány órakor jött be a házba?

— Nézzétek és halljátok őt! Hét esztendő óta első izben vagyok itten és ő az órát akarja tudni... Minek tudni az órát? És mért néz rám olyan megbabonázottan? Inkább

hajtson föl egyet, barátom! Egy kis tüzes bort! Nem iszik? Az órát akarja tudni? Nos, pontosan nyolc óra volt, amikor gondolám kikötött...

— Pontosan tudja ezt Magister Maffio? — kiáltottam kétségbeesetten. — Minden perc egy örökéletet jelent!...

Idegenkedő, meglepett arcok meredtek rám és az aggastyán elkomolyodott:

— Barátaink itten és Macro tanui voltak...

Szédültem és egy szék támlájába kellett kapaszkodnom:

— Nyolc előtt néhány perccel hagytam el magister Marcót, ezt tanusíthatja... Mikor a toronyóra nyolcat ütött, a palota bejárata előtt álloltam... Ott vagy egy negyed órát időztem, egy percet sem maradtam tovább és egyenesen idejöttem... Az alatt a negyed óra alatt egyetlen egy gondolát sem láttam kikötni...

— Ennyi ideig tart hát az út a bejárattól eddig a teremig?

Maffio hangjában gúny csengett és én nem tudtam, hogy mire gondol. Kérdése után csend következett be s ez alatt, körülötte emberek, ez a kép olyan volt, mint egy nagy márvány szoborcsoport. Az ablakok ki voltak tárva.

A közeli toronyból harangütések kondultak. Csendesen számoltam nyolcig... Kilencet ütött... Hangosan kezdtem számolni... Tíz!... Az éjszakába kiáltottam ki a számot... Tizenegy! A harangütés utána hullámzott: tizenegy óra volt!...

— Ilyen sokáig tart az út a bejárattól addig a teremig! — csendült most végtelen nyugalommal Marco Polo hangja. — Mi az óra és mik a századok, amikor az örökkévalóság kezdődik?

— Az ördögbe is! Halotti beszédet tartasz, Marco? Így kell megünnepelni azt, hogy hét év elmúltával újból itt vagyok ebben a házban?

Önkéntelenül fölemelkedett az aggastyán és uramra mosolygott. És most történt meg az, amit bevezetőül mondtam, hogy Marco Poloról csodálatos vidámság ragyogott, s úgy tetszett nekem, hogy ez az életműve befejezése fölötti mély megélegedésnek a visszfénye. Mintha letörleszteltte volna az adósságát, amely egy életen át nyomta, szabadon lélegzett, egész lénye fölszabadult és tele volt harmóniával. Mint olyan ember, aki már rég nem ezen a világon időzik, hanem csak egy órai látogatásra jött, egy kedves szóval megnyugtatta Maffiót és egy másikkal elérte azt, hogy az általános jókedv újból helyreállt. Én lélektelenül álltam, valamit dadogni akartam, segétséget kérőn pil-

lantottam rá, de ő intett és a közelében levő székre mutatott.

Serleg serleg után ürült és a kis esetet mindenki elfelejtette. Fél óra múlva éjfél. Maffio fölemelkedett. Méltóságos megjelenése volt az öregnek, a sok bor nem vett erőt rajta.

— Hamar befejezed hetvenedik esztendődet, Marco! Mi, Polók magas kort érünk meg, kilencven, száz évet... Én már lemondtam minden reményről, hogy valaha élve elhagyhatom a palotámat... De ma este, nem sok idővel nyolc előtt, hirtelen megéreztem, hogy régi erőm hogy fut át tagjaimon! Ez váratlanul jött, Marco, s ezt intelem gyanánt fogtam föl... Még egyszer ott leszek őseim házában! Óhajom teljesült... hadd öleljelek meg, Marco!

Mint egy nagy élet legmagasabb csucspontja, úgy hatott ez a jelenet, amikor Marco Polo elfogadta az aggastyán csókját.

A vendégek utána nyomban beszálltak gondoláikba, a fények kialudtak és a fekete palotát körülvette az éj sötétje.

*

Az én szobám a ház szemben levő szárnyában volt, az ablakom alatt egy kapu, melynek vaskapuját évtízedek óta nem használták. Éjfél volt, amikor az ablakhoz léptem, világosan hallottam, mint dönög át az éjszakán a tízenkét nehéz harangkongás. Az este érthetetlen élményei és a bor hatása annyira hatalmában tartott, hogy néhány percig gondolkodni és véremet megnyugtatni kívántam.

Az utolsó harangütés még el sem kondult, amikor a vasajtó hangtalanul fölpattant. Kényelmesen átimbolygott rajta egy nehéz fehér alak, nem ember, nem állat, hanem mindkettő rémes vegyüléke. Megint látomásaim volnának? Előrehajoltam és elhűlt bennem a vér: világosan fölismertem a fehér majmot, amelyet az uram a Ganges partjáról, Mathurából magával hozott és amely az emlékiratok közreadásának napján eltünt... Mint két villámlás az égen, úgy villant elém két évszám: 1307, a közreadás éve... Most 1323-at írunk... Őrület: a majom másfél évtized elmúltával éjfélkor jelenne meg ujból?... Két évszám, két villámszikra... Aztán még mélyebb sötétség!

Éreztem, ájulás fog el, de a következő pillanatban fölrántottam szobám ajtaját. Uramat védeni, ez volt minden, amire gondolni tudtam. Úgy tudtam, hogy minden ajtó be van zárva s így reméltem, hogy talán elérhetem még Marco Po-

lót, mielőtt az állat... De a kertkapu, amit évtizedek óta nem használtak, magától fölpattant!...

Forró szél csapott át a termen, a Ganges vidékéről ismert fülledt szél. Újból föl kellett tépnem galléromat, hogy meg ne fulladjak és szaladni akartam a messzi termeken át... S ekkor a kisértet, az óriási fehér majom pont a szomszéd szoba ajtajában bukkant föl és rámtekintett. A sötétség ellenére világosan láttam: a hátsó lábain állott magasra emelkedve, magasabb, mint egy nagy ember, a szeme lángolt, mint a tűz.

Az ajtó nesztelenül fölpattant, az ízzó szél újból átcsapott és a majom tovább imbolygott. Ma már nem tudom, honnan vettem azt a halálos bátorságot, hogy üldözni merjem. A szörnyű játék minden ajtónál megismétlődött. Teremről teremre haladtunk föltartóztathatatlanul előre és Marco Polo hálószobája felé közeledtünk. Ez mind teljesen nesztelenül történt, sehol nem mutatkozott egyetlen egy szolga s én mintha a nyelvemet elvesztettem volna, nem tudtam hangot adni, nem bírtam segítségért kiáltani. Még négy terem volt előttünk, amikor valami kemény tárgyba ütköztem bele. Egy hosszú tőr volt. Jobbom görcsösen tapadt a fogantyújához. A félelmetes állat újból mozdulatlanul állott az ajtó előtt és rám meredt. Leírhatatlan pillantás volt: intelem és fenyegetés, jég és tűz, halál és élet... A tőrt előre nyújtva előre akartam lépni, de borzadállyal éreztem, hogy lábaim hozzánőttek a padlóhoz. Csak amikor az állat elfordult és tovább imbolygott, tudtam én is tovább menni... A borzalmas véget nem lehetett tovább föltartóztatni, a katasztrófának néhány pillanat mulva be kell következnie... Három termen haladtunk át, elől a fehér majom, nehány lépéssel mögötte én a tőrrel... Most Marco Polo hálószobájának bezárt ajtaja előtt álltunk. Csend, semmi nem mozdult, uram biztosan mély álomba merülten aludt...

Utoljára álltam a fehér majommal szemtől-szembe. Az állat félelmetes tekintete most hirtelen megváltozott és világosan, sőt túlélesen láttam, hogy az alakja is változik. Ez olyan gyorsan történt, hogy tudatom nem is tudta követni, de e pillanatban a fehér majom és a szörnyeteg helyén egy hatalmas öreg ember állott a titkos szentély indus papjainak díszruhájában. Szemét mereven rámszegezte és bár ajkai nem mozdultak, hangokat is hallottam... De ez talán úgy történt, hogy a tekintete értésemre adta ezeket a ki nem mondott szavakat... A kézirat, Marco Polo egyetlen teljes kézirata, amelyben a fehér majmok története meg van ír-

va — ha most ez a kézirat a kezem közt lehetne, akkor a bajt elháríthatnám uram fejéről! Ezt halálos biztossággal tudtam, de honnan sejthettem, hogy uram hová rejtette el? Egy gondolat villant át agyamon és felelet gyanánt tükröződött tekintetemben: ez a kísértet, ez a varázsló, ez biztosan tudja... előtte nincs titok! Lázasan kapaszkodtam ebbe a mentőgondolatba, amelyet tekintetem feléje sugarazott, minden erőmet megfeszítettem, hogy megértsen engem. De a kísértet választekintete, amit olvasni tudtam ennyit mondott:

„Kezemben van minden hatalom s az élet és halál titkának kulcsa. Számomra nincs tér, nincs idő! Láthatod, hogy időtlen-idős vagyok és mindent túl fogok élni... De ennek a titoknak a kulcsa nem adatott meg nekem, nem ismerem a kézirat rejtekhelyét. Ez a legfelső gondviselés határozata, ki tudja, milyen céllal? Talán nehány pillanat múlva világpusztító apokalipszis kezdődik meg, amilyet az emberiség el sem tud képzelni, megkezdődik a pusztulás és ebben és általa a titok is újból a mélységbe bukik és újból egyesül a néma örökléttel..."

Ezek Marco Polo tulajdon szavai voltak, az utolsó mondatok, amelyeket műve végén a jövendő századok emberéhez intézett. Tekintetem könyörgött:

— Adj időt nekem! Esküszöm, megtalálom és neked adom a kéziratot, csak időt adj nekem!... Előtted nincs semmi elrejtve, tudod tehát, hogy a nemes Marco Polo a titkot magában őrizte és soha nem árulta volna el, ha az a flórenci, átkozott legyen, meg nem babonázza... És vajjon el árulta-e? Én magam írtam le csak, anélkül, hogy tudtam volna róla, mert az értelmét nem fogtam föl... Adj időt és én mindent jóra fordítok!

— Az idő letelt —felelt az ős tekintet — 1323-at írunk... Éppen hatszáz esztendő múlva kerül napfényre... ez a tao ideje, a világharmónia ideje... Ha a kéziratot most meg nem találom, akkor hatszáz esztendőnek kell elmúlnia... Ma meg kell halnia annak az embernek, akit Marco Polónak neveznek, mert megingatta a világharmóniát és fölébresztette az állatot, amely az ember lelkében szunnyad. — Marco Polo, aki kilenc évvel ezelőtt írta le végrendeletét. Kilenc évvel ezelőtt!... Még mindig nem sejtesz semmit? 1323-at írunk és ezek a számok összeadva kilencet adnak... Még mindig nem sejtesz semmit? Végrendeletére 1314-et írt s ezek a számjegyek összeadva ugyancsak kilencet adnak!... Hatszáz esztendő fog elmúlni a végren-

delet évétől számítva s azután ismét kilenc esztendő, hogy most is kilenc esztendő múltán vagyunk!... Az idő elmúlt...

A következő pillanatban szemem elvakult. Sötétség vett körül és a kísértet eltünt. Mennydörgő kondítás gomolygott a templomtorony felől, irtózatos kiáltást hallottam, az izzó szélroham átcsapott a termen és én ájultan estem a padlóra.

A szolgák reggel önkívületi állapotban találtak Marco Polo hálószobájának ajtaja előtt. Később kihallgatásnak vetettek alá. Életre-halálra ment. Azt mondták nekem, hogy Marco Polót holtan találták ágyában, de egyetlen egy orvos nem tudta megállapítani halálának okát. Egy hosszú tőr szúrta át az ajtót, egész a fogantyújáig behatolt a fába, félelmetes, sőt természetfölötti erővel kellett nekivágni. Odavezettek és én megismertem: ez volt az a tőr, amellyel a kísértetet üldöztem.

Őrület volt mindez? Az ajtóra vetettem magamat, amikor Marco Polo iszonyatos kiáltását hallottam? Avagy elmeséljem nekik a fehér majommal való élményemet? Hidegen, áthatóan és könyörtelenül kémleltek engem biráim tekintetei, én azonban olyan állapotba süllyedtem, mintha meghaltam volna és semmi kérdésre nem feleltem.

Ha az öreg Maffio Polo nincs, bűnösnek találnak és halálra ítéltek volna. De Maffio közbelépett érdekemben. Jellemezte az unokaöccse házában töltött utolsó estét s elmondta, hogy már akkor is zavart, sőt eszelős ember benyomását keltettem benne. Orvosok vizsgáltak meg és nem kellett hazudniok, hogy kimondják, hogy valóban beszámíthatatlan vagyok.

A bírák békén hagytak, de nem csuktak be a bolondok házába, hanem őrizet alatt a Polo palotában maradhattam. Erősen őríztettek, mert csak ilyen módon remélték, hogy valamit megtudhatnak. Velence legnagyobb, legünnepeltebb fiáról volt szó.

Mikor végre egyedül maradtam, megpróbáltam rendbe szedni a gondolataimat. De még mielőtt a legelső gondolatomat tisztáztam volna, meghökkentett az a bizonyosság, hogy a fehér majomnak a házban kell lennie. Magamhoz intettem egy öreg, megbízható szolgát:

— Mondd, Enrico, azon a reggelen a kapukat és ajtókat nyitva találtátok?

— Félrebeszélsz, — válaszolt az idegenkedve. — Az aj-

tók nyitva voltak, különben magad hogyan juthattál volna egészen a hálószoba küszöbéig?

— És a hátsó kapuk? Válaszolj!

— Hogy kérdezhetsz ilyet? Hiszen tudhatod, hogy ezt a kaput évtizedek óta nem használjuk és sohasem nyitották ki. De utánanézek...

Az ablakhoz lépett, de csak egy pillanatig tekintett ki. Hangos kiáltás szakadt ki szájából:

— Nyitva áll!...

Én bezártam szemeimet és amikor kérdésekkel ostromolt, hallgattam és úgy tettem, mintha újból ájulásba esett volna.

*

Velence gyászba öltözködött és Marco utolsó útját készítette elő. Összehasonlíthatatlanul pompázóbbnak akarták, mint amilyen harminc esztendő előtt a bevonulása volt.

A ház alkalmazottai mindenről hírt adtak nekem. A palotát többé nem hagytam el, s a szobámból is csak rövid időközökre mentem ki. Mindig a fehér majom nyomait kerestem, pedig sehol sem voltak észlelhetők. Engem mindenekelőtt megkíméltek a vizsgálat folytatásától, mert most minden figyelem a gyászünnepségre összpontosult. Közben időm volt arra, hogy mindent átgondoljak, s amennyire lehetett, ki is használtam az időt, de a dolgokra nem tudtam világosságot deríteni.

Egy bizonyosságom azonban volt: a kézirat, Marco Polo egyetlen teljes kézirata. Ha eltemetik, nem fogok addig pihenni, amíg meg nem találom.

Így következett el a temetés napja. Erről annyit írtak, hogy nincs mit hozzáfűznöm. Uramat a San Lorenzo öreg templomában helyezték örök nyugalomra. Kedvenc temploma volt s végrendeletében gazdagon gondoskodott róla. Egész Velence olyan volt ezen a napon, mint egy óriási orgona: fekete bársony és brokát takarta a falakat és gondolákat, és mialatt az előkelő nemzetségek férfiai és hölgyei mélyen lehorgasztott fejjel utoljára alkották Marco Polo kíséretét, a harangok százai kongtak szörnyű kardalt, olyan volt kongásuk, mint a gonoszt kiátkozó szózat.

Mert a hirtelen halál, melynek okát nem tudták megállapítani, nyugtalanította az egész lakosságot. Kilétemet rejtve kihallgattam egyszerű emberek beszédét és nagy rémülettel kellett megtudnom, hogy senki sem hitt a természetes halálban. A Polók, de különösen az én megboldogult uram, Velence számára mindig legendás alakok voltak,

azok az országok, melyeket ő bejárt, titokzatosság ködével vették körül sírját.

A templomba én is elmentem, sőt Maffio Polo rendelkezésére a hatalmas aggastyán oldalán kellett haladnom. Nem értettem s nem láttam semmit, csak a száz harangot hallottam és a fejem üres volt. Marco Polóval összefüzött életem a sorsszabta mederben kell hogy haladjon tovább s annál a célnál kell befejeződnie, amelyet a nagy titok állapított meg számára. A kripta előtt állok, amelybe a koporsót teszik és hirtelen az a gondolatom támad, hogy a kéziratot a koporsóba teszik s örök időkre megközelíthetetlenné válik az emberek számára... De nem történik meg, természetesen nem ez történik! Hiszen Marco Polo maga rejtette el a kéziratot s még én sem, aki legközelebb állottam hozzá, még én sem tudom ezt a rejtekhelyet. Gondolatok, egy izgatott fej vágyai...

A temetési gyászünnepség után Maffio Polót el kellett kísérnem a palotájába. Barátságos volt és fejedelmi nyugalmat mutatott. Életről és halálról beszélt csendesen és bölcsen, majd egyszerű hangon így szólalt meg:

— Ön az ő titkára volt és ő bizalommal volt Önhöz. Megkísérelni sem akarom, hogy az én megboldogult unokaöcsém bizalmát színleljem Ön irányában, tudom is, hogy Önnél senki sem tudná ezt elérni. De ha Ön szükségét érzi annak, hogy beszéljen velem, akkor jótét lenne, ha visszaadná egy öreg ember nyugalmát.

— Magister Maffio, köszönet ezért, mert én nem tudtam volna elviselni magamban! — kiáltottam. — Közölni akarom, amit tudok és ezzel az Ön kezébe adom magamat! Te kegyelmed bölcs és jóságos s leveszi rólam a terhet, amit Marco Polo, az én nemes nagyuram az én gyönge vállaimra rakott...

A földszintes szoba ablaka egy nagy, elvadonodott kertre nyílt, amit én nem ismertem. Miatt gondolataimat rendeztem, láttam, hogy az öreg Maffio, aki idősebb fivérével, Niccolóval, Marco atyjával kétszer megtette az utat Kublaj kánhoz és a Ganges vidékére, szobrokat, kitömött állatokat és más emlékeket halmozott föl a kertben. Maffio észrevette tekintetem irányát és célját és fölszólított, hogy lépjek az ablakhoz. Amint odamentem, abban a pillanatban kiáltásban törtem ki:

— Magister Maffio!... A fehér majom!...

— Fehér márványból van — emlék!... — nyugtatott jóságos hangjával.

Most már semmi sem tartott vissza. Ezek a különleges ta-

núságok, a véletlenekkel való találkozásom mind megrohamoztak és én el voltam határozva, hogy a rettenetes bűvkört áttöröm. Egy széles támlásszékbe vetettem magamat és belekezdtem elbeszélésembe. Dante éjjeli látogatásával kezdtem, aztán beszámoltam Marco Polo egyéniségének megváltozásáról, a hiányzó fejezetnek naponta történt diktálásáról és a kézirat befejezéséről.

Ekkor elhallgattam, mert még a halálos éjszaka, a fehér majommal való találkozásom volt hátra s attól tartottam, hogy Maffio Polo az éjjeli kísértetemen mosolyogni fog, ezért nem tudtam tovább folytatni. Azonban véletlenül titokban rálestem Maffio arcára és láttam, hogy lehunyt szemmel ült a székében. Habár izgatott előadásomat váratlanul szakítottam félbe, ő mozdulatlan megmaradt ugyanabban a helyzetben és nem mondta, hogy folytassam. Egy kis idő múlva nagyon nyugodt hangon így szólt:

— Szóval hiábavaló volt a kánok kánjának, Kublajnak intelme s Marco elveszte a titkot?... A fehér majmok országa, a hiányzó fejezet... Mindig sejtettem!

— Magister Maffio! — kértem reszketve — mondja meg az Istenért, mi van ezzel a titokkal?

— Önnek ő lediktálta, mondja meg Ön — szólt az öreg és szemét még mindig lehunyva tartotta. — Minden szavát hallotta, egyiket a másik után, mindent leírt és még tőlem kérdezi?

— Én abból semmit nem értettem meg!...

— Látja, ez az egész titok: semmit nem értett meg belőle! — mondta hirtelen erős hangon, szélesre nyitotta szemét s mutató újjával énrám mutatott.

— Magister Maffio, esküszöm minden szentekre, hogy a fehér majmok országáról szóló történet semmiben sem különbözik a kézirat többi részeitől...

— Az Ön szerencséje — felelt titokzatosan — nagy szerencséje! Most már nem lenne életben, ha megértette volna!... De ha akarja, folytassa tovább.

Most szakadozott lélekzetvétellel gyóntam tovább s mintha száz kísértet hajszolt volna, sietve elmondtam a halálos éjszaka eseményeit. Maffio figyelmesen hallgatott, de én rémülten láttam, hogy a fehér majomról való előadás kevesebb érdeklődést keltett föl benne, mint az előzőek. Úgy látszott, mintha teljes biztonsággal ezt a véget várta volna, mintha máskép nem is történhetett volna.

— Biztos Ön abban, hogy mindezt nem az Ön túlizzó képzelőerejére kell visszavezetni és hogy a fehér majom volt az, aki unokaöcsémet megölte? Én hiszek Önnek... elhi-

szem, bár ezt senki nem hinné...

— Senkinek nem szabadl egy szót sem megtudni róla, erre esküszöm, Magister Maffio!...

— Kötelessége Marco Polo halálát megírni és a kéziratot ugyanúgy jól eltenni, mint ő a könyvét. Ez kötelessége! Saját maga beszélt hatszáz esztendőről és én azt mondom, hogy hatszáz esztendő múlva senki nem fogja hinni... De ez már nem a mi dolgunk...

Megint lehunyta szemét és csend volt. Majd megszólalt s szavai úgy csengtek, mintha nagyon nagy távolságból jönnének:

— Melyik esztendőben volt az, hogy a majom, amit Marco magával hozott Velencébe, elszökött? 1307-ben... Akkor, amikor Marco a nyilvánosság elé lépett kéziratával. Emlékszik, hogy azon a napon nagy ünnepséget rendezett palotájában, az első lakomát Velencébe való hazatérte után. Nos, Ön bizonyára jelen volt ezen az ünnepségen, amikor a fölkelő nap ráragyogott a termekre és a vendégekre. Ekkor hirtelen fölbukkant Pietro Boccanora, a Polók ősellensége és fölvilágosítást kért a fehér majomról, amely Velencét nyugtalanította. Marco válasza férfias és helyénvaló volt. S így a monda, a kellemetlen intermezzo nem nyert jelentőséget...

Maffio fölemelkedett, intett nekem és az ablakhoz állt. Rámutatott a fehér márványból való majomra.

— Sem Niccolo, sem én nem hoztam magammal... Azon a napon, amikor Marco majma elszökött, ezt a fehér márvány majmot ebből az ablakból pillantottam meg első ízben a kertben... A szolgák nem csodálkoztak az új lakótárs megjelenésén, ezért föl kellett tételeznem, hogy bizonyára már régen ismerik... Csak később kezdtem kérdezősködni és senki sem tudott fölvilágosítást adni, mikor hozták ide, sőt Benito, az én legöregebb szolgám még nagy szemeket is meresztett rám és azt válaszolta, hogy ez a márványmajom már időtlen idők óta itt van, világosan emlékszik rá, hogy az én atyám életében is ezen a helyen állt...

Maffio hirtelen áthatő tekintetet vetett rám s ezt a kérdést váltotta ki belőlem:

— Magister Maffio, mondja, valóban azon a napon pillantotta meg először ezt a márványszobrot, amikor Marco Polo majma eltűnt? Igen? Mert akkor...

— Ön azt akarja tudni, hogy a márványmajom azon az éjszakán, amikor Marco unokaöcsém meghalt, hiányzott-e erről a helyről? Ezt senki nem vette észre... — és egyszerre

csak szaggatottan folytatta tovább. — Ön talán csak álmodott azon az éjszakán, mint én, amikor a márvány tömböt először megpillantottam... Mit tudhatunk mi. Egy dolog van, Marco Polo kéziratát megtalálni és minden úgy fog történni, ahogyan elhatároztatott!

Nem hagyhatok és nem szabad hagynom megemlítés nélkül semmit, ami közlésemet valamivel is világosabbá tehetné. Teljes tudatában vagyok annak, hogy e följegyzések kései olvasói azt fogják mondani rólam, hogy hasonló „Magister Millioni"-hoz, a csalóhoz és hazudozóhoz, ahogyan Marco Polót sokszor nevezték. Hogy felelhetne meg a valóságnak, hogy egy majom, amely sok évvel ezelőtt elszökött a szobájából, titokzatos körülmények között egy éjjeli órán ujból a Polók palotájában jelenjen meg és Marco Polót megfojtsa? Hiszen egyetlenegy orvos sem állapította meg a halál okát...

Nos, Velencében nem sokáig lehetett egy hiresztelést elnémítani. A híresztelés szerint Marco Polót álmában fojtották meg és a nép hozzá is fűzte mindjárt, hogy ezt a hatalmas majom követte el. E híresztelés magyarázatául elbeszélésem két szereplőjére kell utalnom: Pietro Boccanerára, a Polók ős ellenségére és Marino Falierire, Velence későbbi dogéjára. Marino Falieri már ebben az időben újabb és újabb ötletekkel lepte meg Velence népét, hogy a kegyeit megnyerje. Így a Szent Márk téren nagy ketreceket állíttatott föl, ezekben távoli égövek alól hozott állatok tanyáztak és a nép kielégíthette a látványosságokkal a kíváncsiságát. Mikor az én nemes uram magával hozta a majmot, s a nép mint csodát emlegette, Falieri elhatározta, hogy megtöri enek a csodának a varázsát. Nem pihent mindaddig, amíg a Szent Márk téren föl nem állíttatta azt az óriási ketrecet, amelyben egy fehér majom volt. Magam nem láttam az állatot. De különféle tanulságok egyeznek arra nézve, hogy ez az én uram életének napján történt. E nap estéjén Pietro Boccanerát látták a ketrec előtt ácsorogni. A szürkület beálltáig volt ott. A híresztelés azt is mondja, hogy annak a rettenetes éjszakának a hajnalán, amikor Marco Polo meghalt, a ketrec ajtaját nyitva találták és a ketrec üres volt. Kézenfekvő dolog, hogy ebből a tényből Boccanera bűnösségére is következtettek és azt suttogták, hogy a ketrecet kinyitotta és az állatot Marco Polo házába csempészte.

Ezt csak azért említem, mert ez a híresztelés nem ült el. Habár én átéltem a fehér majommal való borzalmas találkozásomat, ennek ellenére nyomatékosan ki kell jelente-

nem, hogy a két esemény között nem tudtam kapcsolatokat fölfedezni. Amikor ugyanis abba a helyzetbe jutottam, hogy a hiresztelés való tartalmát megvizsgálhassam, nem találtam embert, aki Boccanera szerepét és a kisérő jelenségeket kifogástalanul és mint szemtanú írhatta volna le és mindegyik azt mondta, hogy egy másik valaki volt ezeknél a dolgoknál jelen. Véges-végül be kellett látnom, hogy nem volt szemtanu, és ha volt, akkor az illető eltitkolta kilétét, talán azért, mert az életét féltette. Mindenki ismerte Pietro Boccanera gonosz és félelmetes tőrét.

*

Egy év múlva fölszentelték Marco Polo sírboltját. A hatalmas szarkofágban egy kis medence volt. Ezt Maffio készíttette pontos méretek szerint. Mikor egyedül maradtam, Marco Polo életéről és haláláról szóló följegyzéseimet az eredeti végrendelettel egyetemben ide kellett elhelyeznem. Egy márványlap oly tökéletesen befödte a medencét, hogy semmiféle szem nem vehette észre. Egy napon Maffio azt parancsolta meg nekem, hogy írjam le az utolsó sorokat, amelyek arról szólnak, aminek még a szemtanúja leszek. Diktálta az utolsó sorokat és amikor az megtörtént, így szólt:

— Ön az igazat írta: a hiányzó fejezetet tartalmazó kéziratot nem találtuk meg. A többit holnap fogjuk látni. Írja tovább:

„A következő nap estéjén Maffio Polo a kriptába vezetett engem. Marco Polo szarkofágja és az én pergamenjeim fölött ott trónolt a fehér márványból való majom, mely eddig az óráig Maffio Polo kertjében állott." Kifejezett parancsa értelmében a följegyzés utolsó mondatainak így kell hangzaniuk:

„A legcsodálatosabb, amiről Marco Polo csupán egyetlenegy kéziratában tudósít, mégis a világon van. Talán hat évszázad elmúlik, amíg napfényre kerül, de ezer esztendő egy nap..."

*

Maffio Polónak megesküdtem, hogy ezek lesznek az én utolsó följegyzéseim. Valamit azonban mégis hozzá kellett füznöm, amiről őneki sem volt szabad tudnia és ezt arra az oldalra jegyeztem föl, amely egy darabot alkot a negyvenedik pergamenttel. Ez az utolsó följegyzésem tájékoztatás és kulcs lesz annak az embernek a számára, aki valaha a márványmajom alatt fölfedezi a kéziratot. Hogy miként és mi módon? Én egy egyszerű ember vagyok s nem

világíthatom meg, de egy magasabb akarat parancsa szerint járok el. Néhány mondat az egész, Marco Polótól való.

„Szülővárosom az oroszlán jegye alatt áll. Az oroszlán uralkodó jegy volt a Polók nemzetsége számára. A fehér majom keresztezte az oroszlán útját. Az oroszlán fogja kézfiratomat a fehér majomnak átnyújtani és ez fogja jelenteni a világharmónia kezdetét."

Rendkívül fontos okból kell még jegyeznem, hogy Marco Polo 1314-ben írta végrendeletét. A végrendeletet az én pergamentjeimmel fűztem egybe. Valamennyi ismert szövege tökéletlen. Marco Polo irtózott a nyilvánosságtól és valóban elhallgatta életének „legcsodáját". Itt vezet az út e csoda felé.

Velence, a. D. 1323.

Rusticano de Pisa, secretarius.

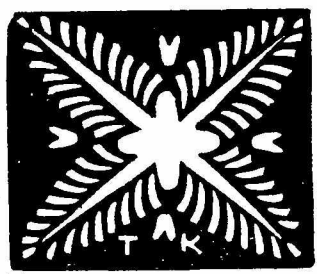

ISÉPY NATA:

ALÁZATOS AJÁNDÉK

Sokat gondolkoztam rajta már:
mit adjak néked?
De régen járom az Élet-utat
és közben mindenem
elvesztegettem.
— Ma hát a szívemet kivettem, —
mint friss, meleg cipót,
puha gyolcsba bekötöttem,
amit hímes,
szép szavakból, sávolyosra
neked szőttem.
Nyújtsd elé kezed,
hogy belétehessem!
— Féltem, mikor a szívemet kivettem,
hogy alig maradt belőle,
mert aki csak kérte,
boldog-boldogtalannak
szeltem belőle bő adakozással, —
karéjt karéjra, — azzal a fohásszal,
hogy jusson mindenkinek
és jól is essen.

— Féltem, mikor a szívemet kivettem.
De lám csak: csuda történt!
A tört szív-kenyér egész lett!
(Talán,
mert senkinek se vétett..)
— S most teljesen tenéked adhatom.
Azt akarom,
hogy minden régi erőm,
harcos kedvem,
merész tettem
tebenned váljék termő kalásszá.
Minden jóság, mit meg nem tettem,
(pedig akartam, Isten látja lelkem!)
benned áradjon szét és
alakuljon áldásthozó erővé!
— Oldd meg a hímes szó-kendő
bogba csomózott csücskét,
szeld meg a fehér szív-kenyeret!

— Vagy osztogasd szét. —
Törj belőle, Párom,
sosevolt szeretőm!
— Vagy dobd oda az első jött-mentnek,
ha alázatos, szerény
ajándékomat magadhoz
méltatlannak találod. —

KOSSÁNYI JÓZSEF:

KÖTÉSEM VAGYON...

Végtelen javakkal vagyok áldott
s mint jókedvű, szives óriások
magam után mély,
termékeny barázdákat szántok.

Mezők nőnek utánam
pipaccsal, virággal
és aranyszínű mesékkel
ékes, hetyke tájak.

Piros magot szórok
örök mozdulattal...
alázatos rozsfejek
csókolják orcámat
fogják át derekam
kenyeret ígérve
ha eljön madj a tél...

Szertelen a kedvem
mint az ős elemek...
Kötésem is vagyon
Istennel, emberrel
vizekkel, erdőkkel...

Tenger és rengeteg
zúgó, ismeretlen világ
fényét hordja homlokom
és örök virágzás a részem.

A Szentlélek búg bennem
és szép piros jeleket
árasztok falumra
szántókra, dűlőkre,
hogy lássák az utakat
sáros sovány lovak
szomorú szekerek
eltévedt emberek...

KHÍN ANTAL:

BETLEHEM-JÁRÁS A CSALLÓKÖZBEN

Karácsony a római pogány világban a téli napforduló ünnepével azonos. Mithras, a győzhetetlen napisten (Deus Sol invictus) újjászületését ünnepelte a pogány római századokon át e népszerű keleti istenségben, melyet a világbirodalom hódító légiói hoztak magukkal Pompeius uralma idején (Kr. e. I. sz.) a Föld fővárosába. Mikor a Názáreti Kisded megszületett Betlehemben, Rómában már javában hódolnak a bikaölő Mithrasnak. Hogy a mai karácsonyi keresztény szokásokban még mindig felfedezhető emléke a nép körében, bizonyítja egyselől szívós uralmát, másfelől pedig abban leli magyarázatát, hogy sok vonása rokon a keresztény vallással, különösen azokban a szertartásokban, melyekkel misztériumába a hívőket bevezették. A császárok nagy tisztelői voltak, még Nagy Konstantin is, akinek pedig legnagyobb érdeme van a kereszténység diadalra jutásában a római cézárok között. Julián császár, az apostata, akit a keresztények neveltek, de később hitét elhagyta Mithras kedvéért, a hanyatló birodalmat a győzhetetlen napisten tiszteletének államvallássá emelésével akarta megmenteni a IV. század közepén.

Mithras tisztelete a légiók révén az európai tartományokba is eljutott. Így került Carnuntumba Vespasianus császár korában a cappadociai légiókkal s innét indult hódító útjára Pannoniába. Emlékei a Rajnán kívül legszámosabban a Duna-mentén fordulnak elő. Legendáinak nyomai Csallóköz népmondáiban is, habár nagyon megkopva, de felismerhetők. A Mikulás-járás bikabőrös alakja és az Égi-bika vagy Tátos-bika csallóközi mondája belőle is őriz valamit. Hiszen Csallóköz szomszédos volt Pannoniával. A neolith-kortól pedig a leletek tanulsága szerint

folyton lakott volt, mert élelmet és védelmet mindig nyujtott lakóinak. Legérdekesebben mutatja a keresztény szokás kapcsolatát a Mithras-kultusszal a betlehem-járás.

A falusi karácsony-esték költői hangulatát teljessé teszi a betlehemesek megjelenése az ének-mondók, vagy mendikások között.

Csallóköz falvaiban még mindenfelé otthonos e kedves szokás.

Többféle betlehemes jár, közülük azonban legérdekesebbnek látszik a P á s z t o r o k-nak nevezett csoport magyar szempontból, mert ez őriz keresztény volta mellett ősi hagyatékot is. A pásztorok négyen járnak. Legtöbbnyire a falu gyerekei. De néha felnőttek is házalnak távol eső községekből, akik már Miklós napja után megjelennek és néhány hétig barangolnak. Egy kis templomot visz az egyik, mely rendesen a falu templomának jól-rosszul sikerült mása. Ez a betlehem. A kis templom belsejében látható Jézus születésének legendája. Képekben, néha faragott szobrocskákban ábrázolva. Az istálló, Kis-Jézus a jászolban, Mária, József, a barmok: ökör, vagy tehén, a szamár, a pásztorok a báránykákkal, néha a három királyok, az égi fény, az angyalok. Ritkában látható még Heródes, háta mögött az ördöggel. Ezenkívül szentképek is előfordulnak a templomban, vagy kápolna oldalán. A képeket vásárolják, csak a szobrocskákat faragják maguk, vagy valamelyik falusi faragóember. A betlehem belsejében gyertya ég, vagy ma már villanylámpa, világosan hirdeti az emberi haladást. A pásztorok bajuszt és szakállt viselnek kenderkócból, öltözetük egyszerű falusi gúnya. Kifordított bárányбőr sapka, szűr, vagy bunda. Tárgyi készségeik a betlehemen kívül a csörgősbot, a rúgós csillag, mely néha elmarad, és a soha el nem felejtett persely az adományok számára, néha ezt zacskó helyettesíti. Erre külön vers is van:

Erszényünket kilelte a hideg,
Úgyhogy most halálosan beteg.
Doktornál is voltunk vele,
De azt mondta, hogy
Csak a kövér beteget szereti,
Azért kéri a ház urát,
Segítsen erszényünk baján.
Hogyha erszényünk megdagadna,
Majd mi eret vágunk rajta.

A betlehemben égő gyertya bizonyára a régi szenttűz emléke, melynek lángjánál gyujtották meg az új tüzet az új esztendőben, melyet az ősi napkultusz idején a téli napforduló jelzett.

A germánok ilyenkor a magaslatokról tüzes kereket eregettek, mely a nap jelképe volt. A tűzhelyen kioltották a régi tüzet és a téli napforduló szent tüzéről, — melyet akkor gyujtottak a szabadban — élesztették újra a tűzhelyen.

A pogány világban ezt a tüzet a kultusz szolgái hordozták családról-családra, amiért bizonyára ajándékot kaptak, mely a papság egyik jövedelmét képezte. Erre emlékeztet a persely adománya.

A betlehem eredete a Csallóközben, legalább is a Felsőcsallóközben, valószínűleg német. Elsősorban Somorja gyermek serege ápolja, de szegényebb felnőttek is foglalkoznak vele. Innét terjedhetett el Felső- és Középsőcsallóköz falvaiban. Somorja lakossága régebben nagyon kevert volt. Sok volt a német származásu polgár a céhek világában. A misztériumoknak pedig ápolói a céhek voltak. Somorja volt a csallóközi céhek egyik központja. Még juhász-céhe is volt. A falvakban lakó iparosok idejártak céhgyűlésekre, ünnepségekre. Azonban magyar elemek is kerültek a misztériumokba. Így például a betlehemesek csörgőbotja, melyen láncszerűen fűzött vaskarikák vannak, a regősök láncosbotja, mely eredetileg a pogány samánok

— vagy ahogy az ősmagyar nevezte — táltosok varázsbotja volt. A dunántuli magyarságnál ma is meglévő karácsonyi regősöknél ugyancsak meg van s a csallóközi betlehemes pásztorok ugyanúgy az ének mondás alatt mint a regősök, a taktust verik vele; a mongol samánok varázseszköze ma is.

A samánkodás ezen maradéka pedig akkor csatlakozott a betlehemesekhez, mikor a regőlés pusztulásnak indult a kereszténység üldözése miatt.

Ugyancsak a betlehemmel jár néha, többnyire azonban külön: a csillag. Ez még világosabban emlékeztet a napkultuszra. Kétféle csillagot használnak a Csallóközben az énekmondók. Egyik a forgócsillag, vagy röviden csillag, másik a rúgós-csillag. A kettő között a lényeges különbséget az teszi, hogy az egyik körben forgatható, a másik pedig egy fából készült rúgós szerkezettel eredetileg összehúzott helyzetéből messze kimozdítható. Ezzel mintegy fel akarja tüntetni a csillag a rendkívüliségét és vele a rendkívüli eseményt hangsúlyozni a hallgatóság előtt. A csillag korong alakú és szita, vagy rosta-kérgéből készül. Oldalán négy gúlaalaku szarva van. A korong arclapja négy negyedre van osztva és mindegyik negyed más színű. Vörös, zöld, fehér, sárga. A fehér helyett sokszor kék. A korong belsejében a gondosabbaknál a betlehemi legenda látható; belül gyertya ég. A felületesebbnél egy-két szentkép, mely Jézust és Máriát, vagy a Szent-családot ábrázolja. Hogy e csillag eredetileg nem a betlehemi csillag jelképe volt, hanem napkultuszi maradvány, azt a körlap igazolja, sőt alakjával a samánizmus varázsdobjára is emlékeztet, sőt a korongja eredetével is. Ugyanis, mint említettem, a szita, vagy rosta kérgéből készül. Ez pedig ma is varázsló szerszáma a csallóközi bűbájosnak, vagy javas embernek. Négy negyedre való felosztása pedig a négy évszakra utal, melynek létrehozója a nap. A színek használata is ezt jelképezheti. Vörös a nyár, zöld

a tavasz, sárga az ősz, fehér a tél. A kék már a szokás elfelejtését jelöli csak. A négy szarv, úgylátszik, a négy világtáj: szimbólikusan tehát az egész Föld, melyre egész fényét szórja a Nap. Benne égő gyertya a napisten egykori szent tűzének emléke, melyet házról-házra hordtak szolgái, mint a betlehemnél említettem. Néhol még ma is, gyermekkoromból pedig határozottan emlékszem, hogy a lámpát erről gyujtották meg. A régi napkultusz papjai, vagy szolgái ilyen alakú tárgyban hordozhatták az új tüzet, mely az újjászülető napra is emlékeztet alakjával s egyuttal az esztendőt is jelképezte. A régi napkultusz népeinél a napnak ilyenféle ábrázolását találjuk, pl. a szumír-babilóni kulturában. Körlap négy negyedre osztva, sőt négy háromszög hasonlóan a csillóközi csillaghoz. A Brith. Muzeum egy domborművén, mely Samas napisten tiszteletét ábrázolja, a Nap képe korong, mely 4 negyedre van osztva három-három hullámos vonallal, a középpontból négyágú csillag, melynek ágai háromszögek, melyek gúlának is minősíthetők, tekintve a primitív ábrázolást.

Míg I. Merodach-baladan (Kr. e. XIV. sz.), továbbá I. Nabukodnezar (Kr. e. 1300) idejéből való határköveken és Marduk-nádin-akhi korából származó (Kr. e. XII. sz.) zodiakus-képeken a Nap képe úgy van ábrázolva, mint a Brith. Múzeum domborművén (mely a csillóközi csillagképekhez hasonlít), a Hold képe mellett egy csillag is látható, minden bizonnyal a Vénusz, mely Istar istennőnek volt szentelve (babilóniai Vénusz), mint az égbolt legragyogóbb csillaga. Ez azonban 8 águ csillag. Ami azt bizonyítja, hogy a Nap és az Esti-csillag ábrázolása közt erős különbség volt.

Érdekes még összevetni az altáji samán-dobokkal is. A samán dob félfenekű, lapja szintén sokszor 4 negyedre van osztva és némelyiken a Nap és Hold képe is látható egyéb jelek között.

Magában a betlehemi legendában is találunk fel-

tűnő rokonvonást a Mithras legendával. A keresztény hagyomány szerint a Messiás aki a Világ világosságának is neveztetik, egy barlangban született, melyet a pásztorok istállónak használtak. Az isteni Kisded a kígyót fogja megsemmisíteni, mely az embert megtévesztette. Egy Aquincumban talált emléken, mely Mithras születését ábrázolja, egy sziklabarlang látható,a napisten gyermeknek ábrázolva, kezében a szent tűz, amely a fényt hozza a világnak, a barlang körül a kígyó tekerődzik.

Maga a Mithras-legenda pedig úgy beszéli, hogy az istent születésekor a pásztorok üdvözlik.

Régi népszokások anyaga azért érdekes és tanulságos mindig, bármilyen kopott is legyen, mert történeti emlékeket őriz.

FÉJA GÉZA:

A SZLOVENSZKÓI MAGYAR TUDAT

Szlovenszkó irodalmi és szellemi életében állandó a hullámzás. Ha a hullámok sodrát és gyűrődéseit megfigyeljük, azt kell látnunk, hogy nemcsak az élet és az idő természetes harcairól és válságairól tudósítanak e hullámok Mélyebb ok is küldi őket s ez az ok nagyon hasonlít a belső elintézetlenséghez. Mintha hiányozna az átfogó és kormányzó szlovenszkói magyar tudat. S aki szembe néz e kérdéssel, az be is ismeri, hogy hiányzik.

Erdély történelmi arca megvalósult az erdélyi fejedelemségben. Irodalmi síkon pedig: az erdélyi memoárokban már tisztán és magas színvonalon jelentkezik a transzilvánista gondolat. A székely írók a székely népiség hallatlanul dús és emberi mélységű húmuszából természetes mozdulattal nőttek széles emberi méretűvé. S éppen ez a múltba nyúló népi s emberi elkötelezettség hiányzik legjobban Szlovenszkó magyar szellemi életéből.

Erdély és Szlovenszkó kritikai összehasonlításába könnyű belekötni. Mindjárt a földrajzi helyzetnél kezdhetjük. Erdélynek a sors valósággal természetes hajlamot adott az önállóság gondolatához. Kerek földrajzi egység. Szlovenszkó viszont messzire futó szallag.Ez igaz, de az adottság nemcsak pozitív vonásai miatt ingerlő, hanem negatív vonásai miatt is. E furcsa földdarabon időkön át mégis azonos történelmi végzet száguldott végig s az építő szellem számára ez már éppen elég.

*

A tudat terjeszkedő szerepe, kiszélesedése és különben elengedhetetlen hódító szerepe mit sem ér a szükségszerű elmélyedés nélkül. A szelek, a viharok a fa koronájába kapaszkodnak s törzsét próbálják meg

és ilyenkor tűnik ki a gyökerek élettani és történelmi fontossága. A szlovenszkói magyar szellem életéből e gyökerek hiányoztak s ha megvoltak: túlságosan öntudatlan sorsot éltek és homályos ingerekként mozdultak öntudatlan mélységeikben.

E gyökerek nélkül a tudat képtelen egyetemes hatású törvényeket s életmérleget készíteni. S éppen ezért: osztályok, nemzedékek, alkotó egyéniségek ijesztő szakadékokkal távolodnak el egymástól. A szemben álló és harcos felek pedig nem is sejtik többnyire, hogy lényegében milyen mély történelmi fájdalom és hiányérzet jelentkezik bennük és küzdelmeikben.

Talány hálásabb dolog e tényt elkendőzni s letagadni, de beismerés és önismeret nélkül hiába gondolkozunk életútról.

*

A szlovenszkói magyarság életét és kultúráját csakis a belső erők magasrendű és bölcs ökonómiája mentheti meg. Világos tehát, hogy első sorban is „beszámolókra" van szükségünk, kik az erőket felmérik és rendszerezik. A valóság az, hogy még Keletszlovenszkó és Ruszinszkó magyarsága is alig tud egymásról, semhogy az egyes magyar tájak, szigetek faji s emberi, kultúrális és élettani jelentőségével tisztában volnánk. A szlovenszkói Kriza mindmáig éppen úgy hiányzik a maga népköltési gyüjteményével, mint a szlovenszkói Kós Szlovenszkó építészeti kincsének összeböngészésével s újjáteremtésével. Nem ismerjük Szlovenszkó magyar népkultúrájának jelentőségét s alig tudunk valamit a szlovák és ruszin művelődés történetéről és mai helyzetéről. E nagy adottságokat kikerülve pedig hiába akarunk európaiak lenni, mert legfeljebb gyökértelenek leszünk.

Kodály és Bartók tanuskodnak róla, hogy érdemes lett volna a befelé vezető úton elindulni és gazdagodás, egészen sajátságos emberi kibővülés volna szá-

munkra a célba jutás. (Ki tudja például, hogy Kodály Háry Jánosának híres bordalát Alsó-Szecsén jegyezte fel?) Követőjük sajnos alig akadt.

*

A fiatalok szociográfiai útja s a szervezőké egyaránt fontos. De a döntő „csapás" mégis az alkotókra vár, a teremtők szemére, hogy a tapasztalati anyagból szintézist csináljon, melynek erejével irányítani tudja a szellemi fejlődés rúdját. S az alkotók feladata elsősorban a tudat kiépítése, különösen válságos napokban, mikor a szellemi sors erejének és teherbírásának foka: életkérdés s talán egyetlen biztos vár, melynek falai nem mulandó kövekből valók.

Szellemi kháoszból nőhetnek egyes ritka, érdekes és értékes virágok, de mindez nagyon kevés a tömegek kultúrközösséggé való érlelésére s szellemi megmentésére. Ady nem is olyan régen az írónak az „őrizők" feladatát adta. E nagy és gyönyörű feladathoz, melyet biblikus tisztelettel őrizünk, most még a „mentés" feladata járul: nem elég figyelmeztetnünk a közösséget arcára, gyökereire és sorsára, hanem fel is kell mutatnunk mindezt s esztétikai és etikai vonzóerővé, csúccsá kell érlelnünk.

*

A minap panaszkodott egy szlovenszkói idősebb magyar író, hogy Szlovenszkó nem mélyedhet akkora történelmi és irodalomtörténeti gazdagságba, mint Erdély. Részigazságot mondunk s megnyugtatjuk vele lelkiismeretünket igaz, hogy Szlovenszkó történelmi és irodalomtörténeti multja nem integrálodott olyan természetes egységekbe, mint Erdélyé, de gazdagságát és jelentőségét senki sem tagadhatja. Inkább az a baj, hogy nem ismerjük.

Bornemisza Péterek éltek itt a protestáns korban. A török világban gyüjőmedencéje volt a menekülő rajoknak s végtelenül érdekes népi összefolyás történt a határai között. Zrínyi Miklósnak itt szervezkedett a

hátvédje, az ébredező köznemesség. Az erdélyi fejedelmek messzire néző törekvései errefelé csapódtak, a kurucság súlypontja ide került. Üldözött protestáns papjainak szellemében született meg a „második protestántizmus", s fészke volt az ellenreformációnak is. Később túlságosan sok írói egyéniséget ugyan nem adott, de a magyar írói kedélyt mindvégig táplálta (lásd pl. Krúdy Gyulát).

*

Nyugodtan megkérdezhetjük: sajtótól, folyóiratoktól, irodalmi egyesületektől, konzervatív tekintélyektől, hogy miért nem gondoltak tervszerűen és minden erejük megfeszítésével erre a feladatra? A frazeológiai konzervatizmus elriasztó és meddő dolog. Az „őrizés" azonban éppen olyan jelentős feladat, mint a fejlődés. Az „őrizőknek" a magyar tudat alapjait kellett volna lerakniuk: a folyó medrét kellett volna kiépíteniük, akkor ma a hullámzás örökebb melódiákról tudósítana minket.

Tizenöt esztendő tanulságai után most már nagyon itt az idő a nagy célkitűzések vállalására és aszkétikus szolgálatára, a magasságok és mélységek megmérésére, látni akarjuk Szlovenszkó lélektanát és élettanát, falvait s városait, magyarok, szlovákok és ruszinok életét, a rokonságokból és ellentétekből, ölelkezésekből és harcokból kiépülő mégis csak közös sorsot.

Nem „program" ez, hanem szellemi irányvonal, melyet az élet, a meleg nappal megáldott élet parancsol s akik élni akarnak a nap felé fordulnak...

*

Illusztrációnak pedig igen jó egy új szlovenszkói magyar regény (Szenes Piroska: Egyszer élünk). Igen érdekes, hogy a szlovenszkói írónő teljesen magyarországi miliőbe menekül. Nem mintha önmagában véve kifogásunk volna ez ellen, ámde soraiban valami ideges nyugtalanság hullámzik, mintha a nehezebb fel-

adatot kerülte volna meg. Egy nagy kiadóvállalat szlovenszkói könyvsorozatot indított s az első kötet Szenes Piroska könyve. Mi szlovenszkói életet vártunk a tehetséges írónőtől s ő még szlovenszkói élményeit is áthelyezi Magyarországba. A lévai vonatkozásokat például alföldi városba helyezi...

*

„Kényes" korszakhoz nyúl: az 1920-as időkhöz. De tizenöt év távlatából mégis már bizonyos higgadtsággal és történelmi szemmel lehet e kort nézni. Szenes Piroska azonban a kívülálló, a „beszagoló" s végzetesen elfogult ember szemével nézi. A távolságot nála csak az jelenti, hogy elrajzolja s bizony elferdíti az eseményeket. Eszem ágában sincsen, hogy védjem ama korszak hibáit. A magyar irodalmi múlt s végtelen szeretetem egyként arra tanítottak, hogy kemény, de igazságos legyek a fajtámmal szemben. S éppen igazságérzetem tiltakozik e könyv ellen. A budapesti egyetemen sohasem bántalmaztak lányokat. Szabó Dezső sohasem írt a „Szózat" című napilapba. Lehetetlenség, hogy Szabó Dezsőt egy korrajz csupán úgy „örökítse meg", mint uszítót. Stb.

Szenes Piroska egy féltragikus szerelem ábrázolására vállalkozott. S e vállalkozásból teljesített is valamit, regénye néhány részletének írói ereje kétségbevonhatatlan. De (lényegében kedves női elfogultságokkal vegyített) tendenciózus és íróilag kezdetleges korrajzot illesztett melléje. A tendencia azután megmérgezi az alapeseményt s alapproblémát is. A regény menete egyre ziláltabb lesz, az összefüggések eleinte finom repedéssel, később durvább szakításokkal hullanak darabokra s a történet egészen erőszakoltan fejeződik be.

*

Kínos könyv. Nem mintha kíméletlen igazságokat mondana. Inkább a letagadhatatlan kifejezőképesség

elkallódása bánt olvasása közben. S nincs abban valami elkedvetlenítő gyöngeség, hogy a szlovenszkói írónő menekül a szlovenszkói miliőtől s még szlovenszkói élményeit is áthelyezi? Nem csupán egyéni ügy ez, a szlovenszkói magyar szellemi élet ziláltságának is része van benne.

E ziláltság ellen próbáltunk „felkelni", a tisztaság felé akartunk utat építeni. Egy „csapást" vágtunk. Hihetőleg nem fognak késni a társak és bajtársak sem. Beszédünk igaz és kemény beszéd, mint ma általában a férfi beszéde. De nem ebben a keménységben és igazságban él a legmélyebb szeretet?

Budapest, 1935. december.

FÉJA GÉZA IRODALMI SZEMLÉJE.

L. Szejfullina regénye: EGY KURUZSLÓ ÉLETE. Nyugat kiadása.

A háború előtti orosz faluban agyonverik Szószátyárt, aki a felvilágosultságot szerette volna képviselni a muzsikok között. Anyjával együtt a városba kerül egy öregúrhoz, kinek e parasztasszony utolsó nagy fellángolása. Az asszony meghal s a fiu úri sorban, de a tétlen házi szolga rangján éri el a férfikor küszöbét. Összeütközésbe kerül gazdája fiával, aki eltávolítja őt. Kitör a háború s a fiu szanitéc lesz. A forradalom legelején találkozik gazdája fiával, a katonaorvossal s megöli őt. Azután eltűnik s egy távoli kisvárosban tűnik fel, mint orvos. Itt várta meg őt régi szerelme is. A lány beteg lesz s ezalatt a férfi egy politikába férkőzött hetéra karjaiba szédül. A bűntudat elérzékenyedésének pillanatában bevallja, hogy tulajdonképen nem is orvos. De sokat tanult és tapasztalt és segíteni tud embertársain.

Nemsokára szeretője kiábrándul belőle s otthagyja. A „kuruzló" nem bírja ki ezt a csapást. Elveszíti önuralmát s valami ösztönös kényszerrel rohan romlása felé. Maga ellen uszítja a csábítót, aki bíróság elé juttatja. Egy „ellenforradalmár orvosnő" próbál a védelmére kelni. S a bíró, ki elitéli, valamikor szolgabíró volt abban a kerületben, melyben „Szószátyárt" agyonverték... A kuruzsló bűntetése: golyó általi halál.

Dióhéjban ez a regény meséje. Már a körvonalakból is látható, hogy Szejfullina elkezdte a társadalom higgadt, kíméletlen boncolását és bírálatát. Hiszen, igaz, az új orosz prózában sok a szatíra. E regény azonban súlyosabb műfaj: emberi vallomás. A föltörekvők fájdalma s tragikuma szólal meg benne. Szejfullina regényében az egész orosz társadalom: szomorú kavargás. A régi világ ott maradt tagjait furcsa eszmezavar lepte el, a jobbakat, mert az alja: hidegvérűen tülekedett ismét a felszín felé. A föltörekvőkben pedig végzetes belső hiányok készítik elő az összeomlást. Leplezetlen vallomás ez, tiszta emberi beszéd.

S úgy érezzük, hogy mégis e bélyegzett, kivégzett kuruzsló volt a hős, Hiszen azt tette, amit föltörekvő osztálya tett: külön morált alkotott föltörekvése számára. A társadalom azonban az egyénben nem szívesen szemléli saját útjának görbe kanyarodóit? S egy-kettőre elfeledi a küzde-

lem éveinek különleges moráljáť? Egészen mélyrenyúló s nagy társadalmi kérdéseket vet fel a regény...

Szejfullina irodalmi eszközei a legegyszerűbbek. „Valóságművész", kinek az életbe való beavatkozása mindössze annyi, hogy éles világításba helyezi a jellegzetes dolgokat. De sokféle életsíkokat mozgat, tereket és időket fog át, nem egyszer a monumentalitás szárnysuhogását érezzük regényében.

Buday-Ortutay: SZÉKELY NÉPBALLADÁK.

Egyetemi nyomda kiadása.

Ortutay Gyula neve érdekes csengést kapott a magyar irodalomban. A mai népköltészet anyagát gyűjtötte össze Nyírségben s bebizonyította, hogy korai a halálharang kongatása. A népköltészet ma is él s virágzik. Első irodalmi szerepe tehát érdekes „fölfedezés" volt.

E könyv a székely népballadák első teljes gyűjteménye. Balladás sorsú nép vagyunk, a ballada legmélyebb belső formánk. Katona Bánk Bánját, Arany epikáját, Ady líráját egyaránt beágazza a balJada vérkeringése. E népballadák a nagy magyar balladás élmény első ömlései, jelentőségük tehát elsőrangú.

Nem véletlen, hogy Erdélyben olyan állandó s gazdag a ballada virágzása. Ady élete vége felé különösen megmutató kis cikket írt Erdélyről. Úgy hitte, hogy különös teremtő értelme volt a folyton sűrűn zuhogó halálnak, mert színe előtt mindíg végső szépséggel s a kinyilatkoztatás igéivel állt meg az élet. Nos: mikor ezeket írta, a balJada legmélyebb értelmét fogalmazta meg. S érdekes, hogy az erdélyi prózát (Tamási, Nyírő) ma is átszövi és élteti a ballada.

A székely balladák elé Ortutay írt gondos, átfogó, de nem túlságosan eredeti tanulmányt. A balladákat Buday György fametszetei kisérik. E műveivel Buday végleg megérkezett. A balladák ritmikáját, valóját és vízióit maradék nélkül átültette a grafika síkjára. Kerekes Izsák vágtatása, tehát az örök katona víziója, a három árva mögött égnek nyúló tragikus fa, a balladai utak merész vonalai, a kínok tornya, a vesztőhely izgalma, Bíró Anna holtteste s a fene hajdúlegények ballagása, Júlia szép leány s Fejér Anna révült arca, a haláltánc: mindnyájan immár örök kisérői e balladáknak.

A magyar népköltészet kincseinek új és szélesebb rétegeknek szánt kiadása megindult. Az idő s a magyar kultúra belső fordulata követeli, hogy e munka meg ne akadjon.

KRITIKA.

SZITNYAI ZOLTÁN:

Schöpflin Aladár: ADY ÉLETRAJZA

A magyar irodalmi közvélemény már régóta várta Schöpflin Adyról szóló könyvét. E várakozás nemcsak a kitűnő íróesztetikusnak szólt, hanem a kortársnak is, aki az elsők között figyelt fel Ady Endrének a magyar lírában való csodálatos jelentkezésére s felbukkanásától kezdve, nem egy esetben bátor kiállással vallotta és hirdette magát Ady fegyvertársának, e meteorpálya leáldozásának utolsó pillanatáig

Azok az önálló művek, melyek eddig Ady Endréről megjelentek, az élettörténeti anyag összegyűjtésének munkáját végezték el s amennyiben értékmegállapításokkal is foglalkoztak, azok majdnem kizárólag az elragadtatás lelkiállapotából fakadtak s a végtelenségig fokozott magasztalásban merültek ki. Nagy részük nem is annyira a költőért, hanem a művek serény szerzőiért íródtak, akik Ady életével találkozó élményeik megörökítésével gyöngeröptű íróvoltukat akarták becsempészni e költősas életpályájának hatalmas szárnycsapásaival a továbbélő utókor emlékezetébe. Még ez alkalmi barátoknak emlékepizódokból táplálkozó feljegyzései is magukon viseltek valamit abból a fenségből, amit ennek a vakító üstökösnek fénye árasztott mindenre és mindenkire, ami és aki útjába került. Semmi sem érdektelen, ami Ady életében történt s ezért nem érdektelenek, sőt majd egyszer a maguk helyén, a szerzők életével feldíszített sallangoktól megszabadítva, becsesek is lesznek e csempész-művecskék is a jövő irodalomtörténetirójának anyagtárában.

Mind e művek sajgó kíváncsiságot hagynak hátra elolvasásuk után arról, hogy a sokat vitatott, tagadott és sokáig száműzött költő milyen helyet foglal el a magyar lírában s általában a magyar szellemi élet történetében s hogy maga Ady Endre, aki az érzések kohóját hordozta biológiai létezésében milyen volt, mint ember, élete hol tért le és hol vált el attól a géniusztól, mely letérések nélkül haladt irodalmi pályájának nyílegyenes útján élete végéig? E művek közül a legjobbak is vagy az egyik, vagy a másik kérdésre adható választ hanyagolták el, a költő kettős arcának együttes rajzát egyetlen műben sem volt található, kíváncsiságunk egészét egyik sem csillapította, aminek mindenesetre meg volt az az előnye, hogy nem is csökkentette érdeklődésünket, nem érdektelenítette el magát Ady

Endrét, híveit, ellenségeit egyaránt arra sarkalta, hogy mind mélyebben merüljenek el Ady költészetének izgatóan érdekes világában.

Schöpflin Aladártól vártuk a teljes portrét, az emberit és az irodalomtörténetit. Vártuk mindenekelőtt azt a varázst, amit a kortárs-barát személyes élményei jelenhetnek az írás fölé és az irodalomtörténeti ítélet világosságának azt a fogalmakat elrendező képét, aminek megalkotását Schöpflin Aladár rendkivül hasznos, az abszolutumokhoz arányosítani tudó, világosságot kedvelő, általánosságokat kerülő s megállapításait mindig a kor egészébe belehelyezni tudó irodalomkritikai működése után joggal várhattunk.

Schöpflin Aladár igen becses könyvének előszavában pontosan meghatározza műalkotásának módszereit, amelyek között szerepel az időtávlatból alkalmazott visszapillantó tárgyilagosság, az elmélet-esztétikai problémáktól való tartózkodás, a maga személyével szerényen elhúzódó kritikusi alázatosság, a költő nagyságának határvonalait megjelölő igyekezet s az a törekvés is, hogy a kortársnemzedék Adyról való tudatát adja át a nyomukba lépő nemzedékeknek.

Méltánytalan lenne a Schöpflin Aladár által maga elé tűzött feladatoknak s azoknak megvalósításán túlmenően vizsgálni művének kétségtelenül irodalomtörténeti értékét. E könyv Gyulai Pál Vörösmarthy-életrajza óta alighanem a legegyenletesebb és legökonomikusabb életrajzi mű a magyar irodalomban. Magábafoglalja mindazt, ami röviden összesített és végső tétele a költő emberi és írói létezéséről alkotható ítéleteknek. Talán alig van olyan sora és megállapítása, amivel vitába lehetne szállni s alig van olyan nézőpont, amit elhanyagolt volna Ady Endre írói és emberi arcának megvizsgálásánál. Ha nem is detektív módon — hisz ez lehetetlen is lenne — de elég sejthetően érezteti az olvasóval Ady költői nagyságának, jelentőségének határvonalait is. És mindezt a fogalmakat önmagában tisztázó pontosságra törekvő értelem rendkivül világos, könnyűszerrel megértetni tudó módján. Schöpflin könyve nem csak értékes mű, hanem rendkivül élvezetes olvasmány is. Azokon az oldalain, ahol Ady Endre költői és világképének kialakulását kortörténelmi alátestéssel Tisza István Magyarországnak belső nyugtalanságokat rejtő összetevőiből származtatja, magasan föléje emelkednek a könyv általános értékének, mely a második részben nem egyszer „elméleti esztétikai problémákkal" vesződő értekezés. Ezek az oldalak tömör, összefoglaló és valóban kivételesen élesszemű kortárs alig felülmulható feljegyzései arról az érde-

kes korról, amelyben Ady Endre élt és a történelmi Magyarország eszméletlenül rohant felosztásának végzete felé.

A könyv mégsem elégíti ki az olvasót, habár Schöpflin Aladár a maga elé tűzött feladatot csaknem hiánytalanul megoldottan. A hiba nem a műben, hanem az előszóban lefektetett írói elhatározásokban rejlik, melyeket Schöpflin híven követett és túlnyomórészt be is tartott. Kifogásunk sem a műnek szól, mely jó és szép, hanem a szempontoknak, melyek a művet megírták.

Kár, hogy Schöpflin Aladár nagy mértékben elhanyagolta a nála bizonyára igen gazdag személyes élményszerűséget s inkább törekedett tárgyilagos értékítéletre, mint azoknak a rejtett valóságoknak életrajzi kiteregetésére, amelyeket csak ő és kortársai ismerhetnek. Ezzel teljesebben nyújthatta volna át a „kortásnemzedékek Adyról való tudatát" a nyomába lépő nemzedéknek, mint az értékítélettel, amit az utódok még sokféleképpen módosítani fognak a maguk szájaíze szerint az ő könyve után is s amit az utódnemzedék kevésbbé is vár a kortársnemzedéktől. Szép és jó könyvet írt, de lemondott művének monumentalításáról azzal, hogy háttérbe szorította a személyes szemléletet és nem a szubjektum ezerszínű fényszürőjén bocsátotta keresztül azt a képet, amit Ady Endréről alkotott magában. Nagyon is a posteriorinak szánta ítéletét, mely így túlságosan bekeretezett és abszolut s alig nyit valami távlatot abba a végtelenbe, amit e rendkivüli sors, élet és költészet oly sokféle sugártöréssel vetített ki magából. Ej lehet mondani Schöpflin könyvéről, hogy mindenütt meggyőző, de vajmi ritkán hódító. Inkább tankönyv, mint megnyilatkozás.

Követnie kellett volna azt a módszert, mellyel Ady pályájának indulását belehelyezte a maga korába. A politikai, társadalmi környezetrajz hibátlan és teljes, az irodalmi hézagokat mutat. Csak általánosságokat kapunk arról a kortárs-irónemzedékről, mellyel Ady csaknem egy időben indult, mellyel sok belső csatája volt s melyet jelentőségében diadalmasan túlszárnyalt a volt, a mai s bizonnyal a leendő nemzedékek szemében is. Ő volt az a költő és írókartársai közül az egyetlen, aki megmozgatta korát az irodalmon túl a társadalmi erők működéséig s ez a tény nem nyer elég hangsúlyt és magyarázatot Schöpflin könyvében. Túlságosan is a saját sorsába és tehetségének arányaiba állítva, elszigetelten rajzolja Ady Endrét, akit igazán meghatározni csak költőkortársaival való szembeállítással lehet. Az ő tehetségének méreteit nem értékelhetjük föl a korabeli költők jelentőségével való összehasonlítás nélkül. Schöpflin-

nek meg kellett volna mutatnia, érzékeltetni kellett volna, hogy Ady nemcsak az őt megelőző epigonkor költészetét multa felül arányaiban és forradalmi jelentkezésében, hanem kortársaival szemben is az egyetlen volt, akit rajongással, avagy tagadással, de az egész nemzet elismert költőjéül.

Lehet, hogy Schöpflin Aladárt tapintat, túlzott tapintat vezette, amikor nem követte azt az utat, amelyen még élő kortársköltők értékelését is bele kellett volna vonnia az Ady-vitába, hogy a rendkivüli egyéniség rendkivüli hatását a maga teljes mivoltában meghatározza.

MARÉK ANTAL:

Zerdahelyi József: EGY TŐNEK HÁROM FAKADÁSA
Kazinczy kiadás.

Mennyi mondanivalója lehet az irónak, amikor ebben a korban ragad tollat s jelentkezik írásaival. Nem első eset, az erdélyi irodalom szolgáltatott elég példát erre. A kor irodalmának földrengése után az idősebb generáció elsősorban vesz részt a mentési munkálatoknál. Egy elmúlt kor esztetikai és etikai törvényeinek hagyományával jelentkezik ez a generáció s bár sohasem járt az irodalom gyermekcipőiben, egyszerre a mesebeli óriás csizmáit huzza lábaira s mértföldeket lép. Zerdahelyi József nem tevékenykedett a szlovenszkói magyar irodalom bölcsőjénél, akkor még a politika érdekelte csaknem kizárólag, az irodalom politikánál is erősebb s örökebb szerepére csak később döbbent rá. Később a szlovenszkói írók támogatásában s buzdításában élte ki aktív életének kinetikai energiáit, míg egy napon aztán egy gazdag élet hatalmas, emlékeivel teli bőröndjeit kezdte kicsomagolni. Mindenki elámult ennyi kincs láttán, olvasók a mondanivalói gazdagságán, írók nagyszerű formakészségén s a kifejezés tökéletességén. Egy eddigelé ismeretlen világ falai omlottak itt össze, hogy ősi emberi és magyar vonásokra találjunk a palóc arcok barázdái között, könnyes mosoly mögött szerénykedő évezredes szomorúságra, virtusra s kemény emberi akaratra, simogató kézre s lesujtó ökölre. Mindez együttvéve a magyar ember természete, a magyar föld három fakadásának: a pásztornak, a parasztnak s az úrembernek testi és lelki alkata. Az író szeretetének minden melegével és megbocsájtásával áll alakjai mögött s ha az irodalmi formatan szerint nem tartja alakjaival a rokonságot, árnyként mégis ott áll mögöttük, velük érez s módfelett büszke rájuk. Valljuk

be most mingyárt, hogy lehet is. Ha embereinek íratlan törvényei sokszor merőben ellentétesek is a Corpus Juris örökbecsü törvényeivel, tettüknek erkölcsi háttere a földből vétetett s az erkölcs magasságáig ér el. Mindehhez százszázalékos írói meggyőződés szükséges s nem utolsó sorban ugyanannyi százalékban tehetség. Mindezen kívül tengernyi erő feszül a sorokban, az író tudásán túl ebben a fajtában szunnyadó, egy évezred után is érthetetlen nyugtalanság. Ez már nem írástudás, ez már maga a való élet.

S itt érkezünk el Zerdahelyi József írásainak értékelésében az élményhez. Bizonyos az, hogy élt a számadó, akinek vattába öltöztette a csizmáját a hó s kis baltájával tett igazságot a maga módja szerint, élt Bosstörő István, a nagyon hűséges bacsó, aki kövérre hizlalta nyáját jó gondolatával, élt Toronyay Gábor, akinek históriái először ihlették írásra Zerdahelyit s akinek alakja méltó lenne olyan trilogiára, mint Tamás Áron Ábelje, élt a duhaj Szentkereszty, aki a poharat belevágja a cimbalomba s bankokat szór a cigány után, végén is színjózanon lép ki a fogadó kapuján. Úgy maradnak valamennyien az olvasó emlékezetében, markáns arcukkal s keményen egybezáródó öklükkel, mintha legendák világából értek volna hozzánk s arcukat a mese napsugara szépítette volna meg annyira. A valóság és legenda ölelkezik itt össze, hogy az élmény valószerűsége mellett az olvasónak is élményévé váljon. Már pedig az írónak nem is lehet más célja akkor, amikor írásait így kötetbe rendezi és kiadja, mint az, hogy az élettel való kalandos találkozását megossza s közkinccsé tegye. A gömöri hegyek mélyét így világítja át Zerdahelyi, az ősi tölgyek s a tölgyek között élő emberek így válnak egyszerre ismerősökké s még közelebb, testvérekké. Efféle virtusok lobognak mibennünk is, adott esetekben talán mi is így cselekedtünk volna s így válnak a novellák alakjai élő valósággá s feledhetetlen élménnyé.

Úgy látszott, hogy a novella alkonyában gyönyörködhetnek azok, akik az irodalom hiábavalóságát szeretik népek boldogtalanságakor emlegetni. Igen, úgy látszott s látszik mindaddig, amíg a novella nem telődik meg újra annyi dinamikával, amennyi szűkebb keretei közé belefér. Zerdahelyi novellái egy-egy darab élet, bennük pattanásig feszül az élet utánozhatatlan lázadása s megmagyarázhatatlan ereje. Ha itt-ott a sok elfojtott erő kirobban, az még nem veszélyezteti a novella egységét. Rokonsága a régi formákkal s kifejezési módokkal feltünő ugyan, anélkül azonban, hogy mai hangjából egyetlen árnyalatnyit is ve-

szítene. Ez a rokonság főleg az alakok megválasztásában jelentkezik, hiszen a cigány és a zsidó régi ismerős a múlt század irodalmából. Zerdahelyinél mai távlatba kerülnek anélkül, hogy az író erőszakos népieskedő gyanújába esne.

Ízes magyar beszéd zeng a sorokban, mintha a messzi gömöri hegyek erdői zugnának kobor szelek ottjártakor. Mintha orgona szólana valamelyik gömöri falu apró templomában. Üzenet ez, hogy zengő magyar szó árad a gömöri földek őszi tarlói felett.

MARÉK ANTAL:

Szabó Pál: ANYAFÖLD. Regény.
Kazinczy kiadás.

Az a két kötet, amelyet a Kazinczy kiadóvállalat egyidőben adott ki, szoros rokonságot tart egymással anélkül azonban, hogy erről a rokonságról a két szerzőnek tudomása lett volna. Zerdahelyi József Egy tőnek három fakadása című novelláskötete a pásztor, a paraszt és az úrember sorsát vetíti elénk élénk s fájdalmasan megrázó mozzanatokban. Szabó Pál triásza a föld, az úr és a paraszt. Ez az írás is megrázó, bár szerelem szivárványa ivel a kötet történetének első szavától az utolsóig. Sűrű, nehéz fellegek ülik meg az Anyaföld meséjét. Ez a sötétség ősi időktől ott borong a falu árva élete felett. A nap sugara nem hatol át ezeken az évszázados, olmos fellegeken, csak imitt-amott tör magának utat egy-egy vékonyka sugár, ha gyerek kacag, vagy két szerelmes szív talál egymásra. Paraszti sorsot csak paraszt ember írhat meg igazán, ő tudja, hogy azokban a felhőkben mennyi a könny és mennyi a veríték. Szabó Pál mesélő kedve kiapadhatatlan forrásokból táplálkozik. Ősi mesélő kedv ez, buja fantáziával s örök jajszóval, generációkon keresztül fejlődött, növekedett, hogy egyszerre széles mederben zúduljon el, elszakítsa a gátakat s ha kell, elpusztítson maga körül mindent. A mese anyamelléből lesz mesét mondó legény s nem csoda hát, ha a modern irodalmi formákba beszorított örök mese ittott meseszerű képekkel házasodik s a meseelem kedvéért meghamisul maga a valóság. Mindez azonban nem feltűnő akkor, amikor a valóság ijesztő árnyékai is ott sokasodnak a tisztán és tökéletesen meglátott képek tengerében. Lám a béresek élete úgy elevenedik meg a maga borzalmában, ahogyan azt a valóságban még ma is láthatjuk. Négy család

is lakik egy szobában, a szoba négy sarkában, gyerekestől, öregestől, ott élnek egymás szeme láttára ott szeretik egymást a gyerekeik előtt s ott gyűlölködnek Isten ellen. Mennyi tragédia van abban, hogy azon a koradélutánon belép Csontané a besötétített szobába, elvéti a bölcsőt s a gyülöletes Gulyásné szánandó gyermekét teszi dús mellére a maga gyereke helyett. Egyébként a szín a gazdasági udvar, a pitvarok ajtaja nyítva, gyerekek állnak álmosan az eresz alatt s szállingoznak a nyárfa felé. A szobákban a babona sötét árnyékai kószálnak. Csonta Tercsa a csodálatos szépségű béresleány az egyetlen meleg pont, az ő fura nőiességével, vágyaival, kettős szerelmének tragédiájával. A földbe cövekelt ágyak szörnyű nyilvános intimitása nem mérgezte meg tiszta gyermekes nőiességét, szereti Józsit, de tetszik neki a kulcsár is. Veszedelmeken át mégis a Józsié lesz, ősi ösztönök parancsa szerint, emberi és isteni törvények ellenére.

Csonta János, Tercsa apja kivágyakozik ebből a pokolból, földet akar venni s faluban letelepedni. Ősi vágyakozás ez a föld felé, tizezer hold árnyékában s iszonyatos ölelésében ért s nőtt ez a vágy. A bűn útját egyhamar megtalálta s csodálatosképpen minden lopása, amivel maroknyi földjét növelte, az író elgondolásában nem bűn. Nem bűn, mert egy szebb életet akart, egy kevésbbé nyomorúságosat, mint az eddigi. Egyedül akart lakni a saját házában, a saját földjét akarta megművelni, a saját kenyerét akarta enni. Az író nem büntette meg bűneiért, sőt különösképpen ő lett a csősz, ő vigyáz később a határban az uraság vagyonára. Aztán változik a szín, az uraság kastélyában vagyunk, egy másik világba pillantunk be. Valahogyan ez sem különb a béresházak életénél. Az enervált úrnő, akinek kegyéért ott leselkedik az operaénekes, az úr, akinek a mindenkori szobaleány a szeretője s aki primadonnás városi életbe alaposan elfáradt és elszegényedett, könnyű alakok ahhoz, hogy Szabó Pál a parasztság apoteozisát s igazságát minél magasabbra vetítse. S itt ismerkedünk meg a tizezer holdi uraságí földi közvetlen szomszédságában haldokló faluval, a paraszt kielégíthetetlen földéhségével s az ebből kiszakadó csillapíthatatlan gyülöletével. Mindez nemcsak külön fejezet volna, hanem külön regény, ha a Csonta gyerek tiszta tizennégy tavasza nem tetszett volna meg az úrnőnek s nem rendelte volna be maga mellé szolgálatra. Megható a kis béresgyerek kínlódása az úrnő körül. A pubertás forrongó esztendejében vergődő Laci gyerek örökké idegen marad ebben az úri világban.

s a nagy szerelme után csak az író szeretete tépi ki ebből a miliőből tisztán s végérvényesen.

Szabó Pál mindezt meleg lírába olvadt hangon mondja el. A falu felett virradó nappalok és éjszakák sorsa felett aggódó szívvel áll s érző szívvel rokonszenvez. Itt-ott az a rokonszenv természetesen meghamisítja a tényeket, az igazság kedvéért túloz, de szándéka tiszta. Alakjai elevenek, élnek és cselekvők. Honi talajon mozognak s lépéseik csupán akkor válnak bizonytalanná, ha megszokott környezetükből kiragadja őket, ha életük szűk kereteit meghaladó problémák elé állítja őket az író. Természetes eszük azonban ezeken is átsegíti őket s csak egészen ritkán fordul az életük a tragédia felé.

Szabó Pálban megszólalt a föld s aki egy regényes történet mögött olvasni tud, az nagyon, de nagyon sok mindent megért az Anyaföld sorai mögött. A magyar irodalom öröme és büszkesége Szabó Pál s mi amellett, hogy tehetségét regisztráljuk, várakozást érzünk a továbbiakra az íróval szemben. Hisszük, hogy ez a várakozás nem hiábavaló, mint ahogyan bizonyos, hogy az elvetett mag is kikél, mikor a processió odaérkezik, hogy megszentelje a pap a zöld vetéseket.

MARÉK ANTAL:

Demjén Ferenc: HEGYEK ALJÁN
Beregszász, Merkur-nyomda kiadása

Nem raffinált líra ez s nincs sem égen, sem földön rokonsága. Valaki érkezett egyszerű szavakkal, mesél az erdőtől, a gyíkról, amelyikre rálép, egy ifju asszonyról, akinek kezében, szilkében az ebéd s a háta megett egy fekete pulikutya kullog, a fák alatt kaszát kalapálnak az aratók. A költő ott álmodik környezete csodáinál. Túlságosan elfoglalja fantáziáját mindaz, ami tulajdonképpen maga az élet, maga a valóság. Csak a végén mesterkedik, amikor egy-egy vers utolsó soraiban önálló véleményében csattanót ad. Nem várt feljajdulás a versek vége, lélekbe markoló fájdalmas valóság. Legszebb verse az Egy leány beszél című.

Ha hazamentem este az irodából
az acélbillentyűktől reszket ujjam
és bántja szemem az égő villany.
És nézzétek csak!
Az anyám a tűzhelynél készíti a vacsorát,

mosolyog.
Nem olyan lehangolt és bússzemű,
Mint én, a lánya.

Ez már a mai élet döbbenete, mondhatnám generációs jajszó. Demjén Ferenc nem kerget álomkarikákat, a rím kedvéért nem játszik szép szavakkal, szinte durván őszinte a szó, ami kipattan költészetében. Nem tudni még, hogy a líra forrongó éveiben győzedelmeskedik-e ez a valóságtól átitatott s megszállt költészet, vagy az álom valószínűtlen szálai szövik át ujra a jól csengő rímeket. Mindenesetre ez a líra valamikor dokumentum lesz, korunk őszintesége robban ki benne, azé a koré, mely annyi fájdalmas valóságot élt át. Ez a kor nem tehet mást, mint regisztrál, a kor nem álmodozik s nem sző terveket, épek a fegyverek, amiket itthagyott a világháború a háborút nem próbált fiataloknak.

Demjén Ferenc magyarsága itt-ott sántít, érezni, hogy ez a generáció már el van zárva a mai magyar irodalom termékeitől, nem áramlik át lelkébe a mai magyar lírai beszéd csodás zengése, értelmi emlékeit a régi klasszikusokból meritgeti. Nem csoda hát, ha kissé darabos magyarsága még sivárabbá teszi ezt a költészetet. Több szín és fény s akkor Demjén Ferenc is jó szlovenszkói költővé válik.

MARÉK ANTAL:

Reményik József: KÖLTŐ ÉS VALÓSÁG.

Pantheon kiadás.

Luis, az alávaló kinai költő Li-Fu-szunt a gazdát dicséri egyre költeményeiben. Pedig ez az aljas Li-Fu-szun nem érdemel meg mást, mint hogy hurkot vessenek a nyakába. A költészet az, amit Luis nyekerget, lábujjain számlálva a rímeket, a valóság pedig Li-Fu-szun, a kapzsi gazda, aki a leprások közé is elmerészkedik, hogy pénzét megkapja s ellopja a koldus feje alól rongyos ruházatát. Luis vak, vagy legalább is behunyja szemét a valóság előtt, neki csak az fontos, hogy a hatalmon levőt dicsérje kínos rímekkel s mindenki által lebecsült költeményekkel. A továbbiakban pedig kibontakozik a mi világunk szociális berendezkedése s visszássága. Reményik Apocalypsis humanajának ez a kötete tisztább és világosabb, mint az első és második köteté, forr ez az iró, hogy végre is miként az új bor feltisztuljon. Mondanivalói egyre hihetőbbekké válnak

s az író lelkének legmélyéről fakadnak fel. Mindegy az, ha bizarr is a regény s bizarr életű is az író, végső fokon az igazság a fontos. Luis a költő alávaló módon él, s bár nem szűnik meg gazdáját, Li-Fu-szunt dicsérni, azért látja, hogy milyen büntetés járt ki neki azért, hogy éheztette a lovát s mennyire nem büntették meg munkaadóját, aki őt fogta be lova helyett a kocsiba s vele fuvaroztatta a meszet. Az állatot védte a törvény, a kiéhezett, a lónál is gyengébb szerencsétlen embert pedig nem. Mindez napjainkban is előfordulhat, mint ahogyan előfordult az is, hogy a temetést megakadályozta a temetkezési vállalkozó, mert nem kapta meg a pénzét, mint ahogyan Li-Fu-szun is jégre teteti derék kertészét, míg pénzét meg nem kapja. Bizony mindezt az életből merítette a szerző, az emberek kapzsiak s akadályozzák a termelést. A tengerbe szort rizs és cukor balga esete is a termelési rend csődjét ostorozza, a spekulánsok szívtelenségét s idétlen éhségét jelképezi. Mindezt csodálatos egységbe tudta kovácsolni Reményik s ha itt-ott mosolyra is deríti Luis idétlen alakjával az olvasót, mindezt csak azért teszi, hogy előkészítse egy még borzalmasabb dologra, a gazda kapzsiságának egy még jelentősebb vonására. A végén diadalmas akkordban zárul a regény, Li-Fu-szun halálosan beteg, üvölt és sír s a gazdasági udvarban nem kapnak enni az állatok, nem gyullad ki a villany s nem indulnak meg a vízcsapok. Mindezt Li-Fu-szun, a gazda indította el s így nyert a gazda a gazdaság életében jelentőségteljesebb szerepet. Li-Fu-szun tehát beteg, az állatok napokig nem kapnak enni, nem gyullad ki a villany s nem indul meg a víz. De Ha-Tong-lao végre is cselekszik s akkor derül ki, hogy mindehhez a gazda nem is kell tulajdonképpen. A lámpa égett, a víz vidáman csorgott és az állatok jóízűen harapták az abrakot. A termelés folyt megszakíthatatlanul tovább...

Illyés Gyula: SZÁLLÓ ÉGEK ALATT

(Versek. Nyugat-kiadás.)

Egyetlen új költője a magyar lírának, akiben nincsen frázis, akinek egy sora sincsen, mely nem mélyről jött, mely nem súlyos és költői, költőileg szemléletes. Petőfi óta természet nem élt úgy költőben, mint Illyésben. Életető eleme ez, szinte lélegzete. A szálló egek alatt ősi népi érzésektől fakad e friss, harmatos és csillogó költészet. Nem ünnepi dicsérete ez a népi írásnak, de dokumentuma egy osztály történelmi hivatásának, magasabbrendűségének. Illyés inkább epikus, ha tájról van szó; s leírásai mögött mintegy spanyolfalszerűen áll ő, mögötte pedig nagy szociális kétségek között vitt az út a szegénység és a föld felé. Hasonlatai olyanok, mint az ember: élnek és meghalnak, jelzői kevés száma feltűnik: nagy költő jele ez: jelzők a dilettáns mankói, könnyű velük továbbjutni. Történelem van Illyés verseiben s a kor új életszemlélete. Sokoldalúsága feltűnő, nem hangos lírа, de oly életes, oly valóságos, mint a tárgy érzése mit kézben tartunk. Valami elfojtott vadság is van benne, a Nyugatba öltöztetett végzetes Kelet. Duhajsága imponáló, mert szerény és öntudatos, hite óriási; mert nem kiabálja, csak költői sorai közzött jár hang után: sklászerűen építi fe egészen a fortissimóig.

„Mint megsajtolt gyümölcs leve ujjaid közt kiserked,
sor sor után szivemből úgy ömöltek,
Csordultak gyöngyözőn e versek."

Volt-e magad előtt boros pohár, melyben aranylón sárgállott a bor s kiittad-e azt, utána pedig félig megszállott mámorban, optimizmus ősi erejével beszéltél sokat: ez Illyés Gyula egyéni, korszakos lírája a magyar tájak szociálisan megszenvedett útjain „szálló egek alatt".

EDDŐHÁZI HUGÓ

Radnóti Miklós: UJHOLD
(Versek.)

Budai György fametszeteivel

Radnóti az új magyar tájköltészet embere. Ez a költészet szép, friss, szemléletes. Fiatal és bátor. Telve fogadkozással s harci ritmussal. Nem gondolatok vonalán, de jelzőkkel és természeti képekkel adja meg a harci jelt: hiven tüntet két pipacs. A reggel az alkonyat„ a csók olyan izes és vastag szemléletességgel élnek; mint az élethez járuló szerelem. A táj változik itt, s a táj jelenti az életet szimbolikus formában. Mint fiatal bika, élt eddig a költő, — apja meghalt, anyja meghalt, asszonya van csak

s az élet tiszta és tudatos „egyszerű, mint a papír, vagy a tej itt az asztalunkon és kegyetlen, mint mellettük a lassútekintetű kés." Mi ez, elégedetlenség? Nem, érett ismerése és vállalása az életnek. Nem kiábrándultság, de akarat, erő ez. „A sors nehezebb, mint a só, vagy a bánat", — mégis a javíthatatlan fiatalsági optimizmusa: „Újra füttyentek, füttyömbe boldog madár füttye vág." A természet olyan szépséggel él ezekben a versekben, mint a modern tündérmesékben.

„Már éjszakára ágyazott a kert, az
álmos sok bogár virágba bútt
s a hetyke tulipán áldogálva
ágyán elaludt."

Buja és érzéki a költő érzelmi világa, jelzőiben lélegzik a vers s képekben lesz verssé: a költő korszerű szándéka. Az elégületlenség teszi a verseket erős iramúvá és a költemények zengő nyelvének súlyos darabossága férfiassá.

Sáfáry, Szabados s még sokan már Radnóti költészetével, jelzőivel csinálják a tájköltészetet.

Új hang, eredeti, mert új stílust és költői szemléletességet képvisel s új utakon nagy fejlődési lehetőségei vannak. E harcos lírát innen, a kisebbségi tájakról szeretettel köszöntjük.

ERDŐHÁZI HUGÓ

U. i. Buda i György fametszetei egy nagy tehetség artisztikus, sohasem törékeny, mégis leheletfinomságig érzéki és érzékeny munkái.

(e. h.)

MIHOLA GYUSZI NÓTÁSKÖNYVE

Kisebbségi életünk szellemi kertjének gyér bokrai között új nótafa terebélyesedett ki, Mihola Gyuszi dr. költői lelkének szépséges virágai díszítik ezt a nótafát. Most jelent meg régebbi és újabb dalainak összefoglaló gűjteménye, amely gazdag csokrot mutat be a színpompás nótafáról. Harminc szebbnél szebb dal egy füzetben: ez pazarlás a költőtől is, a kiadótól is.

Mihola Gyuszi dr. nótái nem népdalok a szónak kodályi és bartoki értelmében, hanem szövegben is, zenében is komplikáltabb és differenciáltabb műdalok. Az a tipus, amelyet Ányos Laci, Farkas Imre, Sándor Jenő és Balázs Árpád tettek a magyar szívek közkincsévé. Nem vadrózsa, hanem finomabb, kényesebb tearózsa. Magyar sanzon A középosztály népdala. Sok bennük a népies íz, de lényegükben nem primitívek, hanem a művelt lélek összetettebb érzéseit fejezik ki. Ennek a dalfajtának történeti és közérzésformáló jelentőségét nem lehet még a parasztdal reneszánszának idején sem lekicsinyelni. A magyar népdalok mellett ez

is nagy érték, magyar érték.

Mihola Gyuszi nótái semmivel sem maradnak el a közkinccsé vált népies műdalokétól. Némelyikről könnyű megjósolni, hogy csakhamar elterjedt közismert dalokká válnak.

Mihola Gyuszi dr. zenét szerez, hangulatos szövegeket ír, kiválóan muzsikál és ezek mellett jó előadó. Igen sok helyen szerepelt már hangversenyeken, mindenütt a legnagyobb sikerrel.

(b. g.)

SZLOVÁK FOLYÓIRATSZEMLE

A Slovenské pohľady áprilisi számában Valentín Beniak, Ján Smrek, Ľudo Ondrejov, Vladimír Rolko versei mellett Janko Jesenský „Koreferent" c. szatirikus elbeszélését találjuk, amelyben a Demokrati mintájára jellemzi a hivatalban és tisztségben szinte naiv egyszerűségű hivatalnokot és politikust. Viera Szathmáry Vlčková verse mellett Ján Strelec Moyzes Alexander Svätopluk című operáját ismerteti. Paul Gérardy egyik versét M. Slávik fordította sikerülten. Mikuláš Gacek inkább történelmi, mint irodalmi szempontból érdekes emlékezést írt a háborús jegyzőkönyvéből. Ladislav Hohoš Mŕtvý živý című elbeszélésével pedig a Matica novellapályázatán vett részt. Ľudevít Novák, Ján Valaský, Konštantín Čulen cikkekkel szerepelnek. Gazdag folyóirat, illetve könyvszemle fejezi be a számot, amelyet Miloš A. Bazovský (udvar) c. olajfestményének műmelléklete díszít. — A májusi számban Andrej Žarnov, Ján Smrek, Ivan Javor, Stanislav Mečiar és az újabban felfedezett Štefan Gráf verseit találjuk. Janko Jesenský Sergej Jesenín fordításokkal, míg E. a S. Felber James Joyce fordítással szerepelnek. Dobroslav Chrobák, Jégé, Pavel Florek, Margita Figuli, Janko Borodáč elbeszéléseket és cikkeket írtak, az utóbbi az új szlovák színházról. Könyvismertetések és apróbb cikkek fejezik be a számot, amely műmellékletül Rudolf Horňák Po kúpeli (fürdés után) című agyagszobrának képét adja. — A június—júliusi összevont szám gazdag tartalmából különösen ki kell emelni Andrej Žarnov, Valentín Beniak és Ľudo Ondrejov verseit. Verseket írt még Kazo Bezek, Vladimír Pišút, Andrej Plávka és Slavkovian. Verlaine fordítással Pavel G. Hlbina szerepel, prózát pedig Štefan Gráf, Mikuláš Gacek, Henrich Bartek, dr. Ján V. Ormis stb. írtak. Ľudovít Novák „K ostatným príspevkom o československej otázke" címen a csehszlovák kérdésről ír tanulmányszerű, hosszabb cikket. A színes műmelléklet Eugen Lehotský Kostol (templom) c. olajfestménye. — Az augusztus—szeptemberi össze-

vont számban Ján Smrek, Emil B. Lukáč, Štefan Gráf, Viera Szatmáry Vlčková, R. Dilong, Kazo Bezek versei a költészet különféle irányait adják. Janko Jesenský folytatja szatirikus novellaciklusát; Jens Peter Jacobsen egyik kedves írását pedig Karol V. Rypáček fordította. Henrik Bartek ebben a számban fejezi be nagyobb tanulmányát a szlovák prózai nyelvről. Konštantín Čulen érdekes cikben az Amerikában megjelent szlovák újságok és folyóiratok statisztikáját állította össze, s a jelentősebbeket találó leírásokkal jellemzi. A gazdag kritika- és könyvszemle rovatban apróbb beszámolókat találunk nemcsak szlovák, hanem általános művészeti és irodalmi kérdésekről is. A megjegyzések rovatban a szlovenszkói országos választmány által kiírt ú. n. Štefanik irodalmi díjjal foglalkozva a névtelen cikkíró elégedetlen a díjak odaítélése körül szokássá vált paragrafusos eljárás miatt. Még jó, hogy mi, csehszlovákiai magyar írók olyan kevesetet tudunk ezekről a díjakról. — A Slovenský pohľady Turócszentmártonban, a Matica slovenská kiadásban jelenik meg évente tizenkétszámmal. Egész évi előfizetési ára belföldön 70 Kč. Dr. Andrej Mráz szerkeszti.

Az Elán kritikai és művészeti folyóirat áprilisi számában Ján Smrek, Ján Strelec, Vladimír Rolko, Pavol Klokoč, Pavel Horov, A. V. Hrska, Valentín Beniak, Štefan Bednár cikkeit, verseit találjuk. Matúš Kavec, az új könyvével ismertté lett író terveiről nyilatkozik, Štefan Gráf, J. Žarnovský, Pařo Olivo Julo Patúc és Vlado Manica versekkel szerepelnek. Julius Barč Ivan a színházi rovatban beszámol a „3000 ember" című darabjának pénzsikeréről. A darab összesen 1303 korona 50 fillért hozott a szerzőnek, beleértve a pozsonyi, nyitrai és puchói előadásokat és a rádió-átvitelt. P. G. Hlbina Paul Claudel egyik versét fordította sikeresen. A lap Jaroslav Čermák, Jozef Mánes, Miloš Jiránek és Anna Roškotová képeit adja műmellékletül. — A májusi számban Martin Benka a képzőművészek védelmére ír cikket, A. V. Hrska beszámol Bohumil Kafkánál, a pozsonyi Štefanik-szobor tervezőjénél tett látogatásáról, Andrej Žarnov lengyel költőktől fordít, a varsói Čudomír Rubach a lengyel vidék irodalmi életéről közöl beszámolót, P. G. Hřbina, Pavel Klokoč, Janko Silan, Juraj Gajdoš Breza, Julo Patúc, J. Žarnovský, M. Rázusová Martáková, Pařo Oliva versekkel szerepelnek. Giovanni Papini egyik cikkét Kamil Mečiar fordította, Štefan Bodnár pedig az 1935-ös párisi májusról ír hangulatos beszámolót. Farkas István „Ešte o slovenských prekladoch do maďarčiny" (még valamit a szlo-

vák-magyar fordításokról) címmel időrendbeli felsorolásban mutatja be a magyar fordításban megjelent szlovák műveket. Gazdag könyv- és színházi szemle fejezi be a számot, amely műmellékletül a Pozsonyba tervezett Štefanik-szoborról hoz képeket. — A júniusi számban Ján Smrek a szerzők saját kiadásában megjelent könyvekről ír, amely cikkből kitűnik, hogy immár nem minden tehetséges szlovák író tudja kivárni az időt, míg a kiadó megveszi könyvét, s ezért saját kiadásában adja ki könyveit (persze, a Jožo Nižnánsky-féle „nagy" regényeket a kiadó mindig megvészi, s a közönség három kiadásban fogyasztja.) Andrej Žarnov a szellem birodalmában levő megértés ápolására használja fel tollát, A. V. Hrska művészeti cikke a prágai művészeti értékeket, míg Ľudomír Rubach a lengyel vidék irodalmi életét ismerteti. Rudo Brtáň Janko Kráľ ismeretlen Jánšík-verséből ír, míg versekkel Valentín Beniak, Juraj Gajdoš Breza, P. G. Hlbina, M. Rázusová Martáková, Paľo Oliva és Janko Silan szerepelnek. Andrej Žarnov ebbe a számba is több lengyel költőből fordított. Műmellékletül Rodin, Renoir, Maillol, Bourdelle műveit találjuk. — A szeptemberi első számban Ján Smrek Frakk és sárgacipő című élcikkében támadást intéz a Přítomnost szerkesztője, Ferdinand Peroutka ellen, aki lapjában értéktelen szlovák cikkekkel igyekszik rontani a csehek szimpátiáját a szlovák irodalommal és írókkal szemben. Ezek a nem kellő információ útján megírt cikkek Peroutka frakknak számító lapjához a sárga cipő. Stanislav Mečiar éleshangu cikkében rámutat a szlovák írásszenvedélyre, s arra, hogy a szlovák írók nagyrésze nem ad problémát, illetve azt nem látja meg, s inkább a stílusgyakorlat kedvéért ír. Ľaco Novomeský újabb költeményeivel szerepel, Ján Sviták a készülő Štefanik-filmről, Ján Smrek A költő otthon címmel a közvetlen átélt események és a környezet hatása alatt született versekről ír. Andrej Vrbacký a jugoszláv sajtóban a szlovák kultúrügyekről megjelent beszámolókkal foglalozik, Bohdan Pawlowicz regényrészletét Ján Račko fordította lengyelből, Dr. Vlado Wágner a szlovák művészek pozsonyi őszi kiállításáról ír, verseket Ján Smrek, P. G. Hlbina, Janko Silán, Pavel Horov, P. Oliva, Julo Patúc, Ján Ľupták és J. Žarnovský írtak. Gabriele d'Annunzio portréját és Janko Alexy beszámolóját találjuk még az említést érdemlő írások között. Gazdag könyvszemléjében a megjelent újdonságokról ír, és beszámol a EMSA kiadásában megjelenő művekről. Műmellékletül a Štefanik-film egyes jeleneteit adja. Az Elánt Ján Smrek szer-

keszti, egész évi előfizetési ára 10 számra póstai küldéssel 22 Kč. Szerkesztőség Prága, II., Spálená 53.

A Slovenský smery Emil B. Lukáč és Janko Jesenský folyóiratának áprilisi számában Vladimír Roy, Ján Kostra, Ľadislav Hohoš, Vladimír Pišút, Milán Pišút, Ľudo Lašán, D. Prachárová verseit találjuk. Imro Horňák Dvacať minút (húsz perc) című elbeszélése jó és finom stílusu. Frank Wollman az individualizmus és kollektívizmus polemikájához szól hozzá. Renée Vivien versét M. Slávik, Milan Ponič Surep és Boris Pasternak verseit pedig Ivan Minárik és Jan Rob Poničan fordították. Milán Pišút Vladimír Roy költészetének motívumait, Štefan Krčméry Vajanský költészetét ismerteti. Kritikarovat zárja le a számot. — A májusjúniusi összevont számba Ján Ján Došek, R. Fábry, Juraj Gajdoš Breza, Fraňo Kráľ, Viliam Kopečný, Kazimír Bezek, Peter Tichý, Ján Kostra és Štefan Gráf írtak verset. Štefan Gráf Súboj c. novellája jó vázlat, de nem árul el különösebb tehetséget. Paul Eduard versét Vladimír Klimeš Louis Ribarat versét pedig R. Fábry fordította, Ivan Minárik Zbojnícka hostina és Ferdinand Gabaj Brázda című elbeszélései teszik a szépprózai részt, Ján Rob Poničan Boris Pasternak versét, Andrej Žarnov Przerwa Tetmajer, Janko Jesenský pedig O. Mandeľštam egyik versét fordította költői hűséggel, dr. Vladimír Wágner a modern művészet útjairól, Nikoláj Bakoš a szlovák irodalom nyelvi és kifejezésbeli kérdéseiről írnak; a lap végén pedig beszámolót találunk a szlovák írók egyesületének 1934. évi munkásságáról. A Slovenské smery évente tízszer jelenik meg, egész évi előfizetési ára 30 Kč.

Ipolyság. FARKAS István.

Matús Kavec: KUVIK NA PLOTE regény,
az EMSA kiadása, Prága-Pozsony, 1935.

A Kuvik na plote (kuvik a kerítésen) mai regény, mert tárgya a nagyváros életéből van merítve. Ha mint regény mégis vérszegény, azt inkább a regény hősnője, a cseh Jarmila asszony mutatja. Egyszerű fiatal és majdnem mondhatni csacska asszony ez a Korbeľné, akit a beteg szlovák tanító kötött magához élettársául. Természetszerűleg jelenik meg közöttük dr. Uhliarik, Korbeľ egykori iskolatársa, aki beleszeret az asszonyba, s az elrontott házaséletet az orvos szemüvegén keresztül mérlegeli. Tulajdonképeni cselekmény alig van a regényben, inkább a tüdővész és a vér kívánságainak árnya kísért végig rajta. A regény legjobb részei a faluleírások, amelyekben Kavec inkább otthon van. A cseh feleség és a szlovák

férj viszonya az öreg Korbeľné beteges öregségén át érzékelhető, de legföljebb abban nyilvánul, hogy az öregasszony a beteg öregek féltékenységével nézi örökké friss, fürge menyét. Uhliarik szerepén kívül jelentős alakja a regénynek Záborský, a szlovák egyetemi hallgató, aki szegényes életében fiatalságát áldozza fel, hogy egyetemi tanulmányait befejezze. Matús Kavec nem hozott újat a szlovák irodalomba, s hogy regényének meglehetős sikere volt, egy kis elképzeléssel annak tulajdonítható, hogy a beérkezett szlovák írók átmenetileg nem produkáltak. Mindenesetre szép a könyvtársorozat szerkesztőségétől, hogy nemcsak a legjobb neveket adja olvasóinak, hanem kevésbbé elismert íróknak is érvényesülési teret enged, amit a parallel szlovenszkói magyar irodalomban könyvsorozat keretén belül még alig láttunk. A könyv ízléses kiállításban jelent meg, s mint bibliofil érték növeli az EMSA kiadói munkásságát.

FARKAS ISTVÁN

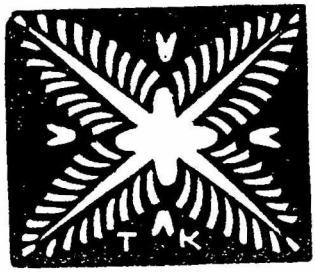

Szent Adalbert Társulat kiadványai,

Nagyszombat

Ha az ember kezébe veszi a Szent Adalbert Társulat könyveit vagy prospektusát, szinte elcsodálkozik, mert például a „Lazar, priateľ Krista pána" című tagsági illetmény pontosan a 167. számú, míg az eredeti, tanulságos vallásos regény, amelyet „Závet pustovníkov" címen J. B. Bohuslavský írt 169. a sorozatban. Most jelent meg a társulat 1936. évi naptára is, amelyet legalább százezer példányban készítettek, s tele van kedves, tanulságos olvasnivalókkal. Ilyen egyesület büszkén említheti fel, hogy tagjainak száma meghaladja a százezret, holott a Slovenská Maticának eddig mindössze 23.000 tagja van (igaz, hogy az általános kultúra ápolására nehéz a falusi népet befogni!) A Szent Adalbert Társulat ezenkívül nívós, szlovák katolikus intelligencia számára készült folyóiratot ad ki Kultúra címmel, ugyanott adják ki a Plameň című gyermekfolyóiratot is. Ha az eddigi kiadások gazdag jegyzékét végiglapozzuk, sok érdekes és szlovák szempontokból valóban jelentős munkára akadunk. Egy pár ilyen kiadást érdemesnek tartunk föl is sorolni: Dr. Vilinský Šulgan: Unionizmus, Dr. Stránsky: Dejiny nitrianskeho biskupstva, Dr. Wagner: Dejiny výtvarného umenia na Slovensku, Katolícke Slovensko, Nitra, K. Čulen: Novinár a pedagog, K. A. Medvecký: Slovenský prevrat, J. Fischer: Dejiny hudby, J. Branecký népnevelő könyvei, J. C. Hronský: Tomčíkovci. Ezeken az eredeti szlovák műveken kívül sikerült fordítások jelentek meg a következő íróktól: L'Ermite, Gogol, Walace. H. Sienkiewicz. Bensch, Bullwer, P. Keller. A katolikus irányzatú költők közül itt jelentek meg Dilong R., J. Kovalik, J. Dateľ, Dlhomír Poľsky és A. Mišśuth versei is.

A társulat szervezési munkáit Pőstyényi János, pápai kamarás, igazgató intézi, 1935 július 1-én az egyesületnek 100.048 tagja volt, 1934-hez képest majdnem négyezer taggal szaporodott. A Kultúra című az intelligencia számára írt folyóiratnak 1348, a Plameň című gyermeklapnak pedig 17,693 előfizetője volt. A népies könyveket mindig a tagok száma szerinti példányszámban adják ki.

Elképzelhető, hogy az egyesület könyvei minden negyedik-ötödik szlovák család asztalán ott találhatók. Mikor fogja ezt megérni a szlovenszói magyar kisebbség?

FARKAS ISTVÁN

VÉCSEY ZOLTÁN DR.:

POLONIA RESTITUTA

— Kiszakított lapok egy utinaplóból. —

A háború után kialakult új Európa térképén a Kárpátok láncától északra a Balti tengerig elterülő földet, a Visztula medencéjét olyan hatalmas államterület tölti ki, amely a 19. század politikai térképén nem szerepelt. Rzeczpospolita Polska, lengyel köztársaság ennek az államnak a neve, történelmi utóda a lengyel királyi köztársaságnak, amely a 11. századtól kezdve döntő szerepet vitt Keleteurópa történetében.

Lengyelország helyreállításával nagy történelmi igazságtalanság tevődött jóvá. Még az 1772-es első felosztás történelmi szereplői közül ist többen érezték, hogy az elkövetett nemzetgyilkossággal vétkeztek az isteni és emberi joggal szemben. Mária Terézia könnyezett, amikor az okiratot aláírta: „unter Tränen stehe" — és félt a később elkövetkezendő isteni igazságszolgáltatástól: mit alleyn das offenbare Recht himmelschreyend wider uns, sondern auch alle Billigkeit und Venunft gegen uns ist, — de mégis részt vett az osztozkodásban. Egy közel 800.000 négyzetkilométer területű, húsz millió lakósú államot tüntettek el a térképről. A helyreállított Lengyelország tehát 388.390 négyzetkilométernyi kiterjedésével a felét sem éri el egykori birtokállományának, mégis az uj Európa egyik legjelentősebb alakulata, területére nézve az ötödik, népességének számát tekintve a hatodik Európa államai között, ha azonban a kultúrált területeket tekintjük, nyomban Németország után a második helyen következik. Ha pedig tekintetbe vesszük, hogy Európa minden állama között Lengyelországban a legnagyobb a népesség természetes szaporulata, 1000 lélek után 17, úgy nyomban átlátjuk Lengyelország nagy nemzetközi jelentőségét és megértjük, hogy a nagyhatalmak kollégiumában egyenrangú félnek ismerik el a lengyel köztársaságot.

Itt fekszik közvetlen szomszédságunkban, döntő szerepe lesz a dunai problémának, keleti és északkeleti Európa sorsának kialakulásában, mégis keveset tudunk róla, szinte kevesebbet, mint távoli országok viszonyairól, amelyek csak a napi politika aktualitása következtében nyomultak érdeklődésünk homlokterébe. Pedig az uj Lengyelország viszonyainak tanulmányozása fontos és hálás feladat, különösen az a magyar kutatók számára. Nemcsak azért, mert

a magyar nemzet történelmében számtalan érintkezési felület alakult ki Lengyelországgal és a lengyel—magyar tradicionális barátság nem csupán szólamokban fejeződött ki, hanem realitás volt és realitás ma is, hanem mert nincs a modern államéletnek olyan problémája, amelyre Lengyelország viszonyainak tanulmányozása ne adna érdekes irányító szempontokat. Száz és száz kérdés bukkan fel, amelyekkel érdemes foglalkozni, rájuk feleletet keresni. Még nincs két évtizede annak, hogy az uj lengyel állam önálló, független állami életét éli. Nem izgató kérdés, hogy vajjon sikerült és hogyan, milyen módszerekkel sikerült a lengyel államiság eszméjének kohójában homogénné tenni olyan hatalmas területeket, amelyek három annyira különböző rendszerű, különböző kultúrájú impérium uralma alatt éltek egy évszázadnál hosszabb időn keresztül?

És seregestül tódulnak fel ilyen és hasonló kérdések. Ezen a nyáron négy hetet töltöttem lengyel földön. Voltam délkeleti részében, amely még teljesen Keleteurópa, a rutének földje. Voltam Varsóban, az új fővárosban, megfordultam Gdyniában, a lengyel építőakarat teremtette modern nagy tengeri kikötőben, Lodzban, a lengyel Manchesterben s áhítatos lélekkel jártam Krakkónak, a lengyel Rómának történelmi hagyományok megszentelte kövei között. Négy hét nagyon rövid idő arra, hogy egy országnak, akár egy városnak a lelkét is megismerjük, de mégis olyan szempontokra bukkan az idegen, amelyek irányítólag hatnak, beható tanulmányok alapjaivá lehetnek. Bennem legalább az az elhatározás támadt, hogy Lengyelországra vonatkozó tanulmányaimat, amelyek két évtizeddel ezelőtt életkörülményeim megmásulása miatt megszakadtak, újból felveszem. Akkor csupa könyvtanulmány alapján megírtam egy kis értekezést, „Lengyelország történelmének földrajzi alapjai" címen, amely a Földrajzi Közlemények 1917. évfolyamában jelent meg. Az elsárgult lapokat forgatva, a tanulmány ma már anachronizmusnak tűnik fel, de sok olyan kérdés ötlik fel benne, amelyekre csak most, első lengyelországi utam után találtam feleletet.

* * *

Keleteurópa történetének sorsdöntő kérdése volt ezer esztendőn át és sorsdöntő kérdése ma is a lengyel—orosz ellentét. Hogyan magyarázható, hogy attól a kortól kezdve, amikor írásos emlékek még nem voltak, egész a mai napig itt él a hatalmas keleteurópai táblán két közös eredetű nép, a 130 milliós orosz kolossus és a negyedszáz-

milliós lengyel és ezek soha békés szimbiózisra nem kerültek egymással? Hogy van az, hogy a lengyel ma is ösztönös gyűlölettel gondol az oroszra és nemcsak érzelmeit, hanem egész politikai magatartását is ez az elhatalmasodott érzés determinálja. Mert nem szereti a németet sem a lengyel, de amikor a politikai szükségszerűség diktálja, mégis erőt tud venni az érzelmein, leül a tárgyalóasztalhoz és megegyezésre jut vele, de az orosszal még csak nem is tárgyal. Szövetségi rendszereket képes felborítani és újakat keresni, csakhogy biztosítsa magát az igazi ellenséggel szemben.

Másfél évszázadon keresztül éltek az oroszok Varsóban. Bizonyára ezalatt a hosszú időköz alatt mindent elkövettek, hogy letörjék, megmásítsák, orosszá tegyék a lengyel lelket. Az Óvárosban kószálva, hosszabb ideig tűnődve álltam az orosz kormányzók egykori palotája előtt. Ennek a folyosóin suhogott végig éjszakának idején a lengyelek fehérasszonya, „a fehér hölgy, akit megöltek és aki mégsincs meghalva." Ha kisérőm nem mutatja meg ezt az épületet, amelyben most, lengyel hatóságok irodái vannak, semmiféle külső jelről fel nem ismerem. És az egész hatalmas városban nem találtam egyetlen épületet, emléktáblát, szobrot, amely a 150 éves orosz uralomra emlékeztetett volna. Egy hatalmas épületben állott a szábor, a görögkeleti katedrális, amelyet a pöffeszkedő ortodoxia állított a lengyel katolicizmus szívének legfájóbb és legsebzettebb pontjára. Ma a teret Pilsudszki térnek hívják és csak az élénkebb színezetű kövezetkockákról lehet felismerni a szábor egykori körvonalait. A régi nemzedék tagjai közül még sokan értenek oroszul, de csak a legvégső szükség esetén fanyalodnak arra, hogy oroszul beszéljenek is. A lengyel lélek ebben a pontban hajlíthatatlan és mindhalálig következetes. Nincs gyűlölet, amelynek ereje felérné a testvér gyűlöletét.

Nem az elnyomatás százötven esztendeje, hanem ezer év történelmi fejlődése tágította áthidalhatatlanná ezt a keleteurópai szakadékot. Volt olyan idő, amikor az Uraltól el egészen a Saaleig és Elbéig békésen vándoroltak egymás mellett a testvér törzsek. Nem kísérte fegyverzaj ezt a népvándorlást, mint az ázsiátizmus előretöréseit, békés és jóindulatú törzsek szinte besurranva foglalták el más népek otthagyott helyét. Később azonban megindult az államalakulás folyamata körükben. De csaknem valamennyit más államok fiai tömörítették. Az oroszokat a Bizánc felé vonuló norvég varégok, a Bulgáriát a turáni bolgárok,

az első cseh államot Samo, a frank kereskedő. Csupán Lengyelország keletkezett a saját emberségéből. A lechiták törzse védelmi szükségességből egyesítette a Balti tenger és a Fekete tenger közt élő szláv törzseket. Az államalapító Mieskónak fel kellett vennie a kereszténységet és ezzel Lengyelország elválaszthatatlanul a nyugathoz csatlakozott. A tőle keletre élő oroszok fejlődése teljesen ellentétes irányba terelődik. Rosszija a bizánci kultúrát veszi fel, mely ázsiai hagyományok alatt fejlődött, hagyományokban, kulturális örökségben gazdag volt ugyan, de szegény benső életben és erőben. Milyen más volt a római kultúra, melyhez a germánság közvetítésével jutott Lengyelország. A két kultúra közötti áthidalhatatlan ellentét egyre jobban mélyült. Lengyelország életerős, fejlődésképes kultúrát vett át s csakhamar a virágzás olyan magaslatára jutott, amelyet Rosszija meg se közelített.

A nyugathoz való csatlakozással kialakult Lengyelország világtörténeti szerepe. Hivatása lett a nyugati erkölcs, szabadság és szabad fejlődés védelmezése s az ázsiatizmus folyton ismétlődő támadásának feltartóztatása. Harcos misszió és ez alakítja ki a harcos lengyel államot és lengyel nemzetet. Ugyanezt a missiót töltötte be Magyarország s ezért a két ország hasonló történeti sorson ment keresztül. Innen a sok rokonvonás a lengyel és magyar állami és társadalmi intézményekben, innen a sokat hangoztatott testvériség, amelyet a sorsközösség formált történelmi hatóerővé. A magyar épenúgy őrlődött a német és oszmán malomkő között, mint a lengyel a német és orosz között és ennek a történelmi missziónak felismerése és évszázadokon át való képviselete tette engeszteltetlen népi ellenséggé a lengyelt és oroszt.

És akkor, midőn Polonia restituta az államalkotás első gondjaival volt elfoglalva, az új állam kénytelen volt örökségképen átvenni és teljesíteni az ezeréves missziót. Budjeni vörös lovasaival szemben vonultatta fel Pilsudski a maga légióit, hogy hazáját, de az egész nyugati civilizációt is újból megvédelmezze az ázsiatizmus támadásával szemben. Varsó alatt újból egész Európa sorsáról döntöttek. Pilsudski alakja pedig az országfelszabadítás és nemzetmentés kettős hőstettével emelkedik a világtörténelem legnagyobbjai közé.

*

Sokan úgy gondolják, hogy a mithoszok alakulásának kora véget ért. Akik az ellenkezőjét akarják látni, járják

velem végig az utat, amelyet egy gyönyörű őszeleji vasárnapon egy zarándok csapatban megtettem.

Krakkó, a lengyel Római Középeurópa egyik legjelentősebb történelmi városa. Lengyelország egykori fő- és koronázó városa. Krakkót nem elég megnézni, Krakkót meg kell élni. A város minden köve, minden épülete egy hatalmas birodalom dicsőséges multjára emlékeztet, amely a középkorban vezető szerepet játszott Középeurópában. Egy népnek a történetére, amely évszázadokon át szívósan és bátran küzdött nemzeti jellegének megőrzéséért. Egy államnak a kultúrájára, amely a nyugateurópai civilizációnak bástyája volt. Lengyelország virágzásának korában a királyok székhelye, a függetlenségért folytatott harcok idején Lengyelország Piemontja, ma, amikor az új Lengyelország nagyhatalmi rangra jutott Európában, Krakkó, ha nem is főváros, de továbbra is a nemzeti szellem központja. Itt alkották a lengyel építőművészet és díszítő művészetek halhatatlan műveket, itt alapították Lengyelország régrégibb és Európának Prága után régiségre második egyetemét. Itt érett meg a háború előtti években az a politikai gondolat, amely a felszabaduláshoz vezetett és innen menetelt a lengyel szabadságharcosok első zászlóalja Pilsudski vezetésével a világháborúba. Krakkót Lengyelország Heidelbergjének és Oxfordjának nevezik. Azt mondják, hogy Lengyelország Florence és Münchenje. Ez mind igaz. De mindennél fontosabb a város specifikus nemzeti jellege. Krakkó ma is, ami a multban volt, a lengyel város. Ha tehát Lengyelországot akarod megismerni, akkor először itt kezdd!

A város közelében a Sowinec halmai. Az elsőn egy hatalmas emlékhalom. Kosciusko emlékére hordta össze a nemzeti kegyelet, nem kőből, vagy ércből, hanem abból a földből, amelyet az ő vére itatott, amelyért életét feláldozta.

A lengyel nemzet idáig Kosciuskót tartotta egyedül méltónak arra, hogy ugyanúgy tisztelje meg emlékét, mint a város mithikus alapítóét, Krákus hercegét és a szűzi Wanda hercegnőét. Az egyszerű polgárember, akit csak honszerelme és bátorsága lelkesített, egy pillanat alatt megszerezte az egész nemzet kegyét. Másfél századnak kellett elmulnia, hogy olyan férfi lépjen a helyébe, aki méltónak mutatkozott arra, hogy a nemzet kegyeletében ugyanolyan rangra jusson.

Pilsudski éppenúgy, mint Kosciusko egy nagy nemzet legbensőbb érzéseinek kifejezője. Egy nagy nemzet leg-

szentebb vágyának kiteljesedése. A szunnyadó erőknek ébresztője, amelyek a szükséges pillanatban minden gyöngeséget és tehetetlenséget leráznak és a hatalom, öntudat és nagyság gyönyörű szikráit csiholják ki.

Pilsudski épenúgy, mint Kosciusko a nemzet erős vezére és legelső szolgája. Nem tör rangra, tisztességre, vagyonra és kitüntetésre. A nemzet szolgálatában személytelenné válik. Csak egy cél lebeg előtte: a nemzet szabadsága és nagysága. És ennek a célnak elérése érdekében habozás nélkül kockáztatja életét is.

Mithosz szövődik nemes alakja köré és a Sowinecen már új halom épül, amely Kosciusko mellett az idők végéig fogja hirdetni Pilsudski dicsőségét is.

A kora reggeli órákban autóbuszon indul ki zarándokcsoportunk. A mezei úton a hatalmas jármű sűrű embertömegeket előz, a lengyel zarándokok gyalogszerrel igyekeznek a fél órányira lévő domb tövébe, ahonnan szerpentin vezet a tetőre. Szemben is sűrűn jönnek a járművek, gyalogosok, ők már megjárták a halmot és leróták a kegyelet adóját. A domb tövében hatalmas fegyvertábor pihen. Legalább két ezred táborozik itt. A fegyverek gúlába rakva. Rövid pihenő után vezényszavak pattognak, sorba állanak a katonák és fegyver nélkül, gyalogosan indulnak a tetőre, hogy tisztelegjenek Pilsudski emlékének.

Lassan baktatunk fel a szerpentinen, amely árnyékos erdőbe van irtva, hatalmas bükkök és fehérkérgű nyírfák közé. Nincs még egy ilyen népes útvonal Lengyelországban, mint ez a szerpentin. Lehet vagy négy kilométer hosszú, de ezrek és ezrek haladnak rajta fölfelé és térnek vissza. A jókedv, a zaj, a lárma a domb tövében maradt, itt komoly, ünnepi a hangulat, amelybe madárdal ver csupán riadót. Itt-ott árusítóbódék frissítővel, a tető felé egyre sokasodnak, ezekben már emléktárgyakat is lehet kapni, a marsall kicsiny bronz- és gipsz mellszobrait, azután kabáthajtókára tűzhető parányi jelvényeket, amelyek hosszúnyelű ásót mutatnak. A jelvény azt igazolja, hogy az, aki kabátján viseli, fenn volt az emlékhalomnál és maga is feltöltött egy talicska földet a halom tetejére.

Az erdei út széles platóra torkolik. A hatalmas térség közepén emelkedik az épülő halom, amelyet nyomban a nagy marsall halála után kezdett összehordani az építő kegyelet és ma már tízméter magasságra emelkedik a platót felszíne fölött. Az előtérben hatalmas kioszk épült, étterem van benne, széles terrasza zsúfolva a tömeggel, amely a tűző nap ellen frissítőkben keres enyhülést. Az épületben

tanyázik a halmot őrző kirendeltség és itt vannak azok a helyiségek, melyekben a vendégkönyvek vannak feltárva. hatalmas albumokba írja be ide mindenki nevét, már több mit 20 vastag kódex telt meg a zarándokok nevével. Hosszú kígyózó sorban vonulnak a tömegek az emlékkönyvhöz, fél óráig is el kell várakozni, míg valakire sor kerül.

A plató egyagos földjén talicskák százai és mellettük garmadában az ásók. Férfiak, nők és gyermekek, fiatalok és aggastyánok ragadják kézbe az ásót és hányják be a földet a talicskába. A talaj egyre mélyül és a kiásott föld felkerül a halom tetejére. Az emlékdomb tehát két irányban épül, lefele mélyebb és mélyebb lesz, felfelé pedig emelkedik. Most tizméter magasságban tornyosul teteje a plató felé és akkor fog befejeződni, amikor 36 méter magasságot ér el. Négy hónap óta hordják ezt a halmot, s amint megtudom, naponként átlag nyolcezer ember jelenik meg a tövében és indul a talicskával kegyeletes útjára. Vasárnaponként a tömeg 15 ezer főnyire szaporodik, tehát május vége óta, amikor a marsall halál után nyomban megkezdték az emlékdomb összehordását, már csaknem egymillió zarándok vonult ide, Lengyelország népességének 25-öd része. És a zarándoksereg legalábbis addig, amíg az időjárás megengedi, nem csökken. Az ország minden részéből jönnek, Bukovina határáról éppúgy, mint a Keleti tenger partjáról, a filléresvonatok csak úgy ontják a tömegeket s amióta ez a halom épül, Krakkó lett Lengyelország legforgalmasabb városa, ahol az idegenek napi forgalma meghaladja a világvárosok látogatottságát is.

Szerpentin vezet a halomra, amelynek most három köre van. A mintegy félszáz négyzetméternyi tető közepén kisebb kupac emelkedik, falépcsőn lehet feljutni rá. A kupac közepén hatalmas kőtábla van a földbe illesztve, rajta az évszám: 1914—1918. A szabadságharc évei, mikor Pilsudski a krakkói mezőről elinduló légióival kivívta Lengyelország szabadságát és jóvátette a másfélszázados történelmi igazságtalanságot.

Visszatérünk a városba. Az ötvenhat templom tornyáról, a régi királyi vár dacos falairól, a középkori paloták elrozsdásodott kapuiból és árnyékotvető árkádokkal körülvett udvaraiból ezer évnyi lengyel történelem néz velünk szembe.

A város felett büszkén tornyosulnak a magasba a hatalmas királyi vár pompás falai. Az egykori városfalak helyén ma parkok terülnek el s a parkok környezetéből dacosan nyúlik az égnek a Wawel-domb, amelynek kúpján áll a

vár, a lengyel hercegek és királyok egykori székhelye. És a vár egyúttal Lengyelország szigorúan katolikus jellegének szimboluma. A vár mellett a székesegyház, s az egyházi és világi hatalom emlékeit közös falak foglalják egybe.

A katedrális Lengyelország nemzeti kegyhelye és legértékesebb egyházi műkincseinek tárháza. A templom közepén ezüst koporsóban pihen a mártirhalált halt Szent Szaniszló, Lengyelország védszentje. És a lengyel-magyar történelem sok-sok érintkezése következtében tele van ez a templom magyar emlékkel is. A szent sírhelyének baljánál van Warnenczyk Lászlónak, Lengyelország és Magyarország közös uralkodójának síremléke. Páncélos lovag fekszik a réztetőn, de a test nincs a koporsóban, ott tiporták el a harci paripák a várnai csatamezőn. A jobboldali hajóban van Szent Hedvig sírja, akinek kedvéért a pogány litván uralkodó, a Jagiello dinasztia megalapítója, kereszténnyé lett. Vajjon kiveszett-e szívéből a fájdalom, hogy az állam érdekében fel kellett áldoznia szerelmesét, vőlegényét, Osztrák Vilmost? Nagy Lajos leányának sírján magyar koszorú, árvalányhajból, piros pipacsból és kék búzavirágból.

Ez a katedrális a maga tízenhét oldalkápolnájával hetekre való tanulmányanyagot ád történésznek és műbarátnak. Lengyelország kőbevésett krónikája ez.

Lengyelország uralkodóinak és legnagyobb fiainak hamvai Szent Leonhard kriptájában pihennek, a katedrális alatt. Keskeny lépcsősoron haladunk a mélybe. Századok és századok tolonganak a bejárat körül. Nehéz a rendet fenntartani. Súlyos oszlopokon nyugszik a boltozat. A megvilágított első kamrában vagyunk, fegyveres katona áll feszes tartásban őrt. Középen üvegkoporsó, amelyet most körbejárunk. Alig félméternyire van tőlem az üvegtető, felébe hajolok. Derékig látom az elhunyt marsallt, kék tábornagyi zubbonyában van, összes kitüntetései rajta, imára kulcsolt kezeiben szentkép és rózsafüzér. Négy hónapja pihen itt Kosciusko, Poniatowski szomszédságában és törökverő Sobieski János koporsójának tövében. Több mint millió hűséges híve vonult el tisztelegve a halott marsall előtt. A gyász még mindig friss és éget. A marsall pedig túljutva a világi, hivságos dolgok határán nyugodtan, szenvedéstől ment arccal pihen. Jellegzetes, torzonborz fehér bajsza beárnyékolja keskeny ajkát, álla élésen előugrik. Olyan, mintha tegnap hozták volna ide....

Egymás mellett a halottas fülkék. Művészies márvány, bronz és cinn-koporsók. Itt pihennek Lengyelország egy-

kori uralkodói. Egész dinasztiák egymás mellett. Külön fülkében hatalmas érckoporsó, remek ötvösmunka és ezen a koporsón is először az árvalányhajas koszorú ötlik a szemembe. A koporsóban Lengyelország egyik legnagyobb uralkodója, Báthory István pihen.

*

A kőbe vésett történelem városa után Gdynia és Lodz az indusztrializálódás útján mérföldes léptekkel előretörő Lengyelország élettel teli dokumentuma

Ne felejtsük el, hogy a 150 éves elnyomás a lengyel nép gazdasági fejlődését megbéklyózta. Az elnyomó hatalmak célja arra irányult, hogy a lengyel népet szegénységben tartsák, s így politikai ellenálló képességét megtörjék. Az Oroszország uralma alá jutott Kongress-Polenben a lengyel gazdasági életerőnek sikerült az oroszénál jóval magasabb gazdasági kultúrát felvirágoztatnia, de a lengyel iparágak Keleten kerestek piacot és amikor a háború kitörésével ezek a piacok bezárultak előlük, végtelen veszteségeket szenvedtek. A háború aztán Lengyelországnak ezt a súlyosan meggyöngült gazdasági helyzetét teljesen feldulta. A nemzeti vagyon jelentős része pusztult el, épületei, állatállománya, termelése nagy részben a háború áldozatául esett, bányászata, ipara romokban hevert. Ezekből a romokból kellett új életet elővarázsolni és Lengyelország életrevalóságának legszebb bizonyitéka épen a gazdasági élet terén végzett állam- és nemzetépítő munka.

Gdynia a lengyel épitőmunka legszebb tanúságtétele, a lengyelek legnagyobb büszkesége.

Legközelebb oda akarjuk elkalauzolni az olvasót, hogy egyuttal meglebbentsük a dancigi korridor hirhedt kérdésének függönyét is.

SINKA ISTVÁN:

PÁSZTORÉNEK

Az én apáim száz évekig
csak bolond, szép arccal álmodoztak
s most száz év után
engem áldozatra adtak,
hogy fussak s égve
daloljak az esti szélben angyal-faragta furulyán.

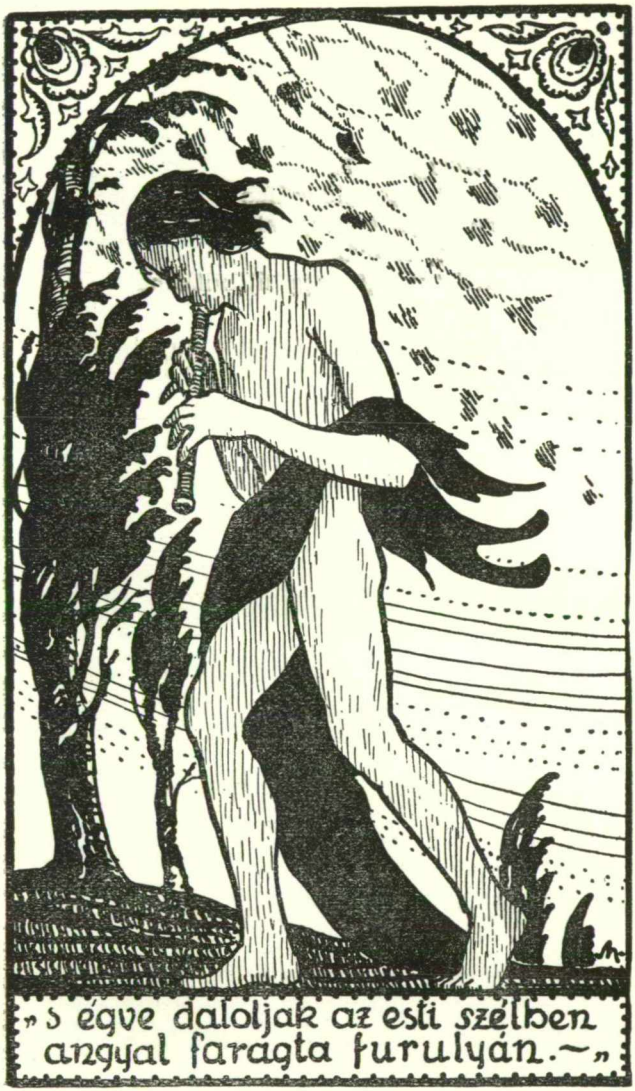

„S égve daloljak az esti szélben
angyal faragta furulyán.~„

Az öt ujjam itt,
mint öt ragyogó pálca
most majd mindig alakit,
lát, néz, formál,
mint Isten ujja egy új bokornál.

Énekeljünk. Ime szép
este van, leng az ág,
kék füstje csavarog a pipámnak,
most élnek a holtak is: a puszta beszél...
Apámra, falumra, anyámra emlékezem,
a tenyérnyi földre, a juhászkunyhóra,
hol béke nélkül is béke volt.
A birkák kerek szemére emlékszem
s a tejre, a tejre egyetlen italunkra.
Csobolyóban hozták a bojtárok
virradatkor s én ittam
betelve a lágy, fehér istent,
de titkon, jobbágyi lappangással,
hogy szíven ne üssön az ispán kemény szava....

Énekeljünk!
Szálljon fel hangom,
legyen izzó, hatalmas, mint a dél,
legyen panasz,
legyen vád s hulljon a sírokra, hulljon a hegyre...

*

Az anyám szemében
már mélabu lakik
s ott is marad,
mert ott élt sokat, hol a
dünnyögő barmok estendén vacsoráztak
széles tomporukat ringatva az akol körül.

Szegény! Szegény!
Néhány nehéz paraszt:
faragó pásztor, borzas földművelő.
voltak elődei,
a többiek elvesztek
hamarabb, mint a virágok,
ennyire emlékezett,
meg két szikkadt nagyanyjára
a régiek közül...

Szinte látom ma is: rövid teknőjében
liszttel, tojással keverte
életünkbe az ízt és az Ámen,
s megszépült türelemmel
morzsolta életét a mi életünkért
Kezét sokszor fejemre tette,
nézett rám hosszan,
így készített az útra,
hogy ősi kínom alatt majd le ne roskadjak.

Néha merengett, álmodott,
tudta, hogy a kegyelem szavában
micsoda ígéret s micsoda láz van —
hitte az új- s az ótestamentumot.
Apám apja vett neki egyet,
boldog volt, ezt sokszor emlegette.
Ilyenkor lágy mosolya között
a régi pórleány élt még,
a szenvedő szerető: apám jegyese,
ki a tejszagú udvaron zsoltárokat dalolt...

Mikor férjhez ment tizenhat évvel,
tovább nem álmodott,
hítta a pór harc,
a Kőrösben állt mellig,
birkát fürösztött,
én már a szíve alatt éltem
és fájtam neki én, az élettelen élet.
Tán érezte, hogy sugárzó
ág leszek, kit a
hangos folyó már kérdez és ostromol,
hogy része vagyok-é annak a tűznek,
mi a fojtott mélységekben dobol.

Érezte ő is ezt,
mosolygott, korsót merített,
sietve ment a hold alatt

s tanakodott magában effelől....
Hogy így volt,
elmondta ezt nekem,
mikor már nagyobbacska lettem,
de hozzá búttam még valami ünnepnapon...

S szegény: ha a nehéz világból
bozontos vándorok jöttek,
kenyérrel, tejjel enyhítette őket,
rám nézett
s miattam síratta azokat is — a távozókat.
Én most értem csak,
mit már ő akkor értett:
hogy hiába küldené utánam szép szavát,
csak fájdalmak lesznek a kísérőim.
Hogy elém száz árnyék lohol,
s valahová csak betérek,
azt mondják ütődött vagyok...

Hajh, tenyérnyi föld, országom!
belőled jönnek egyre, egyre
a folyók és a nagy vándorok.
Belőled hegyek nőnek,
tüzes vad nyár nő,
hol szomjan halnak meg a vágyak...
S a vágy fia, hej, az ősparaszt,
s a paraszt szép fia: istenállat,
kit halálba lőnek a nyilak,
mert a temetőnek itt telni kell...
Tán anyám is sejtett ilyenfélét,
madárszive tudta,
azért szeretett: vitt magával,
sodrott a szél,
ég alja gyuladt,
sírt az idétlen szunyog
s hogy ne féljünk — se ő,
se én — a vállára ültetett,

„S a paraszt szép fia: istenállat,
kit halálba lönek a nyilak,-„

dalolt nekem, mentünk
a puszta felé apám után valahova
apáink nyomain. Azok
aludtak ott
vak szemekkel, szorított fogakkal,
hol elnyelte őket jeltelen a mélység és a szolgaság...

Mintha kicsi darab kenyerem
most is szorongatnám,
ingatag kezemmel a megszáradt útravalót...

S poros lábunkon messze bolyongtunk.
Széles nálunk
az urak földje.
Délben már láttuk apámat. Élt.
Nagy könyvei feküdtek
erre-arra a kunyhó gazában,
nem olvasott, ült, várt bennünket szeretettel.
Anyám szétbontotta lassan,
amit hozott: szilke ciberét,
fehér gyolcsinget, pipadohányt,
meg Ács Laji bojtárunknak az új klanétot —
és panaszkodott,
hogy elviszi mind a
kicsi csirkéket a dög,
hogy fürtöt nem hoz a szőllőinda
s hogy én nagyon, nagyon vézna vagyok,
sok értem az aggodalma,
mert egyetlen szerelmem a disznófertő...

S apám pipált, anyám beszélt,
aztán ballagtunk,
megnéztük a Korhány vízét,
mibe két bárány belefulladt,
este kivül háltunk a kunyhón,
kurta ingemmel takaróztam
s csak a csillagok látták jövendőmet...
S hajnalban békével tértünk vissza,

két kezünk felől egy-egy
major volt. Pár éven át jártunk
így anyámmal, néha kenyeret vittünk,
néha csak jó szót bozontos homlokú apámnak....

És éltem anyám mellett
tizenegy évig,
Hegy nem volt, völgy nem volt,
Szalonta: sík —
én a síkra rohantam, mint a folyó.

Jőjj fekete föld,
széles mező, furcsa kis juhászkunyhó
énekeljünk. Ime már
lehullt a favirág
s mulik a rövid ragyogó magyar tavasz.

*

Öt éves koromig apámat
alig ismertem, mert kinn a pusztákon
élt egész télen: szigorú
szemekkel mérte sorsát s ritkán
jött haza, hogy bőrszagú bundájába beleöleljen.
Mondták, nagykarám védte őt is,
mint a juhokat, ha hó szállt át a tájon.
A Tisza uraknál
kapott kevés kenyeret s még adott nekünk is.
Néha, mikor elmosta kedvét
a csendes, őrlő élet,
mosolya eltünt,
felázadt,
indulata hömpölygött
mint az árvíz, de
Bihar csendjibe lassan elsülyedt...

Hajh; Nagy pásztorapám,
szíved keresem,

hamvaidat ásom, szólalj,
adj jogot,
hogy vádoljak, mint a feketevíz,
mely fog, ha mosnak benne —
Fiad vagyok. Én is
magánosan állok s fáj bennem az árva szív.

Ha akkor sok hatalmasnak
uri kedve
csak ostor tudott lenni
s sujtott bolondul,
csak nem állok ide boldog tavasznak?
Hiába lennék én
néma virág, hangtalan illat:
helyettem dalolnának a kopjafák
a kurta hajdúsírok őrizői.
Így hát dalolok én.
Lázadásom súlyos-tiszta,
mint a mély világ ahonnan elindultam.

Velem vannak úgy
érzem a játékos szemű bárányok,
a kerekerdő,
egyetlen tehenünk,
csaholó kutyánk,
könyörgő szegénységünk,
a bugó szárnyú legyek
s a kegyelmes déli nap,
mely forralta vérem, hogy költő legyek.
És velem van néha, néha
apám is: vidám
delelése, mikor a tél után
figyelte a csattanó mennyet
a gyenge kis ibolyák muzsikáját.

S nagy urak cselédje, ő,
aztán jött értünk,

nyöszörgő talyigáján,
poroszkáló öszvérrel,
nagy botját forgatva —
jött, jött a locsogókon át.
Árnyéka kísérte és új szíve volt.
És új szíve ünnepi kedvébe
piros lett egy édes tavaszi remény:
hogy mégis csak láthat minket.

És köszöntötte őt a züllő házeresz,
Szalonta hangja
és a gyom, s a gyom között
a süket disznóól,
meg összerogyva az udvaron a lángnélküli katlan.
Jött és ölelt,
Játszott arcunkon a bajsza,
mint a hernyó. S játszott
a lelke is s játszott a két karom
rám hajoló gyönyörű fejével,
éreztük tán, hogy nem soká elszakadunk.

És addig nem lett
az udvaron este,
míg minden holmit föl nem pakkoltunk,
csak azt, mi a pusztán
kinn életmentő:
egy pár fazekat,
rövid teknőt,
kovászfát,
kicsi baltát,
fénylő szeget, fél kenyeret,
a vörös korsót
a nyugtalan golyóval
s a bölcsőt, a bölcsőt, melyben motyogó
írigy kis hugom fehérlett, hatunk virága.

A kulcsot apám beletemette
a homokba. S ősszel
mindig ott lelte meg,
ahova az árnyék esett a százötéves szilvafáról.
És mellénk bátor vigasztalónak
anyám is fölült a talyigára.
S nem látta csak Mezőgyarak,
hogy merre tartunk a hold alatt
alvó hazánkban hontalanul...

Hiába szóltok ellent: akárkinek fájna
hányódni így a föld ölén.
Hiába zúgtok: tart a nagy per
s a nagy per vádlója
én vagyok most,
ki száz rongyosért lázadni mer,
de mégis úgy lázad,
mint a virág: tisztán, ragyogva s illatosan...

S a csillagok alatt
óvatosan mentünk,
apám előljárt —
vadvízekkel zárt a derék,
hang se jelezte merre járunk,
terhe alatt rítt a kerék,
nyugalmunk rendje összebomlott,
az öszvér valahogy
mellé lépett a gázlón
s azt hittük, hogy álomban ázunk:
s valami dögszag fintorított,
a két macskánk itt elbolyongott,
apám térdig állt a vízben,
az öszvér kapott sok doróngot
s rózsás fodra volt már az égnek,
mikor megleltük a dombot:
nyugalmunkat, a birkaállást...
Nyáron láttuk többször a kasznárt,

a magyar szemmel
már kicsit magyarat
s a zsidó szemmel már nagyon rongyost

E kasznárra a sok közül
még ma is vissza emlékezem
A szomorú nagy tiszta ember
érezte, hogy balra megyen,
hogy ködbe fut itt az ősi út —
fájt tán neki a mély világ.
Többször megfogta a kezem
s mosolygott, mint az én szemem,
de hagyta a népét is élni
azokat, akik nagyon kicsik.
Apámnak nagy
szivart adott, Ács Laji fújt
neki pár nótát, aztán a ködbe kocsizott...

És éltünk nagy árnyékok
és hulló fények között
egész nyáron. Kosok tülekedtek,
bibicek ríttak,
apám meg énekelt nekünk a nyár előtt.
S néha fölszálltak a hangok
a pusztából,
a kék égbolton fészket raktak,
mint odavaló szép galambok,
majd tüzesen, búgva
Visszaszálltak
s imává csurrantak apám száján,
mikor az kenyeret osztott köztünk.

Párszor kijött két kis sovány zsidó.
Valamikor nagyobbak lehettek
fiatalon. Szakállukon
imák remegtek,
bő ruhában jártak,

szalonnát nem ettek,
tagadták, hogy sok pénzük volna
s pár fillérért perelve hebegtek,
Istenük fénye rájuk borult
s ezért bátran mehettek
erre-arra a mi hazánkban:
a birkabőrre ponyvát vetettek
s úgy vitték el ősi ruhánkat
az alkonyatban tapogatva.

És minden este vendégek jöttek,
várta őket a birkaállás:
két nagy hajú öreg ember,
ezeket mosom most az időből,
jó énekes Mados Györgyöt
a hosszúéletű gulyást,
ki nékem annyiszor nótázott öregen is,
vagy mosolygott bágyadtan,
ha a nyelvem pörgött a pásztor nótát utána dalolva,
s Juhai Boncost — szegény öreg
nem tudta már nézni a lángot,
ült a gyepen,
magában tünődött,
csak én cirógattam néha a bajszát
s ilyenkor mindig megáldott
az éveim számát meg fába véste.

Szerettem őket. Ők is cselédősök
fiai voltak — vénségükre tengericsőszök.
Egy fél század szép harca után
füttyös, szellős nyugalmat kaptak: viaskodtak a varjakkal.

Én most tüzesen értük gyúlok,
fehér hajukat lengetem,
apámért szóltam, ők is jöttek,
legyen a hajuk boldog zászló.

És elmult hatszor a tél,
hatszor a tavasz, hatszor a nyár is,
volt másik legelő, másik kunyhó
s másik kasznár is,
de a csillagok egyformák voltak.
Ács Laji meghalt tizenkilenc évvel,
a bojtárok közt jó híre maradt,
őrzök tőle egy csontpoharat.
Ezt még neki az apja hagyta,
ő csak a cifráját tovább faragta
muló életének két esztendejében.

Az utolsó napjára
így emlékszem: piros szalma
körül piros folt,
úgy látszott, mintha csak aludna.
Mondták, hogy egy ér
elpattant a tüdejében
s hogy most már nem soká égbe tér
a lelke. Mire orvos
jött tíz kilométerről akarva —
nem akarva, borzos

kedvvel: Ács Laji intett apámnak,
suttogott, hogy már elmerül
egy nagy vízen forró ruhákba takarva.
Az orvos megtette, amit
tudott: jött, megemelte a kalapot
s mondta, hogy már
a legény halott.
Szomorú
a pusztai kutat mindíg ácsolják,
hogy jó legyen,
de egy ilyen virág csak úgy elmegyen,
mint a tavaszi felleg nyomtalanul.
Ács Lajit aztán koporsóba tettük,
és fájt nagyon,
hogy elvesztettük a kunyhónk daloló víg fiát.

Este apám nagy tüzet rakott.
S öt határról
összejött tizenegy pásztor,
három juhászné, meg a hold.
És furcsa éji szertartás volt:
kettő dalolt,
kettő a halott dolgait számba vette,
egy a kendőjét lángra vetette
s a többi bortalan csendes ünnepet ült.
Apám is ült magába ejtve,
s én a vállain át láttam
a tizenegy nehéz juhászt
s a három juhásznét a gyászban
a halott bojtárért összebujva . . . .

Alig telt rá egy
rövid fél év,
apámat is kocsi vitte Szalontára.
Halálos fejét
a csikos párnán fel-fel vetette
búcsúzott, nézte a síkot,
ahol élt, ahol csattot, könyvet, csengőt, sípot
szerzett, s ahol nagy csontjait,
bozontos mellét,
békéjét, bízását
és lassú meleg forradalmát
az évek éhesen megették urai nótás napja mellett.

A major végén
köszönt egy nagyon jó komája,
s betakarta még, kezet fogtak,
s a szemek helyett is
a kezek zokogtak, a tíz
szerető ujj egymásért fájva . . . .
s aztán
dörögtek a fakerekek.
Az úton víz,
a tájon hó volt

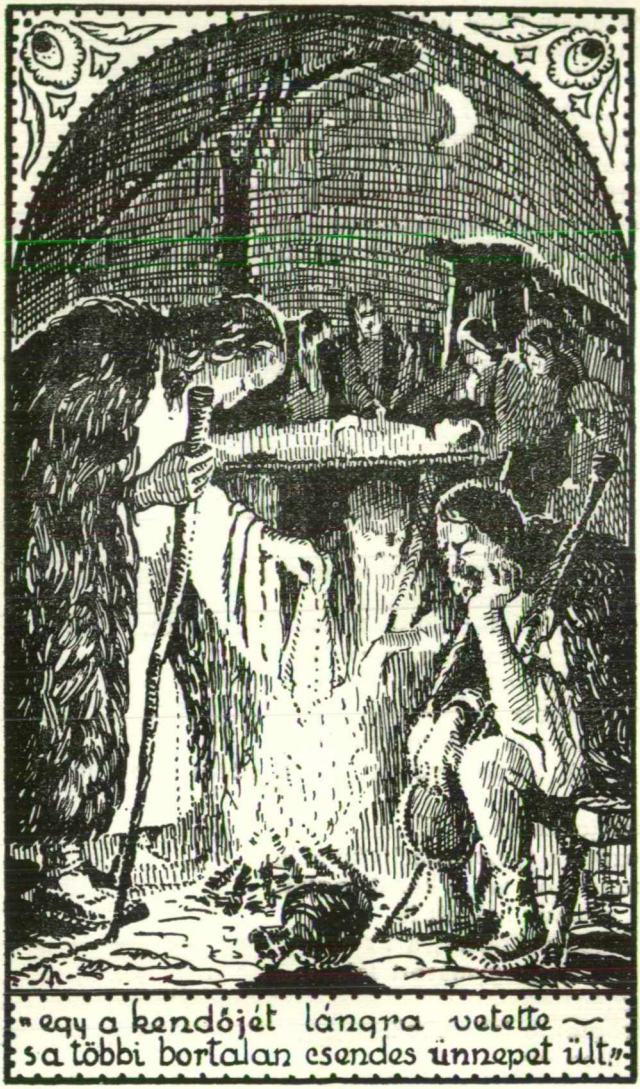

„egy a kendőjét lángra vetette — s a többi borlalan csendes ünnepet ült."

s fölül a sorsunkat sodró
szélben valami bús, búcsúztató
dallam. Az oláh kocsis dalolt rossz torokkal.
Én tudtam már akkor,
hogy én is vándor leszek,
olyan, mint apám:
enyhe, barna arcú, mint éjjel
a szántás, ha nem jön a hold...

Oh, kicsi népem,
kunyhók lakói,
hatalmak fenntartói,
örök búzaszem-sereg,
ti akartátok, hogy fényem nőjjön,
s hogy vándor legyek s kiáltó e nagy világon...

Apámat aztán eltemettük.
S ami utána maradt:
a nagybotját pihenni tettük.
Én betöltöttem a kilenc évet,
magánosan csavarogtam
és néztem a habos
eget este, mikor még nem csillagos
és fájt az este
és fájt a reggel,
fájt a dél,
mert borzongott bennem az ifjú erjedő élet.

Csak két évnek nem lesz itt színe.
Mert két év alatt
annyit kérni: jó szót,
kenyeret, mosolyt — hát kinek van szíve,
ha tűzből van is, ideírni.
Talán még el se hinnétek,
hogy korán vénült szám hasztalan kérte,
azért lázad néha ma haraggal...
S éltem, csudálkoztam,

így lett éveim száma tizenegy.
S már tudtam,
hogy szép szó, könyörgés
itt mind egyre megy,
hiába kér nagy szemem:
nincs illat, nincs fény: a költő faluja világtalan.

Szólok még néhány szót
Juhai Boncosról.
Mondták, árván halt meg
a világtalan, vén csősz,
két évvel élte túl apámat,
a havas
őszben aludt el fedetlen fejjel,
ő faragta nekem
vén kezével a szógafámat —
s mindig emlékszem őrá is, mikor a fák virágzanak...

*

Alig volt még nagyobb az ingem,
mint hét kis szőllőlevél,
mint tízszer az anyám tenyere,
s alig láttam még az esthajnalcsillagot,
a ragyogó bokrot:
a szívem vére már titkokért buggyant,
szöktem a kertek alatt
s a fénybe repültem én a kis magyar pillangó...
Most mégis szebb a gyermekkorom,
mint tizenegy bolyhos, virágos almavessző.

*

Kinn a tanyán
kemény öreg parasztok
tanítottak emberségre:
délben tűznél,
este holdfényen,
hajnalban harmatba lépve:
azt mondták, hogy az

Írott betűből egy tenyérnyi
egy fél századra elég —
menjek én az eke után,
legyek jó pásztor,
mert hiába: itt így kell csak égni,
ha nincs paszománt a süvegemen.

Tanítottak. Hallgattam.
Tudtam már azt,
hogy ha úr jön:
alázatosan, okosan,
nyelvemre vigyázva
messziről köszönjek,
mert a fénylő búzaföld erre mind az övé.
Józan vén asszonyok
pereltek velem,
zaklattak,
de érezték, hogy van Isten is,
tudták, hogy az élet nyugtalan,
s látták,
hogy a szemem vad ablak,
mibe valami isten ül ki s furcsa lángjaival menekülni akar...
S ott éltem köztük
paraszti muszájból
esténkint a villogó égalját figyelve
eltitkolt örömmel, hogy a messzeség mind az enyém.
Nyáron a muzsikáló földeken
búzát kötöttünk
drága kötelekbe: korsót, kaszakövet,
favillát emeltem,
enyém volt a szorgos futás,
szilke alján a csepp leves
s a súlyos, feddő arcul-
verő szó, ha bámultam a kedves kis vadméhek után..

Repüljetek óh, fényes méheim,
emlékek. Szálljatok rám
a zsongó időből,
im álmodni szabad,
nincsen már tilalom.
Árva ujjaim közt legyetek jó pohár,
kis kedvem áldomása,
szent, édes italom:
szép hang,
sok vágy, lágy magyar buggyanás,
mit húsz esztendeig ástam el magamban...

*

A szérük csendjében
szállt rám a pelyva,
sima bőrömre ostor csapott,
éjjel szélrostát kotyogtattam
s néha, néha
zokogtam magamban,
hogy ez az élet énnekem nem kell.
S egy szent napon
egyszer: vasárnap,
bot nélkül a legnagyobb csendben
megkerestem forró hazámat:
tág mezőkön a birkaszint.
S ott elkezdődött
ujra megint: a kalapos,
vén juhászbölcsek
tanítottak az emberségre.
Apám könyveit előszedtem,
nagy botját
a kezembe vettem
s tizenhárom évvel a vállamon
a gyermekkoromat kinevettem.
S enyém volt a tűz,
a víz,
a déli rend gondja,

és ujra enyém a goromba szó,
ha a gyönge állatok elmaradtak.

Évek alatt így lettem pásztor.
én is bölcs,
én is kemény, én is hallgatag.
De állt valami mégis köztem
s azok között
kiknek a lelkét kötöztem
furcsa rigmussal kinn a szélben.
Az én életem kiöltözött,
bennem virág nőtt,
templom, bokor,
fakó szűröm aranyosnak néztem
s az öreg juhászoknak kiáltva beszéltem,
hogy engem valami láz sodor
innen s így nem tudok köztük megmaradni.
A szelídebb juhászok
mondták is néhányszor,
hogy nagyon vad vagyok: csudálatos.

Többször lázadtam, párszor szöktem,
telt az év, futott a nyár,
nyugtalanság nőtt mögöttem,
apámat még sokszor sirattam
s egy októberben egy bús
parasztal titkos dolgokra kezet fogtam.
Könyvelmet ő is ismerte,
lázadt velem,
szép szájból szítok hörrent:
másé volt a nádas,
a tó,
s utánunk sokszor puska dörrent...
A fénylő búzaföldek mellett
a hűvös nádas is azoknak kellett,
kik a törvényt se tudták magyarul...

*

S mikor már hó villant
s a hüvös nádas alján
ott járt a tél, örömünk fagyott,
kedvünk illant,
megemeltük a kalapot,
a ragyás kis vadorzó telelni ment
s én beköszöntem az első tanyán,
hogy itt vagyok lám a nyughatatlan.

A tanya fogadott, megölelt,
jobb volt ő, mint az emberszívek,
s karácsonykor már csend volt bennem:
a tehenek szeme melegített.
Hét tehén volt, hét meleg állat,
mellettük élve így teleltem:
olaj mécs, istálló, citera, könny,
magambatérés,
és minden éjjel titkon a könyv,
egyetlen néma vigasztalóm.

A gazdám benn párnákon aludt
s asszonya keze, mint a háló
kötötte a szívét bogra.
E nagy parasztnak roppant marka volt
s búzája, kútja. Úgy vitte sokra,
hogy már vad nagyapja is
sokszor surrant a ködbe lopva
s így urak barátja lett tán hat tinóért.
Jött morogva rám egy hajnalon
s mécs fénynél keltünk piszok birokra:
ő a falum erős fia s én a kivetett.

Emlékszem még e tusára,
a bús haragra,
a riadt kutyákra,
ahogy tomboltunk kinn az udvaron.
Szemünkön ült az ősi hályog,

„és minden éjjel titkon a könyv,
egyetlen néma vigasztalóm.“

a négy karunk, mint négy torz malom
hadart a télben,
őrt, zuhogott,
nekem széthullt a könnyem s a könyvem,
a gazda a hóban elbukott,
aztán nem láttam soha többet,
mert elszöktem tőle vissza a tóhoz,
hogy gyógyuljon a szívem mire tavasz jön.

Itt kaptam későn a hírét,
hogy hetvenhat éves nagyanyám
tőlem is búcsúzva elszenderült...
Ime a napok jönnek lassan,
megtalálnak, cirógatnak,
de ma is magam vagyok s ma is egyedül.

*

A hajam hosszú volt s lobogó,
nagy csizmám bátran kopogtak,
a jég alatt még pihent a tó,
anyám párszor pogácsát küldött
s a vereségem úgy süllyedt el,
mint egy kicsi papirhajó, mit a gyermekek könnye áztat.
S oltalmazóm lett egy
törpe ól, a bátorságom, meg a puskám.
Ó, vad téli szabadságom
örömei, villogtok-e most is a tájon:
éjjeli tűz, versek, s szegény néhai Katona Zsuzskám pántlikája?

S körülölelt a szél, a hó,
fehér világ volt.
Hosszú kévékbe vágtam a nádat,
ennek nekem jutott vigály harmadrésze.
Szikrázott a táj. Egy pálcás ember kaholt,
hogy kilencven kévének harmada harminc,

hogy ezt a ura adta,
hogy ez nagy kincs.
most már ezt két kis tehénnel haza vihetem.
Én vittem is örömmel, mint tíz fiatal ujjam első zsengé-
jét.
Az udvaron belőle kupot emeltem.
S hogy a kemence ásított,
abba is vetettem
pár kévét. A vén butorokat megszeretgettem
és aludtam egyet a padkán,
míg a forró lángon csicsergett a zsír.

Aztán asztalhoz ültettek a vacsoraszagok,
a tál lencse, az édes bizsergés,
A szerető szegénység.
Ott szívembe bújtak, ó, az áldott, csöpp jajok,
hogy icce tej,
szemes paszuly, darabka szalonna, hajh, ez vér és
verejték.
Akkortájt sokat hallottam Petőfiről,
otthon maradni alig birtam,
egy görbe néni mondta rólam,
hogy kósza lelket láttam a tóban,
vele vívtam,
most azért nem tudok nyugton lenni.
S hogy el akar a tó temetni,
jobb is lesz így,
mert halálom után úgyis kivet a föld
s a szél fújná csak a csontjaim.

És felrajzolódtak ablakunkra a jégvirágok.
Azontúl mese volt,
hó volt, meg álmok... álmok.
Ma tán azért irok, mert ezeket siratom.
Tán azért, hogy idehozzam s a fényes világba feldob-
jam
a fakorcsolyámat,

a nádvágómat, apró kaszámat,
a szavakat s hajh, a kínokat
s belső viharom, mi évek után csak fuvalom lett immár.
Nesztek, fogjátok, lélekbántók: én az énekeim ezek
közt tanultam.
Ott a csendben azon a télen
mostan magam a próféták tüzében
s csudálkoztam, hogy Jákob csellei jogot szerzett,
asszonyt, meg bárányokat is...

Anyám néha kenyeret sütött.
Lágy zümmögéssel égett a mécs.
S mint ezer paraszt mulandó sóhaja
engem egy csobbanás kedvesen megütött: kelj fel!
A fiatal hugom mérte a sót,
szeme tele volt áldozással.
anyám nem szólt: a tésztára titkok ősi jelét tette,
szájával csucsogott,
a hugom tanulta, s úgy hajlott a kenyér elé, mint egy
ingó virág.

Az enyhe sarok,
a tiszta szavak,
az estéli duruzsolás
megtartottak addig a hétig,
mikor a bojtárokat ujra cserélik.
Akkor szólt a szívem: furcsa madár vagy te, tenéked
szálni kell!

*

Az a legelő ma se nagyobb
s ma is virágos,
forró medence.
A dél belőle nótát hozott...
s kicsalta ujjaim alól
az élő hangokat,
a számadó beborozott,
de erős lábán egyenest állott

s dalolt, forgott, pittyent az ujja,
dobolt a földön,
kérte a furulyám, hogy ő is fújja.
És estig sok száz év szólalt meg a hét furulya-lyukon..

Hej, te virágos föld, táncaim rétje,
pereltem síró szunyogaiddal,
álltam az estédbe,
pihentem rajtad s néztem, amerre szökő daruid elrepültek.
És ez a kínom is jó volt,
mert így hamarabb
lettem egyedül. S egyedül igazabb.
Ó, jöjj most árva rétem, legyél erdőm,
dalaim háza, sövény, jó szárnyék,
s folyjon át rajtam levegőt, a zengő, a hatalmas!
Itt sziszegnek rám örök irigyek,
hajh, övék a csúcs s a csúcson a hajlék.
Én nyári fa vagyok. Lombos.
Zúgni akarnék,
de rámvernek egyre, hogy: hallgass!
Ha ősi szíved van is, te síró bolondos,
szedd csak a gyökered, vidd innen vissza a fogoly hegyek alá.

Az Isten ujjain néha van kegyelem.
Enyém önillatukban alusznak mint a mák.
Megbódultak a roppant nyártól.
ferdén nőttek meg, csíkosak.
Isten előtt erő van, fény van — olyan a világ!
Ők kormos, picike lángfigurák,
hajnali gyepen tülekedő kosok,
kiket csiklandva csal a szénaillat.

Az én kezemben nagy már az idők botja,
a legkisebb virágnál kisebb vagyok,
de suhintom mégis mosolyogva ezt a nyájat.

*

Nyár elején a búzaföld
szebb mint a legelő.
A pásztor ilyenkor nagy heverő,
az ének tiszta,
az édes kis pacsirta égbe repdes,
a búza fej meg aranytarisznya,
fényes bölcső, csöpp vér, igéret, íz,
éneklő vagyon. És ez mind, mind a falué, a falué!

Feküdtem mellette. A nagyvilágból
jött egy hosszú vándor
s puha talpakkal lépett a tájra.
jött, jött s köszönt,
mellém ült s mondta, hogy volna egy bibliája,
szebb mint én, szebb mint a legelő s zengőbb a búzaföldnél.

Hogy az neki mégis csak fájna,
ha ingyen adná.
Mondta, hogy nincsen dohánya,
ez pedig, hej, szép könyv,
én megvehetem, hogyha akarom.
Beszélt a vándor: az ember föld és cserép,
romlandó anyag,
nagy állat, bús cseléd,
sugárzó féreg,
és mindig sír, csak lenn a föld alatt nem.
S hogy a földé lám a búzakereszt,
az égé a nap,
az emberé a halhatatlan lélek.
Beszélt a lompos, már dalolt,
fénylett a hangja,
könyvét nyitotta, ráhajolt
s buggyant a rím, csobbant a szó, hogy jó
pár hatosért nekem is adja: vegyem meg.

De amikor pár hatos sincs,
a puszta nem ad, s nem ád a berek.

Nekem is csak szűk kenyeret
nyujtott a gazdám: a gyepen meg csak eső a kincs.
A vándor mondta is,
hogy ő már mehet,
így élni bajos,
s hogy ő zord kósza asztalos csak,
ki valahogyan most ide tévedt,
de holnap már, jaj, a hegy mögé megy,
hol kevés a testvér, sok az idegen.

De volt nekem egy kicsi bárányom,
e köré nőtt az esti alkú.
A vándor adta minden áron
a könyvet, s én a kicsi bárányt odaadtam.
A rongyos nagy ember megölelt
s indult. Már gyalogolt jól az este árnyán.
Talán égre nézett, talán mosolygott,
hogy övé lett, ó, övé a bárány s nincs már egyedül.
Én tizenhat évem karikáján
vigan bújtam át, mert rátaláltam Petőfire.

És gúnyoltak sokat a pásztornépek,
a zergetollas urak,
a tanyák és a mezők bús lakói,
a lehengerelt fiak.
Azt mondták, hogy az ilyen rongyos
csillagfényt is ihat,
mégse nő meg, sohse lesz lombos,
mert jönnek majd a szürkék s hahó! megölik.

*

A kósza asztalosnak
már nem él a híre se.
Meghalt Bélen,
csendesen eltemették,
s ringatja ott szegényt a szép hegyoldal.
Olyan lettem én is, mint a darú:
szelek hajtanak,

lelkem nyugtalan,
életem vad,
s folyó, város, tanya, láp, falu
jó, ha pár napra nyugtot ad. Ennyiért úgy-e kár volt
megszületni?

*

Volt hát már szép botom,
új könyvem
és néha borom is.
Adtak nekem is pár ezüstöt,
hogy legyen pénzem. A pipám füstölt,
Zsuzska szeretett,
de zendült a lelkem,
angyalok vittek, nekem tér kellett, újra szöktem.

...Hát nevethettek a hátam mögött,
hisz nagyobbak vagytok, mint az ujjam,
s mindig ti jöttök,
néztek az égre,
a ti ősötök mind odaköltözött
Az enyém csak mélybe, mélyre.
De most itt vagyok lám
és annak ellenére is az arcotokba fúvom:
az én életem furcsa, igaz, de a ti ősötök meg garázda
volt.

*

A víz tükriben Csobánhida
fürdette magát: fénye villant,
ezüstje porzott, álltak a fák.
De bennem valami bánat áradt,
vitt, sodrott,
nem érdekeltek a piros
hajnali fodrok,
sietnem kellett, messze volt Várad.
S gyapjú fele a bárói földön
adott az út egy utitársat. Egy rongyos öreget.
— Kedves bátyám — mondtam neki, —

siessünk, ó, ha teheti,
mert engem várnak nehéz titkok, kövér örömök.
Az öreg gyürte a gatyaszárat,
vette a pipát, tarisznyát. Gyalogoltunk.
jött utánunk, mint ringó erdő
a nótás báró potyázó kedve: száz tinó.
Tompa döngés járt előttünk,
hozzánk értek, odaszegődtünk.
Lám, az út, hogy fonja a hálót
s megfogja az uton járót. De azt csak, aki árva.

A zord hajcsárok zenebonáztak,
karikás csattant,
levél hullott, nőttek a hegyek,
s száz tinó bőgött a zivatarban.
Így értem eléd tisztelettel,
ó, Ady városa,
szent fészek, örökké muzsikáló Várad.

Első este köveken háltam...
Szőlőlevél ingott, csend volt a hegyen.
De a rongyos öreg
mégis fellázadt,
azt mondta, hogy ő már hatvankét éves
és csak nem szuszog itt:
utolsó hangja még babrálta a lelkem,
aztán lassan elnyelték örökre az árnyak.

Most emlékszem rólad mégis, vén Jaraba,
népem osztályosa, csapott béres,
útszéli paraszt,
bozót fia, tört fullánk, ki komisz lehettél valaha,
mert meggörnyedve urad előtt
nem vetted le a fejfedőd,
csak csikorogtál, mint a katlan.
A nevedet hát ide írom,

hogy legyél te is halhatatlan,
hisz együtt sírtunk egyszer, este a Kálvárián.

*

Váradon aztán hajcsár lettem,
a világ szemére fittyet vetettem,
olyan volt a szívem, mint az új harang,
kondult első szava s ím örök lett a hang.
A botom boldog szilvafa-ág volt,
s e botnak alvó, fényes belseje
nótákat szült minden estefele:
ő volt a tűz, én a táltos.
És jövendöltem fénytelen társaimnak,
hogy engem egyszer egy zendülés után
elnyel majd örökre a kis ország.
Szavamat ugyan senkise hitte,
nevettek csak rajtam a boldog bolondok,
még sok forintos urunk is,
a zöldszemű kis zsidó,
ki mindig futkosott, mint hegyen a szél,
vérét perzselte a kánikula
s aranyat igért a gyönyörű tejívó asszonyoknak.

Vele néha hosszan pereltem.
Egyszer mentünk ketten a hegyre,
esőlé folyt a bocskoromba,
a hugomnak még kendőt se vettem,
így a fajtalannak szemére vetettem, hogy nyúzza a bőrünket pár garasért.
A tarisznyámban nem volt
se só, se hús,
ő szivarozott a mi hegyünkön:
füstölt a szája, jött fel a hold,
s azt mondta nekem, hogy: ó, te kis Jézus,
ki kavarod itt a lelkeket,
nézd: folyó indul innen, kavics gurul,
madár száll... na! eridj te is világgá. Eleresztett.

Bennem ujra haldokolt a mese:
jött a sík, dongó zúgott,
kaszát pengettem,
mécseknél vakultam,
vágyakat temettem,
Katona Zsuzska hirtelen meghalt,
úgy hullott el szegény, mint a gyenge fű.

Évekig aztán megalkudtam
magammal. Hű csend feküdt rajtam,
kapámat villogtattam,
de a széles, szép pusztákon
este néha még angyalokkal aludtam el:
Énekeimet fába faragtam,
urak mosolyogtak, szídtak a pásztorok,
hogy csak törne le a kezem már pár arasznyira.
És én, hogy ne gyülöljenek
hát mégse annyira,
figuráimat nekik adtam,
s ők úgy nézték, mint gyermek a pitykegombot.

...Most úgy érintem e dolgokat,
mint szél a lombot:
fúvom, alakítom arra-erre,
a vak világba visszanyúlok,
hátha az ujjam valakit még megölelne:
akit még mások nem szerettek.
Van úgy sokszor,
hogy az ablakomra jönnek
az emlékek, mint a bolyongók.
S mind egy-egy csobbanás,
mind, mind szép hír,
üzenet: apám keres,
kedvesem sír,
anyám megfed: rám hullnak,
könyörögnek, hogy nyissam ki hát a szám,

az ő életük miatt,
hogy ne legyenek örökké tagadottak.

*

Jó kedvvel mentem Erdőgyarakra,
de aztán a vágyam és a kedvem
a Kőrös mellett,
Talpason erről az ősi csendben eltemettem.

Sokáig a vállam se látszott,
a lelkem sikoltott,
rítt az ekhó, mert cifra
juhászbotom visszaásott oda, ahonnan jöttem.

És tíz évig kellett ott ájultan élni
és minden hajnalon semmibe nézni,
hajh! minden hajnalon,
minden estén.
Akkor megmutattam magam.
Angyal ölelt a bal kezével,
virággal fonta a hajam,
ti gúnyoltatok és zsibongtatok,
én meg álltam olyan árván,
mint az a hangtalan bárány, kit elvitt régen a nyári vándor.

*

Most patak habzik,
mennyalja villan,
virág elenyész,
hunyó tüzek mellett pásztorok hevernek
s őrzik egyetlen italunkat, a tejet, a tejet! a tejet!
Ó, szép este van, leng az ág,
valahonnan jöttem,
valahova megyek,
elhulltak mellőlem, akiket szerettem,
de Istenem áld, szemem hazát keres...
Hajh, tenyérnyi föld, országom,

hunyd le szemed... ne lássl...
én ujra csak menekülök.

*

Ó, zudulj fel ősi sereg
s jöjj utánam,
nyujtsd ki értem erős kezed, míg köddé nem hull az alakom
a homályban.

BROGYÁNYI KÁLMÁN:

A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR TUDOMÁNYOS, IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI TÁRSASÁG MŰVÉSZETI OSZTÁLYÁNAK KIÁLLÍTÁSA

A Csehszlovákiai Magyar Tudományos Irodalmi és Művészeti Társaság első önálló kiállítása f. évi október hótól november hó 4.-éig tartott a Szlovák Művészház összes termeiben. A kiállító tizenhét művész kevés híján Szlovenszkó teljes magyar képzőművészetét képviseli. A rendezés teljesen zsűri nélkül folyt le, így maradéktalanúl fejezi ki azt az utat, amit a szlovenszkói magyar képzőművészet megtett az utolsó évek kiállításai után.

Mind a tizenhét kiállító önálló egyéniséget képvisel. Művészetük egymás mellett szines mozaikként hat. Ebben a változatos különféleségben sajátos szlovenszkóiság rejtőzik. Különféle nyelvek és kultúrák közé ékelve, különféle hatások alatt tevődött össze művészeink egyénisége. A párisi iskola, a német és francia hatások alatt fejlődött modern cseh festészet, elkeveredik az új nemzeti stílus kialakitására törekvő szlovák művészet hatásával. Ez az utóbbi különösen a szlovenszkóiságot hangsúlyozza. Innen kapjuk a specifikus szlovenszkói témát: a tátraalji tájat, a népviseletes parasztot, a Vág romantikáját és a fenyőket. Kis területünk így a különböző kultúrák és művészetek zajlásában egy kis szigetet alkot, amelyet állandóan mosnak az idegen kultúrák hullámai. Acélos és kemény itt a levegő, erős egyéniségre van szükség, hogy megtudja őrizni mondanivalóinak eredetiségét. A most kiállító művészek sokfélesége, frisessége innen származik. Stilusukban visszatükrözik környezetük művészi hatását, de valami öntudatlan eklekticizmussal vigyáznak mindég arra, hogy egyéniségükön keresztül megőrizzék szlovenszkói magyar művészet egyéni vonásait is.

Pór Bertalan a kiállítás legkiforrottabb egyénisége. Az ő művészeti fejlődése és jelentősége a budapesti művészeti élet krónikájában örökítette meg magát. Tagja volt a „Nyolcak" társaságának. Ők jelentették be a magyar művészetben az új művészeti irányok jogát. A forradalmak után el került Pestről és állandó párisi tartózkodását megosztotta szülőföldjével, Szlovenszkóval. A nyarat mindég itt tölti. Így kapcsolódott be a szlovenszkói magyar művészeti mozgalmakba.

Két olaj portrét és egy kompozíciót állított ki. Pór határozott és kiforrott egyéniség. Túljutott azon, hogy valamely iskola keretei közé helyezzük. A postimpresszionizmussal indult, de egyénisége önálló élmények és kifejezési formák birtokába juttatta. Feketés, széles kezelésű vásznain jellemző ereje a legszűkebb festői előadásra szorítkozik. Szinskálája szűk, a tónusok finom jelzésével csekély szín határai között, teszi a kifejezésben gazdaggá képeit.

Gwerk Ödön már teljesen szlovenszkói. A selmecbányai hegyes dombos vidék pátosszal teli ábrázolója. Képei kompoziciós felépitésükkel, frappáns beállitásukkal hatnak. Új pasztelljeiben a leggazdagabb formában érvényesül a gwerki hatás: darabos formák ritmusai, kanyargó vonalzás a rajzban, ami mind olyan erőtelivé teszi képeit.

Schubert Gyula a másik tájképfestő. Egyéniségének igazi területe az intim aquarell. Balatoni és kisalföldi aquarelljeiben megkapó hatásokat tud előadni a felhő és víztükör témájából. Valoságos üditő poézisként hat művészete.

Prohászka István nyerte el a Csehszlovákiai Magyar Tudományos Irodalmi és Művészeti Társaság egyik aranyérmét. Munkái eddig a legpropagativebb erővel birtak az összes kiállított alkotások között. Valami különös egyéni stilussal mintegy rajzolja képeit Környezetének élete rendkivül dús témát nyujt számára. Éles megfigyelő. Képeinek rajzbeli tartalma felülkerekedik a festői viziószerűségen. Jellemző ereje által mintegy fölszabaditottnak érzi magát a képszerű kidolgozástól. Vonalak, dekorativ foltok, kidolgozott részek váltják egymást ugyanazon kép felületén. A lényeg: a kép tartalmi kifejezése. Ebben rejlik Prohászkának meglepő frissesége és újszerűsége a szlovenszkói festőművészet területén. Az élethez, környezetéhez fordúl témáért, épikus egységben ragad ki egy-egy mozzanatot. A való tapasztalatnak ez a meggyőző ereje, amihez mindenki érez valamilyen közösséget, akinek napjai itt folynak Szlovenszkón, olyan valóság művészetté emeli Prohászka képeit, melyek külső megértéséhez a közönség már magával viszi mindennapi életében a szükséges tapasztalati elemeket. Belső festői tartalma is változatos: a szinek töretlen erejükben, nyersen kerülnek egymás mellé; fehérek és szürkék szigetelik el őket egymástól. Prohászka művészete túl minden esetlegességen egyedül képviseli a kiállítás összes művészei között azt a valóság művészetet, amiért annyi küzdelem folyik most.

Lőrincz Gyula a Társaság másik kitüntett művésze. Négy temperával és egy csoport pasztellképpel szerepelt. Képeit

erős átéltség és a fiatal művésztől rendkivüli festői tudás jellemzi. Kompoziciói zártak, a vászon felületén levők. A formákat lágyan, ritmikus hajlással fogja be a kontur. Erősen tompitott, szűk határok közé szoritott szinekkel dolgozik. A jelen kiállításán a vörös-barna szinek az uralkodók. Tarkaság nélküli szinességre törekszik. Ezt szineinek finom tónus modulációjával éri el. Pasztelljeiben elmosódnak a tárgyak testiségei. Víziószerűen fogja fel őket. A távolság finom fátyolozottságában hatnak igy.

Weiner Imre kiállításainkon eddig szokatlan kifejezési stílussal jelent meg. Előző kiállításain bemutatott alkotásai már sejttették, hogy a forrongó művész letisztulása a festői nyelvben szokatlanul újat és művészit fog jelenteni. És ime: a jelen kiállítás művei, a szürrealista kompoziciók, teljesen új művészi világot tárnak szemeink elé. A szürrealizmus kifejezési lehetőségeit különös egyéni felfogással tágitotta ki Weiner. Megfosztja a kompoziciós teret eddigi jelentőségétől: a tér irreális felfogásával és meglepő asszociációs kapcsolatok létesitésével kapcsolatot teremt a tudatalatti és a tudatban levő világ között. A képek igy egész gondolat sort fűznek föl a tudatmezőben levő emlékekből. Kompoziciója centrális marad, a kép elemek is megőrzik eredeti formabeli jelentőségüket, csak értelmüket változtatják meg. A képek szinességével még jobban aláfesti a téma érzéstartalmát, mely testetlenül nyomon kiséri minden részletében a kép szimbolikus felépitését.

Reichental Ferenc nagy vásznaival megbontja a művész egységes fejlődéséről vallott felfogásunkat. Az előző kiállításokon bemutatott vásznaiban még absztrakciós formafelfogással dolgozik. A jelen kiállítás műveiben már a naturalizmushoz való teljes visszatérésről tesz tanuságot. Igaz, a valóság formái tudatos elrajzolásban, a monumentálissá fokozott torzításban jelennek meg képein. A régi képforma a tér hármas beosztásával mégis visszatért. A belga Permeke hatása érzik jelen művein. Virtuóz festői tudása, a képeiben megnyilvánuló kompoziciós erő mégis érdekessé és gazdaggá teszi képeit.

Stern Ármin „Jób" kompoziciója régebbi alkotásai közül való. A téma dramatikus felfogása még a régi nagy kompozició tradíciója felé utal. Felépitése és kidolgozása impresszionisztikus. A plasztícitás és a mélység elvesztéséért kárpótól a színben. Tanulmányfejei, csendélete és különösen a kiállított proletárlányka képe sokkal erőteljesebb vonásokban mutatják be a művész egyéniségét. Sehová sem sorozható be határozott jelleggel, a naturalisztikus látást

az impresszionizmus által nyujtott festői szabadság felhasználásával mutatja be. Különösen fejeinek jellemző ereje, finom színessége lep meg. Jánoska Tivadar legujabb vásznaiban új fejlődési állomáshoz ért el. Aktjaiban a tiszta formabeliség kifejezésére törekszik. Megfosztja a képet minden testiségtől, hogy a formai lényegüket a maguk jelentőségében juttathassák érvényre. Ez az állomás fordulópontot is jelent. Ezentúl a tiszta abstrakció geometrikus világába kell jelent, hogy el jusson a művész.

Harmos Károly művei külön csoportot alkotnak. Hatalmas fantázia, nagy tudás jellemzi a művészt, valami magától értetődő könnyedség az alkotásait. Elvont fogalmakat, érzéseket és gondolatokat varázsol elénk fizikai testtel. Olyanokat, amelyek bennünk minden határozott optikai forma nélkül, élnek érzéseinkben és gondolkodásunkban. A művész ezen érzések és gondolatok során odavezet a képhez és testet ád nekik. Ezek a megfelelések teszik méllyé alkotásait, általuk túljut a téma irodalmi felfogásán és tiszta festőiséggel kapcsolja egybe a kép fogalmi tartalmát.

Tichy Kálmán olajképe, aquareljei és karcai egy jól indult, tehetséggel megáldott, de a fejlődésben pillanatnyilag megállott művész alkotásai.

Nagy Márton művei rapszódikus teremtő erőről tanúskodnak. Komáromi uccarészletet, valamint a legelő tehenek csoportját ábrázoló képe a legegységesebb. Meglátással és tudással teli. A többi képeinek riportszerűsége és technikai kisérletezései diszharmónikusak.

Erdélyi Béla vásznai színességükkel vonják magukra a figyelmet. Sok francia hatás és dekorativ törekvés uralja képeit. Staudt Mihály a Társaság egyik ösztöndíját nyerte el tavalyi kiállítása során. Erős keresés, a kiforrás előtti nyugtalanság üli meg képeit. Murmann József tehetségét kellőképen nem reprezentáló művekkel szerepel. Könnyedség, mély festői kultúra jellemzi.

A plasztikai részben Fleischman Artúr és Rigele Alajos művei foglalnak helyet. Fleischman Artúr főképen portrékat hozott. Nagyszerű jellemző ereje és plasztikai kifejező képessége föltünt e kiállításon. Ady maszkja érdekes felfogásban formálja ki a költő arcát. Szakít az eddig ismeretes Ady maszkok impresszionisztikus felfogásával, melyek, hogy a költő teremtő misztikumát az arc vonásaiban is megközelíthessék, eltávoztak a plasztikai formák zártságától és a felületek festői térhatására törekedtek. Fleischman maszkja zárt és körülhatárolt. Érezzük, hogy a forma háromdimen-

ziós jelentőségében nyeri el a plasztikai értelmet, nem pedig a sejtetésben. Az anyaggal, a viaszk anyagszerű kidolgozásával adja meg a szobornak ezt a vonást. Többi portréiban is a tiszta plasztikai felfogás révén jut el az egyén mély jellemzéséhez. A plasztikai formáknak az anyaggal való tökéletes egybekapcsolását is megfigyelhetjük e művein. Két figurálisa — női aktok — mutatják, hogy mennyire egyéni fölfogással uralja a mintázófát.

Rigele Alajos kisebb plasztikai művekkel szerepelt. Ezekben is visszatükröződik Rigele jól ismert művészi egyénisége. A formák felfogásában finom, a legapróbb részletekig menően klasszicisztikus, a kompozicióiban pedig, valami természetesen ható irodalmi, jelképes, az elgondolása. Technikai tudása a legmeglepőbb hatásokat képes elénk varázsolni a márványból.

SZINHÁZ, FILM, RÁDIÓ

Budapesti színházi események.

Az elmúlt években ilyenkor, már a színházi évad derekán nagyon kevés komoly hozzászólni való akadt a színházi eseményekhez.

Ahogy túljutott a színház az indulás készülődésein, lefékezett, és lecsendesedett tempóban ment tovább a fehér hónapok felé, — és ha különben kibírta, — minden különösebb zökkenő nélkül jutott át az új naptári évbe.

Ebben az évben szokatlanul reménytkeltően, lázasan készülődtek a színházak tájékán, de mire a megnyitó darabok elindították a szezónt, a színpadon már semmit sem láttunk, semmit sem kaptunk ebből a lázból. Mint egy díszes tüzijáték után, ahogy szemünk parancsszó nélkül is keresi az üres égen a fénycsíkokat, a színes robbanáskévéket, úgy kerestük és úgy nem találtuk a színpadon sem a lázas versengés eredménynyomait.

Már beletörődtünk, hogy csak ügyes szemfényvesztés volt ez a nyári színházi tűzijáték, mikor egyszerre csak valóságos fények robbantak a színházi égen. Szabó Lőrinc-Shakespeare Athéni Timonja, Tamási Áron Énekes madara, Hevesi Sándor-Emmet Lavery Az úr katonái. Ezek a fényességek váratlanul más és más irányból, más és más színházból indúltak ki, majdnem egyazon időben, mintha csak ki akarták volna egymást hívni ragyogás-párbajra. Amilyen váratlanul jött a színházak

művészi versenyének ez az első valóságos jele, olyan bőségesen is kárpótolta a színház igazi híveit.

Tamáskodás volna, ha most a versengésnek ezt az életképes nagyszerű bizonyítékait a véletlen játékának tulajdonítanánk és nem hinnénk legalább abban, hogy a színházat vezérlőket az idő és az események kényszerítették végre szolgálni a színház amúgyis elpusztíthatatlan jövőjét. A mindinkább felülkerekedő szellem parancsa az, hogy a színházat újra át kell adni a kultúrának és vissza kell engedni az örök fejlődés útjára.

Hinni kell abban, hogy ez a versengés állandósul. Állandósulnia kell, hogy a színház-művészet értelmét ujból ki tudja teljesíteni, hogy az újra szolgáljon eredendő rendeltetésének, — a művészi eszményeknek a költőtől a közönségig, egy magasabb szemlélet síkján való közvetítésével.

Ez a versengés talán legelső sorban a színpad ujjászületését jelenti, de jelentheti egyben a testi-szükségletekben túlcivilizált, erkölcsiségében megtévedt embernek, a szellemi létezésbe való visszatalálását és ezen keresztül az új élet-alap elnyerését. Ha a színházat visszahelyezzük eredeti helyére, meggyőződhetünk róla, hogy a magasabb rendű és emberibb életnek mennyire elengedhetetlen szüksége, a színházművészet milyen nélkülözhetetlen vezető az erkölcsi világba és az Isten felé vivő út megtalálásában.

Az eredeti helyén álló színház, az emberi élet legfőbb ellenőre. Ténykedése itt, az élet képének a költő szemléletén át való megmutatása, az emberi sors rejtelmeinek megvilágítása, — a szellemi kultúra költői kiteljesítésében.

Ez az áldásos verseny térítheti, vagy kényszerítheti visszza a színházat eredeti talajához, a költészethez, hogy ott visszaszerezhesse kallódó ihletét és etikáját.

Minden jel arra mutat, hogy a színház mindinkább elfordul az üres szórakoztatás színpadi mestereitől, hogy újra eljegyezhesse magát elüldözött örök szerelmesével, a költővel. A színpadi mesterkedés helyébe, a színpad áhítatos kiszolgálása lép, hogy korszerű és új fogalmazásban teremtse meg a színpadnak őszinte, művészettel teli levegőjét.

ÉNEKES MADÁR.

A most feltűnt új színpadi fényességek között Tamási Áron népi játéka fénylik legmelegebben és világít legtávolabbra. Olyan melegen és olyan fényesen, hogy felmelegítheti majd a világ minden tájába szétszórt magyar lelkeket és megfényesítheti az

elszürkült szíveket. Az Énekes madár költői magasságokban járó csengő népi nyelve, a nyelvünknek ihletett, örökélő zenéje összeköti majd a megjárhatatlan és beláthatatlan távolságokat is. Tamási Áron egy örök forrást nyitott meg, azt az örök forrást, amit eddig eltakart a felszín. Utat nyitott ennek a forrásnak az ettől legjobban elbástyázott és védett terület felé, — a színpad felé. Tamásiban az új magyar népi színjáték alapvető irodalma nyilatkozott meg. A népiesség torzómentes kihangsúlyozása, a fajta kultúra erejét, elvitathatatlanul élő művészi értékeit segítette a színpadon át a kultúréletet jelentő levegőhöz.

Színpadi megnyilatkozásához a mesét vette. Színes, játékos keretet adott igazi költői mondanivalójához, a megnyilatkozó drámai erőt pedig csodákkal szépítette fel.

Már az első cselekménye a két vén legény meseszerű megjelenése, az egymozgás és egygondolat komikusan izgalmas formája, színjátszásunknak új formába való öntését követeli úgy, ahogy az egymásba kapcsolódó és mindig előre fejlődő érdekes cselekmények is.

Eleget lehetett volna-e tenni ma ennek a követelésnek? Határozott igennel, vagy határozott nemmel nem lehet a kérdésre válaszolni. Az Új Thália társaság évtizedek óta a legnagyobb színházi cselekedetet vallhatja magáénak, a puszta tényért is, — hogy az Énekes madarat színpadhoz juttatta. Amit az előadáson nyújtott, az is a legtöbb, amit tőle várni lehetett. Amit adott, talán még sok is volt a mai színpadon nevelt színészektől, rendezőtől. Talán még a közönségtől sem szabad többet várni annál a meleg fogadtatásnál, ahogy az Énekes madarat üdvözölte. De jobb ha nem tagadjuk, hogy mindnyájan meg voltunk győződve arról, — akik láttuk és hallottuk az előadást, — hogy úgy a színpadon, mint a nézőtéren sok még a tennivalónk. Legelső sorban, ha már fogtunk egy ilyen igazi Énekes madarat, hallgassuk a hangját, értsük meg az énekét, bánjunk vele szeretettel és legyünk rá büszkék. És ne sajnáljuk képzelő erőnket megerőltetni, hogy az Éneket, a mesét, csodát és az egészerejű jelképeket pontosan követhessük, azokat szükség szerint szétválaszthassuk, vagy egyberakhassuk és a kiteljesült mesét magunkba fogadhassuk. Így eljuthatunk majd odáig is, hogy jól halljuk az élet kacagását is, amikor az az Énekes madár csodái és meséje mögül ránknevet.

Az előadás hiánytalan érdeme az Énekes madár bemutatása. Komoly értékei: a második felvonás hibátlanul elképzelt díszlete (ez a szín-

padi kép nagyszerű ígérete a magyar színpad közelgő jövőjének), színészi teljesítményben majdnem egyenértékű ezzel Bihary József vénlegénye. Ez a fiatal színész első hangjával felemeli az előadást és szinte végig a kezében tartja. Egyetlen hibája talán, hogy székely mivoltának bélyegét kissé túlerősen rakja szerepére és sajátos formájából nem engedi magát kimozdítani. Igaz, hogy még így is valóságos élményt jelent. Orsolya Erzsi meglepően bő hangskálájával örvendezteti meg a hallgatót, mozgásban pedig a legkülönbözőbb — Kék madártól a bábszínházig — mozgásgyakorlatokat is kitünően elvégzi. Dávid Mihály hiánytalanul kiszolgálja a rendezői elképzelést, nem tehet róla, hogy képességei nem fejlődhetnek ki ebben a torz, — se nem székely, se nem magyar figurában. Hollós Melitta jó társa neki, csak dunántúli tájszólása hat zavaróan. Tolnai Klári figurában majdnem hibátlan, komoly igyekezettel hajtja végre a játékparancsokat, csak a darab lelkét nem érezte meg. Egry István a „Bor" Matyiját másolta le, az Énekes madár csodaváró, szerelmes mókájának egyetlen hangját sem találta el. Ugyanígy népszínműanyát játszott Értsy Emilia. Harsányi Miklós és Jákó Pál a pap és kisbíró szereplői jó színészi tulajdonságaikat figyelembe véve is, figurájukban alkalmatlanok a szerepek eljátszására. Ránki György kísérő zenéje nem mindenütt fedte a zenésített jeleneteket.

Az Énekes madár eljátszásával — mindentől függetlenül — hősi teljesítményt végzett az Új Thália. Márkus László és kis csapata hálát érdemel a bátor kezdeményezésért. Pünkösti Andor kétségtelenül értékes színházi ember és egy neki közelebbfekvő területen bizonyára maradandóbb sikert szerez majd önmagának és az Új Tháliának.

Különös utat tett meg eddig Tamási Énekes madara. Az erdélyi költő színpadi játéka a szlovenszkói Kazinczy Szövetkezet kiadásában jelent meg könyvalakban, míg most az Új Thália bemutatta Budapesten. Színpadi jövőnknek ez a költői megnyilatkozása előbb megjárta a kisebbségi területeket és most a magyar fővárosban talált ideiglenes otthonra. A magyar költő hangja, így már nagy utat tett meg, de hátra van még az út nagyobbik fele. Ennek az útnak a végén pedig ott várja már az Énekes madarat a magyar színjátszói forma és az önálló magyar színjáték.

ATHÉNI TIMON.

Bizonyára Németh Antal érdeme, hogy Shakespe-

are „Athéni Timon"-ja újjászületett, és hogy ez a félelmetesen korszerű dráma színpadot kapott, de külön szerencséje színpadnak, drámának, hogy Szabó Lőrinc végezte el a fordítás munkáját. Ötven éve feküdt ez a darab és azóta nem akadt színigazgató és költő, akik ezt a talán legigazibb Shakespeare-drámát előadásra érdemesítették volna. Szabó Lőrinc a költő szeretetével, ihletével fogadta fel „Athéni Timon"-t sajátos költészete szeretetébe. Újjászülte, ellátta művészi korszerűséggel és saját külön költői jegyével. Felismerte a dráma valóságos lehetőségeit és megérezte, hogy a darab sikere a nyelven, a szón, a szövegen nyugszik, a szóval áll, vagy bukik.

Szabó Lőrinc nyelve olyan hallatlanul gazdag muzsika és szókincse olyan bőséges, hogy teljesen hatása alá kerítette nemcsak magát a színpadot, hanem az előadás minden művészi tényezőjét. Szabó Lőrinc fordítása a mai magyar nyelvet helyezte az előadás tengelyébe. És a mai magyar nyelv, a mai magyar költő nyelve első csatáján teljes győzedelmet aratott. Még ezen túl is eredményes tudott lenni, mert sokat hányatott első-színpadunkon, a művészet kényszerítő erejével szinte új, egy egészségesebb játékformát tudott kikényszeríteni.

Ebben a költői kiteljesülésben eltünnek a színpad mesterségbeli hibái is, — amik főként a dramaturgiából és a rendezésből adódnak. Ezenkivül jótékonyan segíti a színészek játékát. Néhányan az ő segítségével a színjátszás csucsáig tudnak emelkedni, — Somlyay Arthur, Sugár Károly és Makláry Zoltán ezek. Az előadás jó kiegészítője Farkas Ferenc kisérőzenéje. A díszletek újból igazolták Horváth János annakidején elvitatott tehetségét.

AZ ÚR KATONÁI.

A legnagyobb meglepetésnek hatott, hogy a más beállítású Magyar Színház a versengés nem is feléjedobott keztyűjét magasan meglobogtatva, egy szellemi-értékű színpadi művel jelentkezett versenyre. Nagyon kevesen hitték ezt, csak azok remélték, akik tudták, hogy Hevesi Sándor is szerepet vállalt a színház művészi ügyvitelébe.

Hevesi Sándornak még ma is legbelsőbb szüksége a színház és tele van friss, korszerű, újító törekvésekkel. És ami talán legnagyobb érdeme, neki van a legteljesebb gyakorlati tudása is. Emmet Lavery jezsuita drámája eredetileg a hit nélkül hívő amerikai tömegeknek íródott. (Megírása ismerve az amerikai viszonyokat, önmagában is bátor cselekedet.) Hevesi Sándor a darab átültetés-

sével hatalmas munkát és felelősséget vállalt magára. Egy olyan drámával állt ki a Magyar Színház színpadára, amelyik nem nyújtott fellépési alkalmat egyik divatos női sztárunknak sem.

Az Úr katonái sikere talán nem is az írót igazolta, inkább a fordító-rendezőt.

A hit csodái jelentik ennek a vallási drámának a lényegét. Túlhatásos, de mégis művészi keretet kap ez a lényeg, az örök súlyosan emberi kérdésekkel viaskodó szereplőkben és a rendház önálló drámai levegőjében. A hit mindenható ereje ragyog a színpadon és ragyogásával jótevően besugározza a gyakran erősen látszó mesterségbeli hatásokat és a néző-hallgató részére kevésbé érthető és élvezhető kissé dogmatikus „megnyilatkozásokat". A halálos beteg jezsuita páter csodaszerűen felépül. A hitében teljes páter csodálatos gyógyulása megtéríti meghasonlott társait is. Egyik fanatikus, de türelmetlen társa ellenben éppen ezzel a csodával veszíti el még meglévő hitét. De egy újabb csoda, a rendületlenül hívő béna gyermek talpraállása, ennek is visszaadja hitét és lelke békéjét.

Az Úr katonái azok közé a kevésszámú színpadi művek közé tartozik, amelyek színpadilag nehezen kezelhetők. Csak egészen biztos kézzel és mértékkel lehet hozzányúlni. Hevesi nem tévedt el ebben a fekete rendi világban. Legnagyobb érdemét mégis abban láttuk, hogy előtérbe segítette a magyar színészet második vonalát és bebizonyította, hogy a magyar színjátszást rá lehet és rá kell építeni erre a művészi szempontból, a sztároknál sokszor jobban felkészült rétegre. Néhány kisebb szerep nem talált ugyan megfelelő szereplőre, de ezek színpadszeretetükkel és művészi hitükkel igyekeztek ezt feledtetni.

Szinte hiánytalan színházat játszott ez a nagyrészt fiatalokból álló második vonal. Toronyi Imre, Vándory Gusztáv, Pataky Miklós, Dávid Mihály, Szakáts Zoltán, Szigeti Jenő, Baló Elemér, Gonda József és Földényi László játékértékben közel egyenrangúak voltak Törzs Jenővel. A hívő bénagyermekben Dévényi Laci iskolát csinált a gyermekszínjátszásnak.

A díszletek néhány durva hibától eltekintve jók.

Nemzeti színház.
TI SZEGÉNY LÁNYOK.

Boros Elemér új színművében a szegény és a gazdag lányt állította szembe egymással, azzal a szándékkal, hogy bebizonyítsa nekik; egymás területeire nem ajánlatos betörni, sőt nem tanácsos átlátogatni sem, — maradjon mindenki ott, ahová jó vagy rossz sorsa állította. (Ilyenformán ugyan a mai

gazdagok, mindig gazdagok, a szegények mindig szegények maradnának.) Ez még a mai világban is jó és okos tanács ugyan, csak az a baj, hogy sok huza-vonával jár. Boros Elemér olyan sokatígérő darabokkal jelentkezett már (Vakablak, A világbajnok, Forgószél), hogy mostani darabjával való visszaesése érthetetlen. Mintha elvesztette volna színpadi alakító biztonságát, — a sok szerep közül egy sem akad, amelyik töretlen vonalban érne véget. Maga a „szegény" hősnő címszerephez illően sokat van színpadon, de sokszor szinte szemünk láttára más és más emberré változik. Alapjában véve józan és okos embernek látszik, akihez nem illik ez a féknélküli képzelődés. Férfihős nincs, csak „hősi" külsejű férfi. A „gazdag" lány nem annyira figurában, mint inkább cselekedeteiben zavaros. Néhány jó epizódszerep sokat segít a darabon.

Az új tagok felvonulása így nem is hozhatott semmilyen meglepetést. Az új tagok minden mozdulata, minden hangja a régi jó vígszínházi maradt, pedig ezen a színpadon valami „mást" vártunk tőlük, — valami friss nemzetiszínházit.

A főszereplők befutója: Rajnay, Makay, Tőkés és messze Jávor. Az epizódszereplők élén Makláry harcol az elsőségért a komika bajorgizivel, Vaszary Pirivel. Tőlük, ha játékban összehangolódnak, nagy teljesítményeket várhatunk. A többiek küzdenek a rossz és rosszabb szerepekkel.

Boros Elemér egyetlen jó tulajdonságát tudta ebben a darabjában felmutatni, — a színpadi rutint. A rendezési szinte teljesen felmentette a munkától.

Jó díszlettervezőben ellenben nincs hiány a Nemzetinél, — újra egy új ember mutatkozott be előnyösen: Vass Béla.

Bethlentéri színház.

A MINISZTER FELESÉGE.

A szerb színpadi irodalomból kapott ízelítőt Budapest, Broniszlav Nusics vígjátékában. Nusics nemcsak tehetséges, de bátor színpadi író. Éles szatirája és bősèges humora, friss és sokszor igen komoly mondanivalókból táplálkozik és a jó színpadírók jótulajdonságával mindig az érző ember hangjával szól hozzánk. Bizonyára vannak ennél a darabjánál sokkal ígényesebb művei is, amelyek bemutatkozását ünnepélyesebbé és az összekötteteket marandóbbakká tették volna.

A közönség a gyönge előadás ellenére is szivesen fogadta A miniszter feleségét és sokat nevetett a nagyon mulatságos vígjátékon.

MUHORAY ELEMÉR.

P C245/957

A Magyar Írás szerkesztősége:

Felelős szerkesztő és kiadó: dr. Simon Menyhért.
Szlovenszkói szerkesztő: Szombathy Viktor, Komárom-Komarno.
Ruszinszkói szerkesztő: Rácz Pál, Ungvár-Užhorod.

Budapesti szerkesztőbizottság: Féja Géza, Marek Antal dr., Muhoray Elemér, Possonyi László dr., Szitnyay Zoltán és Vécsey Zoltán dr., képzőművészet: Ártinger Imre. Szerkesztőségi adminisztráció: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés.)
Erdélyi szerkesztő: Tamási Áron, Kolozsvár-Cluj, Strada Avram Jancu 46.
Amerikai szerkesztő: Reményi József, Cleveland-Ohio, USA.

A Magyar Írás kiadóhivatala és képviseletei:

Szlovenszkói kiadóhivatal: Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornaľa.
Budapesti kiadóhivatal: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés).

Főbizományosok:

Romániában „Pallas" könyv- és lapterjesztő vállalat, Kolozsvár-Cluj.
Jugoszláviában: „Literária" könyv- és lapterjesztő vállalat, Subotica.

A Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet

a magyar írók eredeti és idegen írók fordított műveinek, szépirodalmi, tudományos, ifjúsági könyveknek és időszaki folyóiratoknak kiadására alakult. Könyvpártoló szerve a

Kazinczy Könyvbarátok Társasága,

amely évente 4—6 kötet eredeti művet (kb. 1200 oldal terjedelemben) és a MAGYAR ÍRÁS tíz számát (egyenként 128 oldal terjedelemben), adja tagjainak.

Tagsági díj füzött sorozat megrendelése esetén Kč 120.—, Pengő 26.—, kötött sorozatnál Kč 150.—, Pengő 32.—.

Tagdíj negyedévenként fizetendő.

Fizetéseket továbbít a Magyar Írás minden szerkesztője, kiadóhivatala és bizományosa.

Részletes felvilágosítással szolgál a Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornaľa Póstafiók 25.

EGYETEMI KÖNYVTÁR FOLYÓIRATOK SZEGED

A KAZINCZY KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ SZÖVETKEZET

kiadásában még kapható megjelent művek:

	bolti ára csehszlovák koronában füzve	kötve
Brogyányi: Festőművészet Szlovenszkón	25.—	35.—
Darkó István: Két ember, egy árnyék	12.—	
— Szép ötvöslegény, Ferdetorony	12.—	18.—
— Zuzmara	10.—	
— Szakadék	10.—	16.—
Földes György: Kukkónia lelke	18.—	25.—
Gyalay Domokos: Vaskenyéren	15.—	20.—
Győri Dezső: Hol a költő?	15.—	20.—
Jaczkó Olga: Virágzó cseresznyék	15.—	20.—
Jarnó József: Magyar miniatürök.		20.—
Juhász Árpád: Hamlet dán királyfi	15.—	20.—
Komáromi János: Zug a fenyves	15.—	20.—
Márai Sándor: Csutora	25.—	30.—
Mécs László: Az ember és árnyéka	20.—	26.—
— Vigasztaló	25.—	
Rácz Pál: Szomorú ember	15.—	20.—
Reményi József: Élni kell, I—II.	30.—	42.—
Sárosi Árpád: Áldozom a napnak	15.—	
Sebesi Ernő: Megrugott emberek	15.—	20.—
Sziklay Ferenc: Kazinczy évkönyv	15.—	20.—
— Világ ura	15.—	25.—
— A jöttment	20.—	25.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem	20.—	26.—
Szitnyay Zoltán: Szeptemberi majális	20.—	25.—
Tamás Mihály: Mirákulum	20.—	25.—
Vécsey Zoltán: Az új Európa	20.—	26.—
Dr. Bálint Aladár: MUDr. Darvas	15.—	20.—
Szabó Pál: Anyaföld	25.—	30.—
Zerdahelyi József: Egy tőnek három fakadása	15.—	20.—
Arany Sándor: Buzavirág. Magyar népi kórusok	—.—	36:—

Megrendelhetők, míg a készlet tart, a Kazinczy Szövetkezet irodái és a Magyar Írás szerkesztőségeiben, kiadóhivatalaiban.

Concordia könyvnyomda és kiadóvállalat, Bratislava-Pozsony, postafiók 139